

RUDOLF STEINER

**A VILÁG ÉS AZ EMBER
SZELLEMI MEGISMERÉSÉNEK
ALAPELEMEI**

* * *

CLUSIUM

1993

Tau — Benső úT-ikalauz könyvtárából

<http://www.Tau.hu>

Fordította: Dr. Szilágyi Jenőné

Az eredetivel egybevetette: Illyés Lászlóné

Lektorálta: Drahos Sándor

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:

Dr. Rudolf Steiner: Theosophie. Einführung in übersinnliche Welterkenntnis und Menschenbestimmung. Zwölfte, vielfach erweiterte, neu bearbeitete und ergänzte Auflage.

Leipzig, Verlag von Max Altmann, 1919.

A fordításra vonatkozóan minden jog fenntartva.

Utánnomás vagy újabb kiadás csak a fordítók hozzájárulásával lehetséges.

Kiadta: Casa de Editură „Atlas-Clusium” 3400 Cluj-Napoca; P-ta Unirii nr. 1.

ISBN – 973 – 555 – 045 – 8

Tartalom

A VILÁG ÉS AZ EMBER SZELLEMI MEGISMERÉSÉNEK ALAPELEMEI	1
Tartalom	3
Előszó a kilencedik kiadáshoz	5
Előszó a hatodik kiadáshoz	6
Előszó a harmadik kiadáshoz	8
Bevezetés	14
Az ember mivolta	22
1. Az ember testisége	27
2. Az ember lelkiisége	29
3. Az ember szellemissége	31
4. Test, lélek és szellem	32
A szellem újratestesülése és a sors	64

A három világ _____	96
1. A lélekvilág _____	96
2. A lélek a lélekvilágban a halál után _____	113
3. A szellemi világ _____	128
4. A szellem a szellemi világban a halál után _____	138
5. A fizikai világ és kapcsolata a lélek- és szellemi világgal _____	156
6. A gondolatformák és az emberi aura _____	169
A megismerés útja _____	185
Megjegyzések és kiegészítések _____	211

Előszó a kilencedik kiadáshoz

Ezt a könyvet – hasonlóan a korábbi új kiadásokhoz – most is átdolgoztam. Meglehetősen sok kiegészítésre volt szükség. Különösen „A szellem újratestesülése és a sors” c. fejezetet dolgoztam át csaknem teljesen. Nem tartottam szükségesnek, hogy a szellemtudományos kutatások eredményeiről szóló közléseket megváltoztassam. Semmi lényegeset nem töröltem, de sok hozzáfűzni valóm volt.

A szellemtudomány területén feltámad az az igény, hogy a már elmondottakat különböző oldalakról megvilágítva még érthetőbbé tegyük. Már a hetedik kiadás előszavában elmondtam, hogyan igyekeztem a folyamatosan szerzett szellemi tapasztalatokat a kifejezések helyes megválasztásával és világos fogalmazással hitelesen elmondani. Ez most erre a kiadásra különösen érvényes. Ezért hangsúlyozható a „többszörösen bővített és kiegészített” kifejezés.

Berlin, 1918 július.

Rudolf Steiner

Előszó a hatodik kiadáshoz

Könyvemet csaknem minden újabb kiadásnál figyelmesen átdolgoztam; most is ugyanezt tettem. Erről hasonlókat kellene elmondanom, mint a harmadik kiadásról, ezért álljon itt ismét az „Előszó a harmadik kiadáshoz” is.

Ez alkalommal különös gondot fordítottam arra, hogy **számos részletet** még világosabbá tegyek. Tudom, ezirányban még sokat kellene tenni. De a szellemi világ ábrázolásánál a lélek által megjárt utaktól függ, megtaláljuk-e a tények és élmények körülírásához a megfelelő kifejezéseket, fordulatokat. Megtörténik, hogy az ember akkor találja meg az addig hiába keresett, kutatott megfelelő kifejezést, amikor „itt van az ideje”. Ennek az új kiadásnak éppen a szellemi világ megismerése lényeges részleteinél sikerült fontos kiigazításokat tennem. Van, amit csak most sikerült megfelelően megfogalmazni. Ebben a könyvben van valami abból, amit az első, 10 évvel ezelőtti kiadás óta éltem át lelkemben a szellemi kutatások közben. Ha ez az új kiadás lényegében teljesen egyezik is az első kiadással, sok helyen látható, hogy beleadtam – mint valami **élővel** szemben állva – 10 évi szellemi kutatásaim eredményeit.

Ha ez a könyv a régi új kiadása volna, és nem valami egészen új, az átdolgozásnak természetesen korlátai lennének. Arra is törekedtem, hogy a „megjegyzések és a kiegészítések” segítségével az olvasó maga találhasson választ a benne felmerülő kérdésekre.

Mozgalmas időben, megindultan írom le ezeket a sorokat a hatodik kiadás elé. 189 lapját már kinyomtatták, amikor Európára törtek azok a sorsdöntő események, amelyeket most él át az emberiség. Lehetetlen említés nélkül hagynom azt, ami ilyenkor megrohanja az ember lelkét.

Berlin, 1914. szeptember 7.

Rudolf Steiner

Előszó a harmadik kiadáshoz

A második kiadáskor elmondottak elismételhetők a harmadik kiadáskor is. Egyes részekhez ezúttal is kiegészítéseket kellett fűzni, amelyek fontosnak tünnek a mondanivaló pontosabbá tétele érdekében. A két első kiadás tartalmában azonban sehol sem történt lényeges módosítás. Ott sincs szükség változtatásra, ahol írásom feladatáról volt szó, már az első megjelenéskor, majd a második kiadás előszavában. Ezért álljon itt ismét az első kiadás előszava, valamint a második kiadáshoz fűzött rész:

Ez a könyv az érzékfeletti világ egyes részeit ábrázolja. Aki csak az érzékelhető akarja elfogadni, ezt az írást értelmetlen fantáziálásnak fogja tartani. Aki azonban az érzékek világából kivezető utat akarja keresni, az csakhamar megérti, hogy az emberi életnek csak akkor van értéke és jelentősége, ha az ember bepillantást nyer egy másik világba. A „való” élettől ezáltal az ember nem fog elidegenedni, mint ettől sokan félnek. Sőt, csak ezáltal tanul meg az ember biztosan benne állni az életben. Megismeri az élet **okait**, míg enélkül vakként tapogatózik az **okozatokon** át. Az érzékelhető „valóság” csak az érzékfeletti megismerése útján kap jelentőséget. Ezzel a meg-

ismeréssel az ember nem alkalmatlanabbá, hanem éppen alkalmasabbá válik az életre. Igazán „gyakorlati” ember csak az lehet, aki megérti az életet.

E könyv szerzője csak olyasmit ábrázol, amit ő maga, saját tapasztalatai alapján tanúsíthat, olyan tapasztalatok alapján, amelyekre e téren szert lehet tenni. Csak az ilyen értelemben átéltekről beszél.

Ez a könyv nem olvasható a korunkban szokásos módon. Az olvasónak bizonyos értelemben minden oldalért, sőt minden mondatért meg kell birkóznia. Erre tudatosan törekedtem, mert csak így válhat ez a könyv az olvasó számára azzá, amivé válnia kell. Aki csak átolvassa, az egyáltalán el sem olvasta. Az igazságait át kell élni. A szellemtudománynak csak így van értelme.

Mai tudományos szempontok szerint ez a könyv nem ítélni meg, ha a megítélés szempontjai nem magából a könyvből adódnak. Ha a kritikus elfogadja ezt a szempontot, látni fogja, hogy ezek a tartalmak semmiben sem mondanak ellent az igazi tudományosságnak: egyetlen szava sem kerül ellentmondásba a szerző saját tudományos lelkiismeretével.

Aki az itt leírt igazságokat még egy másik úton is meg akarja közelíteni, talál egy ilyen utat „A szabadság filozófiája” c. könyvemben. Ez a két könyv két különböző

úton törekszik azonos cél felé. Egyik megértéséhez sincs szükség a másik könyvre, bár egyesek számára bizonyára előnyös elolvasni mindkettőt.

Aki ebben a könyvben a „legvégső” igazságokat keresi, talán elégedetlenül teszi le. A szellemtudomány egészéből azonban először az **alapigazság**-okat kell megismerni.

Az ember alaptermészetéhez tartozik, rögtön a világ kezdete és vége, a lét célja és Isten mivolta után kérdezni. Aki azonban nem szavakat és fogalmakat akar az **értelem** számára, hanem igazán az életet akarja megismerni, az tudja, hogy egy szellemi megismerés kezdeteivel foglalkozó írás nem beszélhet a magasabb bölcsesség dolgairól. Csak ennek a kezdetnek a megértése teszi számára világossá, hogyan kell feltenni a magasabb dolgokra vonatkozó kérdéseket. Egy másik ehhez kapcsolódó könyvemben (Geheimwissenschaft) az itt tárgyaltakhoz további közlések olvashatók.

A második kiadás előszavához kiegészítés jelent meg: Aki jelenleg érzékfeletti tényeket ír le, annak két dologgal kell tisztában lennie. Az első, hogy korunknak **szüksége van** az érzékfeletti ismeretek ápolására; a második, hogy a mai szellemi életben olyan képzetek és érzések élnek, amelyek sokak számára pusztán fantáziálásnak és álmodozásnak tüntetik fel az ilyen közléseket. A jelenkornak szüksége van

érzékfeletti megismerésre, mert amit az ember a szokásos módon tud meg a világról és az életről, számtalan olyan kérdést vet föl benne, mely csak érzékfeletti igazságokkal válaszolható meg. Mert ne tévedjünk amit a mai szellemi áramlatok az emberrel a lét alapjairól közölni tudnak, az a mélyen érző lélek számára nem válasz, hanem a világ és élet titkaira vonatkozó **kérdés**. Lehet, hogy valaki egy ideig úgy véli, hogy a „szigorúan tudományos tények eredményei” és egyes kortárs gondolkodók következtetései adnak megoldást a lét titkaira. De ha a lélek valóban megérti önmagát, akkor a kezdetben megoldásnak vélt válasz csak az igazi kérdéshez bizonyul ösztönzésnek. És **ezt** a kérdést nem pusztán emberi kíváncsisággal kell feltenni, hanem ettől függ a lélek nyugalma és egysége. Az ilyen kérdésre kivívott felelet nemcsak a tudásszomjat elégíti ki, hanem dolgozóvá, éretté teszi az embert az élet feladataihoz. Ha a kérdésre nem kap választ, ez lelkiileg, sőt később fizikailag is bénítóan hat rá. Az érzékfeletti megismerés nemcsak elméleti szükséglet, hanem a gyakorlati élethez is nélkülözhetetlen. Éppen a mai szellemi élet milyensége miatt nélkülözhetetlen körünkben a szellemi megismerés.

Tény azonban, hogy sokan a legjobban éppen azt utasítják el, amire a legnagyobb szükségük volna. A mások „biztos tudományos tapasztalatokra” alapozott véleménye

sok esetben olyan kényszerítő hatalmú, hogy sokan nem tehetnek másként, feneketlen badarságnak tartják az ehhez hasonló könyveket. Érzékfeletti ismeretek közlöje nem ringathatja magát illúziókba. –

Könnyen megtörténhet, hogy az előadottakra nézve kétségtelen bizonyítékokat követelnek. Csak nem veszik számításba, hogy ezzel becsapják magukat. Mert nem a tárgyból adódó bizonyítékot követelik meg, hanem olyanokat, amelyeket maguk akarnak vagy képesek csak elismerni – ha ez nem is válik tudatossá bennük. Ezekben az írásokban semmi olyan nincs, amit bárki ne tudna elismerni, aki a jelenkori természeti megismerés talaján áll. A szerző tudja, hogy a természettudomány minden kihívásának eleget lehet tenni, és éppen **ezért** találhatja mindenki az érzékfeletti világról itt adott ábrázolás módját önmagában megalapozottnak. Éppen az igazi természettudományos gondolkodásnak kellene elfogadnia ezt a szemléltetési módot. Aki így gondolkodik, némely vitától érintve fogja érezni magát, amit a mélyen igaz Goethe-i idézet jellemez: „A hamis tanítás nem cáfolható, mert azon a meggyőződésen alapszik, hogy a hamis igaz”. A viták eredménytelennek bizonyulnak az olyan embernél, aki csak gondolkodásának megfelelő bizonyítékokat fogad el. Aki ismeri a „bizonyí-

tást”, tisztában van vele, hogy az emberi lélek más úton találja meg az igazságot, nem viták által. –

Ezekkel a gondolatokkal adom át könyvem második kiadását a nyilvánosságnak.

Bevezetés

Amikor **Johann Gottlieb Fichte** 1813 őszén előadta „Tanát”, az igazság szolgáltatásban eltöltött életének érett gyümölcsét, bevezetőül a következőket mondta: „E tan megértéséhez egészen új **belső érzékszerv** szükséges, amely a hétköznapi ember számára nem is létező, új világot tár fel.”

Azután a következő hasonlattal világítja meg, mennyire lehetetlen Tanát a testi érzékek útján nyert képzetekkel megérteni: „Képzeljük el, milyen a világ a vakon születettek számára, akik csak a tapintható dolgokat és azok egymáshoz való viszonyát ismerik. Próbáljanak meg színekről vagy egyéb olyan jelenségekről beszélni nekik, amelyeket a fény teremt meg a látás számára: annyi, mintha a „semmiről” beszélnének. Még az a jobbik eset, ha ezt meg is mondják, mert így a beszélő hamarosan ráeszmél hibájára és – hacsak meg nem tudja a szemüket nyitni – felhagy a hiábavaló beszéddel.”

Aki olyasmiről beszél, mint amire Fichte céloz példájában, gyakran kerül hasonló helyzetbe, mint az épszemű a vakon születettek közt. De mivel éppen ezek a dolgok

vonatkoznak az ember igazi lényére és legmagasabb céljára, kétségbe kellene esnie az emberiség miatt, ha úgy érezné, hogy „fel kell hagynia a hiábavaló beszéddel”. Egy pillanatig sem szabad kételkedni abban, hogy a magasabb világok felé minden ember szeme „felnyitható”, akiben megvan ehhez a jóakarát. Ebben bízva szóltak és írtak azok, akik érezték, hogy kifejlődtek „belső érzékszerveik”, amelyekkel megismerhették az embernek a külső érzékek számára rejtett, valódi lényét. Ezért a legősibb időktől kezdve újra meg újra mindig beszéltek erről a „rejtett bölcsességről”. Aki valamit már megszerzett belőle, éppen olyan biztos a dolgában, mint az épszemű ember színeképzetei birtokában. Nincs tehát szüksége semmiféle „bizonyítékra” ezzel a rejtett bölcsességgel kapcsolatban. Azt is tudja, hogy senkinek sincs szüksége bizonyítékra, akinek – mint neki – megnyíltak a „magasabb érzékszervei”. Ezekhez úgy beszélhet, mint egy utazó beszélhet Amerikáról olyanoknak, akik bár maguk nem látták Amerikát, de el tudják képzelni, mert ha ők kerülnének oda, ugyanazt látnák, mint ő.

Az érzékfeletti világok szemlélője azonban ne csak a szellemi világ kutatóihoz szóljon. Szavát minden emberhez kell intéznie, mert mondanivalója minden emberre tartozik, hiszen az érzékfeletti ismerete nélkül senki sem lehet a szó igazi értelmé-

ben „ember”. Mindenkihez szól; mert tudja, hogy mondanivalójának megértésében vannak ugyan fokozati különbségek; de azért erre a megértésre mindenki képes (még azok is, akik igen messze vannak az önálló szellemi kutatás megkezdésétől), mert az igazság **megérzésének és megértésének** képessége benne szunnyad **minden emberben**. Tehát elsősorban ehhez a megértéshez fordul, amely minden egészséges lélekben felgyulladhat, és amely magában rejtja az erőt a magasabb megismerés fokozatos eléréséhez. Az érzés pedig, amely talán kezdetben semmit sem lát abból, amiről a szellemi kutató beszél, később maga varázsolja elő a „szellemi látás” képességét. Ez az érzés a sötétségben mozdul meg. A lélek nem **lát**, de ezen az érzésen keresztül ragadja meg az **igazság ereje**. Azután az igazság lépésről-lépésre megközelíti a lelket, míg végül felkelti benne a szellemi látás képességét. Az egyik embernél rövidebb, a másiknál talán hosszabb ideig tart; de türelemmel és kitartással mindenki célhoz jut, mert ha a fizikai vakság nem is mindig gyógyítható, **szellemi szeme mindenkinek felnyitható**, csak idő kérdése, mikor nyílik meg.

A „magasabb érzékszervek” kifejlődésének nem előfeltétele a tudományos képzettség és tudás. Az egyszerű lélek és a magas színvonalon álló tudós fejlődési **lehetősége** között e téren nincs különbség. Az a tudomány, amelyet jelen korunkban

egyedül ismernek el tudománynak, gyakran inkább megakadályozza, mint elősegíti a cél elérését, mert ez a tudomány természeténél fogva csak azt ismeri el valóságnak, ami a közönséges érzékszerveknek hozzáférhető. Ezért bármilyen nagy érdemei vannak is **ennek** a valóságnak a megismerése terén, egész sereg előítéletet szül, amelyek elzárják a magasabb valóságokhoz vezető utat, mert azt, ami csak az ő tudománya számára szükséges és áldásos, mértékadónak jelenti ki mindennemű emberi tudás számára.

Fenti állításainkkal szemben gyakran halljuk a következő ellenvetést: Az emberi megismerés „áthághatatlan határok” közé van szorítva. Ezeket a határokat nem tudjuk átlépni, ezért el kell vetnünk minden olyan megismerést, mely nem veszi figyelembe ezeket a határokat. Szerénytelennek tartják azt, aki olyan dolgokról akar valamit állítani, amelyek sokak véleménye szerint az emberi megismerés határain túl vannak. – Ez az ellenvetés figyelmen kívül hagyja, hogy a magasabb megismerést éppen az emberi **megismerő erők fejlődése** kell, hogy megelőzze. Ami fejlődésünk **előtt** az emberi megismerés határain túl van, az a minden emberben szunnyadó képességek felébresztésével a megismerés körébe kerül.

Egy valamit azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni. Egyesek azt kérdezhetnék: mi értelme van olyasmiről beszélni az embereknek, amihez megismerési erejük nem ér fel, tehát számukra mégis csak elzárt terület? Akik ezt mondják, rosszul ítélik meg a dolgot. Ahhoz, hogy a szóban forgó igazságokat megtaláljuk, szükség van bizonyos képességekre; a fellelt igazságok **közlését** azonban elfogulatlan logikával és ép igazságérzettel **mindenki megértheti**. Ebben a könyvben csak olyan közlések vannak, amelyek mindenkiben – aki sokoldalú, előítélet-mentes gondolkodással közelíti meg és engedi, hogy valóságérzéke fenntartás nélkül, szabadon hasson – azt a benyomást kelthetik, hogy általuk az emberi élet és a világ jelenségeinek rejtélyei eredményesen megközelíthetők. Helyezkedjünk arra az álláspontra, hogy ezt kérdezzük: van-e kielégítő magyarázat az életre, ha mindaz igaz, amit a könyv állít? S akkor azt fogjuk találni, hogy **minden egyes ember élete** bizonyíték erre.

A „szellemi érzékszervek” kifejlődésével egymagában nem válik még senki a lét magasabb igazságainak tanítójává. A magasabb igazságok tanításához éppen úgy „tudományra” van szükség, mint a fizikai valóságok tanításához. A „magasabb látás” éppoly kevésbé teszi az embert a dolgok tudójává a szellemi világban, mint ahogy az ép érzékszervek sem teszik tudóssá a fizikai valóságban. És mert **minden valóság**, az

alacsonyabb és a magasabb szellemi valóság is, csak ugyanannak a mindezek alapját jelentő lényegnek két oldala, az alacsonyabb ismeretek hiánya többnyire a magasabbak hiányát is jelenti. Ez a tény mérhetetlen felelősségérzetet kelt abban, akit szellemi elhivatottsága magasabb igazságok kimondására készítet; szerénységre és tartózkodásra inti. Ez azonban senkit se tartson vissza attól, hogy a magasabb igazságokkal foglalkozzék, azt sem, akinek élete nem ad alkalmat a szokásos tudományokkal való foglalkozásra. Mert feladatát emberként bárki jól elláthatja anélkül, hogy bármit is értene a növénytanhoz, az állattanhoz, a matematikához és egyéb tudományokhoz; de nem lehet a szó teljes értelmében „ember” anélkül, hogy valamiképpen meg ne ismerte volna az ember mivoltát és rendeltetését úgy, ahogy az csak az érzékfeletti dolgokról való tudás által közelíthető meg.

Az ember a legmagasabbat, akire feltekinthet, „Isten”-nek nevezi: Legmagasabb rendeltetését tehát valamiképpen Istennel kapcsolatosnak kell elképzelnie. Ezért azt az érzékelhető dolgokon túlmenő bölcsességet, amely saját mivoltát és ezzel együtt rendeltetését kinyilatkoztatja, isteni bölcsességnek vagy **teozófiának** nevezhetjük; az emberiség életben és a világmindenségben végbemenő szellemi folyamatok vizsgálatát pedig **szellemtudománynak**. Ha ennek eredményei közül különösen azokat

emeljük ki, amelyek az ember szellemi magvára vonatkoznak – mint ez a könyv –, akkor erre a témakörre a „teozófia” kifejezést használhatjuk, mert ezt évszázadokon keresztül ilyen értelemben alkalmazták.

Ez a könyv ebből a felfogásból kiindulva ismerteti vázlatosan a teozófiai világ-szemléletet. Írója semmi olyanról nem szól, ami ne lenne számára ugyanolyan értelemben **tény**, mint ahogy egy külső világbeli élmény tény a szem, a fül és a mindennapi értelem számára. Olyan élményekről van szó, amelyeket mindenki átélhet, aki rászánja magát, hogy a könyvünk egyik külön fejezetében leírt „megismerési útra” lépjen. Akkor helyezkedünk helyes álláspontra az érzékfeletti világgal szemben, ha feltételezzük, hogy egészséges gondolkodással és érzülettel meg lehet érteni a magasabb világokból fakadó ismeretek minden igazságát, és ezzel a megértéssel megvethetjük a magunk látóképességének is a szilárd alapját; bár ahhoz, hogy ezt megszerezzük, természetesen még más is szükséges.

Ha ettől az úttól visszariadunk, és csak más módon igyekszünk behatolni a magasabb világokba, bezárjuk magunk előtt a valódi magasabb megismerés kapuját. Az az elv, hogy csak akkor ismerem el a magasabb világok létezését, ha már láttam azokat, éppen a „látás” elé gördít akadályokat. Viszont ha előbb józan gondolkodással meg-

érteni akarjuk azt, amit később megláthatunk, elősegítjük látásunk kifejlődését. Ez fontos erőket varázsol elő lelkünkben, amelyek elvezetnek a „látás”-hoz.

Az ember mivolta

Az ember megismeréséhez több út vezet. Az egyiket Goethe szép szavai így írják le: „Amikor az ember a körülötte lévő tárgyakat észreveszi, önmagára vonatkoztatja őket. S ezt joggal teszi, mert egész sorsa attól függ, tetszenek-e neki vagy sem, vonzák-e vagy taszítják, hasznára vannak-e vagy ártalmára. A dolgok szemléletének és megítélésének ez a természetes módja éppoly könnyűnek látszik, mint amennyire szükséges, mégis számtalan megszégyenítő és elkeserítő tévedésbe ejti az embert. – Sokkal nehezebb feladatot vállalnak magukra azok, akiket erős tudásvágyuk arra ösztönöz, hogy a természet dolgait önmagukban és egymással való viszonyukban vizsgálják, mert hamarosan nélkülözik azt a mércét, amely segítségükre volt, amikor mint egyszerű emberek a dolgokat **saját magukra vonatkoztatva** vizsgálták. Nem áll rendelkezésükre a tetszés és nemtetszés, a vonzás és taszítás, a haszon és kár mérceje. Erről teljesen le kell mondaniuk. Közönyös, mintegy isteni lények módjára azt kell keresniük és kutatniuk, ami van, és nem azt, ami kedvükre való. Az igazi botanikust nem befolyásolhatja a növények hasznossága vagy szépsége. Fejlődésüket és a

növényvilágban való helyüket kell kutatnia. Mint ahogy a Nap egyformán előcsal és beragyog minden növényt, neki is egyformán elfogulatlanul kell mindegyiket szemlélnie és áttekintenie. Megismerése mércéjét és az értékelés tényadatait nem önmagából, hanem a megfigyelt dolgok köréből kell merítenie.”

Goethe idézett gondolata háromféltre hívja fel a figyelmünket: először azokra a tárgyakra, amelyekről érzékszerveink útján folytonosan tudomást szerzünk, mikor tapintunk, szagolunk, ízlelünk, hallunk és látunk. Másodszor azokra a benyomásokra, melyeket a tárgyak reánk gyakorolnak, mint tetszés, nemtetszés, megkívánás vagy undor, és amelyeket az jellemez, hogy az egyik tárgyat rokonszenvesnek, a másikat ellenszenvesnek, az egyiket hasznosnak, a másikat károsnak találjuk. Harmadszor azokra az ismeretekre, melyeket „isteni lények módjára” szerzünk a dolgokról; felfedve létük és működésük titkait.

Az emberi életben ez a három terület világosan elkülönül egymástól, és az ember ebből rájön, hogy háromféle módon van összeszövődve a világgal. Az első módot készen találja és adott tényként elfogadja. A második kapcsolat révén a világot saját ügyévé teszi, olyasvalamivé, ami jelent neki valamit. A harmadikat célul tűzi ki maga elé, amely felé szüntelenül törekednie kell.

Vajon miért látjuk a világot ezen a három módon? Egy egyszerű elmélkedés megadhatja a választ: virágos réten járok, a virágok szememen keresztül adnak hírt színükről. Ez az a tény, amit adottként fogadok el. Örülök a színek pompájának – ezzel az adott tényt saját ügyemmé teszem. Érzéseimen át a virágokat saját létemmel kapcsolom össze. – Egy év múlva ismét ugyanazon a réten járok. Ott már más virágok vannak. Új örömet szereznek nekem. Múlt évi örömöm emlékként feléled bennem. Az öröm bennem van, a virág, ami kiváltotta, már elpusztult. Ám ezek a virágok, melyeket most látok, ugyanabból a fajtából valók, mint a tavalyiak, egyazon törvény szerint fejlődtek. Ha a fajtát és annak törvényeit egyszer megismertem, akkor ezeket az idei virágokban ugyanúgy fellelem, mint a tavalyiakban. És talán elgondolkodom azon, hogy a tavalyi virágok elhervadtak. A látásukon érzett örömöm már csak emlékemben él, csak az én létemhez kapcsolódik. Az a törvényszerűség azonban, amelyet a tavalyi és az idei virágokban egyaránt megismertem, mindaddig megmarad, amíg ilyen virágok nőnek. Ez olyasvalami, ami megnyilvánult számomra, de léteemtől nem oly módon függ, mint az örömöm. Az öröm érzése **bennem** marad meg – a virágok mivolta és törvényei **rajtam kívül**, a világban maradnak meg.

Így kapcsolódik az ember folyton folyvást háromféleképpen a világhoz. Egyelőre ne magyarázzunk bele semmit ebbe a ténybe, hanem fogjuk fel úgy, ahogy megmutatkozik. Az következik belőle, hogy az ember lényének három megnyilatkozása van: a test, a lélek és a szellem. E három szóval egyelőre csak ezt a három megnyilatkozást jelöljük, semmit mást. Aki e három szóhoz valamilyen előzetes véleményt, sőt mi több, hipotézist kapcsol, annak a következő fejtegetéseket szükségszerűen félre kell értenie. **Test** alatt azt értjük, amelyen keresztül az ember számára a körülötte lévő világ megnyilatkozik, mint a fenti példában a rét virágai. **Lélek** szóval az embernek azt a képességét jelöljük, amellyel a világ dolgait saját létéhez kapcsolja, amellyel velük kapcsolatban tetszést és nemtetszést, kedvet és kedvetlenséget, örömet és fájdalmat érez. **Szellemnek** nevezzük azt, ami akkor nyilvánul meg az emberben, amikor Goethe szavai szerint „isteni lény módjára” szemléli a világot. Ebben az értelemben az ember testből, létekből és szellemből áll.

Testünkkel múltó kapcsolatot teremtünk a világgal; lelkünkben megőrizzük a világ benyomásait; szellemünkön át nyilatkozik meg nekünk az, amit a dolgok magukban rejtenek. Csak akkor kaphatunk hű képet emberi mivoltunkról, ha erről a három

oldalról vizsgáljuk magunkat. Lényünknek ez a három oldala mutatja ugyanis, hogy három különböző módon állunk kapcsolatban a külvilággal.

Testünk révén rokonságban állunk mindazzal, amit a külvilágban érzékeink észlelnek. A külvilág anyagai alkotják testünket és a külvilág erői működnek benne. Miként a külvilágot, úgy saját testi létünket is érzékeinkkel figyelhetjük meg. – A lelki életet azonban ilyen módon nem észlelhetjük. Mindaz, ami testi folyamat, testi érzékekkel észlelhető, de a tetszésemet és nemtetszésemet, az örömet és bánatomat testi érzéssel sem én nem észlelhetem, sem valaki más. A lélek a testi érzékszervek számára hozzáférhetetlen terület. Az ember testi léte mindenki előtt nyilvánvaló; lelki életünket mint saját külön világunkat magunkban hordozzuk. Szellemünkkel a külvilágot magasabb módon ismerjük meg. Bár bensőnkben feltáruznak a külvilág titkai, de szellemünkkel kilépünk önmagunkból, hogy meghallgassuk azt, amit a dolgok saját magukról mondanak, tehát arról, aminek nem számunkra, hanem a dolgok számára van jelentősége. – Feltekintünk a csillagos égre; lelkünk rajongó elragadtatása hozzánk tartozik. A csillagok örök törvényei azonban – melyeket gondolatban **szellemünkkel** felfogunk – nem hozzánk, hanem magukhoz a csillagokhoz tartoznak.

Így az ember **három világ** polgára: **teste** révén a testével érzékelhető világhoz tartozik; **lelké**-vel felépíti saját világát; **szelleme** útján pedig olyan világ nyilatkozik meg előtte, amely a két előbbinél magasztosabb.

Világos tehát, hogy a három világ között fennálló különbség miatt három különböző megfigyelési módot is kell alkalmaznunk, ha meg akarjuk ismerni ezt a három világot és hogy miként vesz részt bennük az ember.

1. Az ember testisége

Az emberi testet ugyanúgy testi érzékszerveinkkel ismerjük meg, mint a többi fizikailag érzékelhető dolgot: az ásványokat, növényeket és állatokat, mert rokonságban van a lét e három formájával: Az ember a testét a természet anyagaiból építi fel, miként az ásványok; növekedik és szaporodik, mint a növények; észleli a körülötte lévő tárgyakat és benyomásait belső élményekké alakítja, mint az állatok. Azt mondhatjuk tehát, hogy az embernek ásványi, növényi és állati létformája van.

Az ásványok, növények és állatok felépítésében mutatkozó különbség három különböző létformájuknak felel meg. Ez a felépítésük – alakjuk – az, amit érzékeinkkel észlelünk, és csak ezt nevezhetjük testnek. Az ember teste azonban különbözik az állat testétől. Ezt mindenkinek el kell ismernie, bárhogy is vélekedjék egyébként az ember és állat rokonságáról. Még a minden lelkeséget tagadó radikális materialista is kénytelen elfogadni Carus „Oragon der Natur und des Geistes” c. művében kifejtett következő tételét: „A fiziológusok és anatómusok máig sem oldották meg az idegrendszer és különösen az agy finomabb, belső szerkezetének rejtélyét, de azt már megállapították, hogy a formák koncentrációja és szervezettsége az állatvilágon végig fokozatosan növekszik és az emberben olyan magas fokot ér el, mint semmilyen más lényben. Ennek a ténynek rendkívül nagy a jelentősége az emberi szellem fejlődése szempontjából, sőt azt tulajdonképpen már teljesen kielégítően meg is magyarázza. Ahol az agy nem fejlődött ki megfelelően, ahol – mint a mikrokefaloknál és idiótáknál – kicsi és elégtelen, ott önálló eszmék megjelenéséről és megismeréséről természetesen éppúgy nem lehet szó, mint ahogyan nem lehet szó fajfenntartásról olyan embereknél, akiknek nemzőszervei elkorcsosultak. Ezzel szemben az egész ember, de különösen az agy szépen és erőteljesen kifejlődött alkata – ha egymagában nem is

pótolja a géniuszt – mindenesetre első, elengedhetetlen feltétele a fejlettebb megismerőképességnek.

Ásványi, növényi és állati létformáján kívül az emberi testnek egy negyedik létformája is van: a sajátosan emberi létforma. Ásványi létformájában az ember rokona minden láthatónak; növényi létformájában rokona minden növekvő és szaporodó lénynek; állati létformájában rokona mindazoknak a lényeknek, amelyek környezetüket érzékelik és külső benyomásokra belső élményekkel felelnek; emberi létformája már testi vonatkozásban is egy külön világ.

2. Az ember lelkisége

Lelkiségünk, **saját külön belső világunk**, különbözik testiségünktől. Ha figyelmünket a legegyszerűbb érzetekre fordítjuk; már kitűnik, hogy belső világunk mennyire sajátunk. Senki sem tudhatja, hogy az ilyen egyszerű érzeteket ugyanolyan módon éli-e át más is, mint ő maga. Köztudott, hogy a színvakok mindent a szürke különböző árnyalataiban látnak csak. Akik pedig részleges színvakságban szenvednek,

bizonyos színárnyalatokat nem tudnak érzékelni. A szemük elé táruló világkép más, mint az ún. normális emberé. Többé-kevésbé érvényes ez a többi érzékszerveinkre is. Ebből következik, hogy már az egyszerű érzet is belső világunkhoz tartozik. Testi érzékszerveimmal érzékelni tudom azt a vörös asztalt, amelyet más is érzékel; más ember vörös érzetét azonban nem vagyok képes érzékelni.

Eszerint tehát az **érzetet** lelki jelenségnek kell tekinteni. Ha ez a tény világossá válik előttünk, nem fogjuk többé **pusztán** agyfolyamatoknak tekinteni a belső élményeket.

Az **ézés** közvetlenül az érzethez kapcsolódik. Az egyik érzet kellemes, a másik kellemetlen érzést vált ki. Ezek az érzések belső, lelki életünk rezdülései. Érzéseinkkel egy második világot teremtünk magunknak a kívülről ránk ható világ mellé.

Belső világunk harmadik eleme az **akarati**. Általa visszahatunk a külvilágra, és rányomjuk belső lényünk bélyegét. Az akarati aktusokban lelkünk a külvilág felé fordul. Tetteink abban különböznek a külvilág eseményeitől, hogy magukon viselik belső életünk bélyegét. Így viszonyul az ember lelke, vagyis saját világa, a külvilághoz. Indítékait a külvilágtól kapja az ember, de ezeknek megfelelően testiségére mint alapra felépíti saját lelki világát.

3. Az ember szellemisége

Lelkiségünket nemcsak a testünk határozza meg. Az ember nem csapong az érzékszervi benyomások között irány és cél nélkül; nem is felel cselekvéssel minden külső vagy testében keletkező ingerre. Észlelésein és cselekedetein gondolkodik.

Amikor észleléseiről gondolkodik, ismereteket szerez magának a külvilágról, amikor pedig cselekedeteiről gondolkodik, értelmes összefüggést visz az életébe. Az ember tudja, hogy feladatát csak akkor töltheti be emberhez méltóan, ha mind megismerésében, mind cselekedeteiben **helyes gondolatok** vezérlik. Lelkünk kétféle szükségszerűséggel áll szemben: a test törvényei a természet szükségszerűségeinek vetik alá, míg a helyes gondolkodás törvényeinek szükségszerűségét ő maga önként ismeri el. Az anyagcsere törvényeinek a természet veti alá az embert, de a gondolkodás törvényeinek ő maga rendeli alá magát. Ezzel a tetteivel egy magasabb világregnd részesévé válik, mint amilyenhez teste kapcsolja. Ez a magasabb világregnd a **szellemi világ**.

Mint ahogy a test különbözik a lélektől, úgy különbözik a lélek a szellemtől. A szén, hidrogén, nitrogén és oxigén részecskék mozgása még nem a lélek. A lelki élet csak ott kezdődik, amikor e mozgások közepette érzés keletkezik, pl. amikor édes ízt vagy örömet érzünk. Éppen ilyen kevésbé beszélhetünk szellemről; míg csupán azokat a lelki élményeket vesszük tekintetbe, amelyekben akkor van részünk, amikor teljesen a külvilágnak és testi életünknek adjuk át magunkat. A lelkiség inkább csak alapja a szellemisségnek; ahogy a testiség is csak alapja a lelkiségnek.

A természettudós a **testtel**, a lélekbúvár (pszichológus) a **lélekkal**, a szellemi világ kutatója pedig a **szellemmel** foglalkozik. Gondolkodásunk az ember mivoltáról csak úgy ad világos képet, ha önmagunkat szemlélve felismertük a test, a lélek és a szellem különbözőségét.

4. Test, lélek és szellem

Az ember csak akkor ismerheti meg helyesen önmagát, ha tisztán látja, hogy mi a gondolkodás jelentősége saját lényén belül. A gondolkodás testi eszköze az agy.

Megfelelően felépített agy nélkül nem tudunk gondolkodni, mint ahogy a színeket is csak egészséges szemmel láthatjuk.

Az emberi test felépítésének koronája a szellem szerve: az agy. Az emberi agy felépítését csak akkor érthetjük meg, ha figyelembe vesszük, hogy mi a feladata. Az a feladata, hogy a gondolkodó szellem testi alapja legyen. Ezt világosan látjuk, ha az embert összehasonlítjuk az állatvilággal. A kétélűek agya a gerincvelőhöz képest még kicsi; az emlősöké már aránylag nagyobb; az emberé pedig, egész testéhez viszonyítva a legnagyobb.

A gondolkodásra vonatkozó megjegyzéseink számos előítéletbe ütköznek. Vanak, akik a gondolkodást lebecsülik, és többre tartják az érzést, a „bensőséges érzelmi életet”. Azt állítják, hogy nem a „száraz gondolkodás”; hanem az érzések melege, az érzés közvetlen ereje emeli fel az embert a magasabb megismeréshez. Akik így beszélnek, attól félnek, hogy a világos gondolkodás eltompítja érzéseiket. Ez a mindennapi gondolkodás esetében így is van, amikor csak a dolgok hasznosságát nézzük. De a lét magasabb régióiba vezető gondolatoknál éppen az ellenkezője igaz. Nincs olyan érzés vagy lelkesedés, amelynek melegsége, szépsége és emelkedettsége megközelítené a magasabb világokra vonatkozó kristálytisza gondolatok által felgyújtott

érzéseket. Nem a maguktól felmerülő érzések a legmagasabbrendűek, hanem azok, amelyeket erőteljes gondolati munkával küzdünk ki magunknak.

Az emberi test úgy épül fel, hogy a **gondolkodást** szolgálja. Azok az anyagok és erők, amelyek az ásványi világot is alkotják, úgy állnak össze az emberi testben, hogy általuk megnyilatkozassék a gondolkodás. Ezt a feladatának megfelelően felépített ásványi konstrukciót a továbbiakban az ember fizikai testének nevezzük.

Ez az ásványi szerkezet, amely középpontja, az agy szerint rendeződik, **szaporodás** útján jön létre, kifejlett alakját pedig **növekedéssel** éri el. A szaporodás és a növekedés az ember, az állat és a növény közös tulajdonsága. Mindazt, ami él, a szaporodás és növekedés különbözteti meg az élettelen ásványtól. Élő csak élőből keletkezhet, mégpedig csíra útján. Az élet folyamata az utódot összekapcsolja az előddel. Azok az erők, amelyek ásványt hoznak létre, magukra az ásványt összetevő anyagokra irányulnak. A hegyi-kristályt a szilíciumban és oxigénben rejlő erők építik fel, amelyek benne egyesülnek. A tölgyfát felépítő erőket viszont – a csíra közvetítésével – az anya- és apanövényben kell keresnünk. A tölgy **alakja** változatlanul származik át az elődről az utódra. Az élőlényeknek **belső, veleszületett adottságai** vannak.

Téves volt az a természetszemlélet, amely szerint alsóbbrendű állatok, sőt halak is iszapból keletkezhetnek. Az élőlények alakját az **átöröklés** viszi tovább. Hogy egy élőlény milyenné fejlődik, ez attól függ, hogy milyen apa- és anyalénytől származik; más szóval, hogy milyen fajhoz tartozik. Míg a testét alkotó anyagok folytonosan cserélődnek, faji jellege megmarad egész életén át, és az utódai öröklik. A **faj** határozza meg tehát a testet alkotó anyagok elrendezését. A fajnak ezt az elrendező erejét **életerőnek** nevezzük. Ahogyan a kristályban az ásványi erők jutnak kifejezésre, úgy a növény- és állatvilág fajaiban vagy formáiban a formáló életerők fejeződnek ki.

Az ásványi erőket testi érzékszerveinkkel észleljük. Csak azt tudjuk észlelni, amihez megfelelő érzékszervünk van. Szem nélkül nincs fény, fül nélkül nincs hangérzet. A legalsóbbrendű organizmusok az ember érzékszervei közül csak eggyel, bizonyos fajta tapintóérzéssel rendelkeznek. Számukra az emberi észleléshez hasonló módon csak azok az ásványi erők adóttak, amelyek a tapintóérzék számára megismerhetők. Amilyen mértékben kifejlődtek a magasabbrendű állatok többi érzékszervei, olyan mértékben válik számukra gazdagabbá és sokrétűbbé az ember által is érzékelt külvilág. Egy lény érzékszerveitől függ tehát, hogy az, ami a külvilágban meg-

van, adva van-e az ő számára is észlelet, érzet formájában. Ami a levegőben bizonyos mozgásként jelentkezik, az emberben hangéreztté válik.

Az életerő megnyilvánulásait testi érzékszerveinkkel nem észleljük. **Látjuk** a növény színét, **szagoljuk** az illatát, az életerő azonban az **ilyen** megfigyelés elől rejtve marad. Mint ahogyan a vakon születettnek sincs igaza, ha tagadja a színek létezését, mi sem tagadhatjuk az életerő létezését csak azért, mert csak testi érzékszerveink vannak. A vakon született is láthatja a színeket, mihelyt sikeresen megoperálták a szemét. Ugyanígy az az ember is tudja érzékelni nemcsak az individuumokat; hanem az életerő által alkotott sokféle növény- és állat-**fajt** is, mihelyt kifejlesztette magában az ehhez szükséges szervet. Ha ez az érzékszervünk megnyílik, egészen új világ tárul elénk: az élőlényeknek már nemcsak színét, szagát stb., hanem **életét** is észlelhetjük. Fizikai alakján kívül minden növénynek és állatnak **élettel áthatott szellemi alakját** is észleljük. Ezt a szellemi alakot, hogy legyen rá valami elnevezésünk, nevezzük életttestnek vagy **éterttestnek** ^{*}.

^{*} Az éter- vagy életttestet (Aether- oder Gebensleib) e könyv megírása után sokáig „képzőerő-testnek” (Bilde-Kräfte-Leib) is neveztem. Az újabb elnevezést félreértések elkerülésére tartottam

A szellemi élet kutatójának ez úgy mutatkozik meg, hogy az étertest nem csupán a fizikai test anyagainak és erőinek az eredménye, hanem valóságos önálló lény, amely életre kelti a szóban forgó fizikai anyagokat és erőket. A szellemtudomány értelmében egy pusztán fizikai test – pl. egy kristály – alakját az élettelen testben rejlő fizikai formáló erőktől kapja; de az élő test **nem ezektől az erőktől** kapja az alakját, mert abban a pillanatban, amint az élet elszállt belőle és csak a fizikai erőnek van kiszolgáltatva, szétesik. Az életttest a fizikai testet az élet minden pillanatá-

szükségesnek, hogy ne lehessen összetéveszteni az étertest fogalmát a régebbi természettudományban használt „életerő”-vel. Az életerő fogalmát a modern természettudomány elutasítja. **Ennek** az életerőnek az elutasítását én is magamévá teszem. Ezzel az életerővel akarták ugyanis megmagyarázni a szervetlen erők működését a szervezetben. Márpedig a szervetlen folyamatok az élő szervezetben sem játszódnak le másként, mint a szervetlen világban. A szervetlen világ törvényei az élő szervezetben sem mások, mint pl. a kristályban. De a szervezetben van valami, ami **nem** szervetlen: maga az alkotó élet. Az alkotó élet alapja pedig az éter- vagy képzőerőtest. Ennek a tételnek az elfogadása nem zavarja meg a természetkutatást abban a jogos feladatában, hogy a szervetlen világban megfigyelt erők tevékenységét a szerves világban is kövesse, és elutasítsa, hogy a szervezeten belül ezt a tevékenységet egy sajátos életerő megváltoztatja. Amikor a szellemi világ kutatója étertestről beszél, arra gondol, hogy az élő szervezetben még egyéb is megnyilatkozik, mint az élettelen világban. Mégsem tartom szükségesnek, hogy az „étertest” kifejezést a „képzőerőtest” váltsa fel, mert az, aki az összefüggő egészet nézi, nem értheti félre az elmondottakat. Félreértés csak ott támadhat, ahol ez az összefüggés hiányzik. (Ld. még: Megjegyzések és kiegészítések.)

ban megóvja a széteséstől: Ahhoz, hogy az élettestet **láthassuk**, más lényben érzékelhessük, felnyílt **szellemi szemre** van szükségünk. Enélkül is elfogadhatjuk létezését logikai alapon, **látni** azonban csak szellemi szemmel láthatjuk, mint ahogy a színeket a fizikai szemmel látjuk.

Ne ütközzünk meg az „étertest” kifejezésen. Az „éter” szó itt mást jelent, mint a fizika hipotetikus étere. Tekintsük egyszerűen csak az itt leírtak jelölésének.

Az emberi fizikai testhez hasonlóan az étertest is híven tükrözi feladatát. Az étertestet is csak akkor érthetjük meg, ha a gondolkodó szellemhez való viszonyában vizsgáljuk. Az ember éterteste abban különbözik a növények és állatok étertestétől, hogy a gondolkodó szellemhez igazodik.

Ahogy fizikai testünkkel az ásványvilághoz, étertestünkkel az élet világához tartozunk. Halálunk után fizikai testünk az ásványvilágban, étertestünk pedig az élet világában oszlik fel. „Testnek” azt nevezzük, ami valamely lénynek „alakot”, „formát” ad. Ne tévesszük össze a „test” kifejezést az érzékelhető testformával. A könyvünkben használt értelemben a „test” kifejezés arra is alkalmazható, ami mint lelkiesség és szellemiség kialakul.

Az élettest még nem tartozik az ember belső világához. Érzeteink első megmozdulásával azonban már belső világunk válaszol a külvilág ingereire. Ha még olyan messzire követjük is megfigyelésünkkel a külvilágot, az érzetet sehol sem találjuk meg benne.

A fénysugár szemünkbe hatol, egészen a recehártyáig. Itt kémiai folyamatokat idéz elő, az ún. sárga folton. Az ingerek hatása a látóidegen keresztül tovább folytatódik egészen az agyig; ahol további fizikai folyamatok keletkeznek. Ha ezeket megfigyelhetnénk, ugyanolyan fizikai folyamatokat látnánk, mint bárhol másutt a külvilágban. Ha meg tudom figyelni az élettestet, akkor látom, hogy a fizikai agyfolyamat egyben életfolyamat is. A kék szín érzetét azonban, amelyet a fénysugár befogadója érez, ezen az úton sehol sem találok meg: Ez csak a fénysugarat befogadó lény lelkeiben keletkezik. Ha tehát ez a lény csak fizikai és étertestből állna, az érzet nem jöhetne benne létre. Az a tevékenység, amely az érzeteket létrehozza, lényegesen különbözik a formáló életerők működésétől. Ez a tevékenység belső élményeket hív elő. Enélkül csupán életfolyamatról lenne szó, mint a növényeknél. Képzeljük el az embert, amint minden irányból benyomásokat vész fel, de ugyanakkor forrása is a tevékenységnek: a benyomásokra minden irányban érzetekkel felel. Az ember érzetalkotó

tevékenységének forrását **ézőléleknek** nevezzük. Az ézőlélek éppen olyan valóság, mint a fizikai test. Ha valakit úgy szemlélek, hogy ézőlelkét nem veszem figyelembe, pusztán csak fizikai testnek tekintem, ez olyan, mintha a festményt csak vászonnak képzelem el.

Az ézőlélek észleléséről ugyanazt kell mondanunk, mint amit az étertest észleléséről mondtunk: a testi érzékszervek az ézőlélekkel szemben is „vakok”. És vak vele szemben az a szerv is, amellyel az élet mint olyan érzékelhető. De ahogy ezzel az érzékszervünkkel az étertestet látjuk, úgy válhat bizonyos érzékfeletti észleletté az érzések belső világa is egy még magasabb érzékszerv segítségével. Ennek birtokában nemcsak a fizikai világot és az élet világát, hanem az érzéseket is **láthatjuk**. Ha van ilyen szervünk, akkor valamely más lény érzésvilága külső valóságként tárul elénk. Különbséget kell tennünk saját érzésvilágunk átélése és egy másik lény érzésvilágának szemlélése között. Saját érzésvilágába természetesen mindenki bele tud tekinteni. Más lény érzésvilágát azonban csak az a „látó” **láthatja**, akinek „szellemi szeme” felnyílt. Szellemi látóképesség nélkül az ember az érzések világát csak mint „belső” világot, mint saját lelke rejtett élményeit ismeri, de amint szellemi szeme felnyílik,

kifelé néző szellemi tekintete előtt feltárul az, ami egyébként csak a másik lény bensejében él.

* * *

Félreértések elkerülésére hangsúlyozom, hogy a „látó” nem éli át magában ugyanazt, mint ami a másik lény érzésvilágának tartalma. A **másik lény** saját benső világának nézőpontjából éli át a maga érzéseit, a látó pedig a másik lény érzésvilágának megnyilatkozását érzékeli.

Az érzőlélek működése az étertesttől függ, mert az érzőlélek az étertestből meríti azt, amit az érzétként megteremt. Minthogy az étertest a fizikai testen belüli élet, az érzőlélek működése közvetve a fizikai testtől is függ. Csak jó életműködésű, jól felépített szem birtokában lehetnek helyes színérzeteink; így hat a testiség az érzőlélekre. A test tehát meghatározza és korlátozza működését, a testiség által megszabott határok között él.

A test tehát ásványi anyagokból épül fel, az étertesttől életet kap, az érzőlélek működésének pedig határt szab. Akinek tehát megvan az érzőlélek látásához szükséges fent említett érzékszerve, az az érzőleket úgy látja, hogy a test határt szab neki. Az érzőlélek határa azonban nem esik egybe a fizikai test határával, hanem túlterjed rajta. Kiterjedtebb a testnél, de az az erő, amely határait megszabja, a fizikai testből indul ki. Ezzel egyrészt a fizikai és étertest, másrészt az érzőlélek közé az ember lényének még egy tagja ékelődik, a lélektest vagy **érzőtest**. Úgy is mondhatjuk, hogy az étertest egy része finomabb, és a finomabb rész az érzőlélekkel, a durvább rész a fizikai testtel alkot egységet. Az érzőlélek azonban, mint mondtuk; túlterjed az érzőtesten vagy lélektesten.

Amit itt érzetnek nevezünk, csak egy része az ember lelkeségének: (Az érzőlélek kifejezést az egyszerűség kedvéért választottuk.) Az érzethez kedv és kedvetlenség, hajlamok, ösztönök és szenvedélyek kapcsolódnak. Miként az érzetek, ezek is az ember benső életének jellegét viselik magukon, és ugyanúgy a testiségtől függenek.

Az érzőlélek nemcsak a testtel, hanem a gondolkodással, a szellemmel is kölcsönhatásba kerül. Először a gondolkodás szolgálja az érzőleket. Az ember gondolkodik érzeteiről, így szerez ismereteket a külvilágról. A gyermek, ha megégette magát, gondolkodni kezd és ráeszmél arra, hogy a „tűz éget”. Ösztöneinket vágyainkat és szenvedélyeinket sem követhetjük vaktában: gondolkodásunk teszi lehetővé, hogy kielégítsük azokat. Mindaz, amit materiális kultúrának nevezünk, éppen ebben az irányban halad. A materiális kultúra azoknak a szolgálatoknak sorozata, amelyeket a gondolkodás tesz az érzőléleknek. Mérhetetlen sok gondolati erő irányul erre a célra. A gondolkodási erő építette a hajót, a vasutat, a távírót és távbeszélőt, és mindez legnagyobbreszt az érzőlélek szükségleteit elégíti ki. Mint ahogyan az étertest erői áthatják a fizikai testet, úgy hatja át a gondolkodó erő az érzőleket. Az étertest erői a fizikai testet elődökhöz és utódokhoz kapcsolva olyan törvényszerűségbe állítják, amelyhez a puszta ásványiságnak semmi köze nincs. A gondolkodás pedig a lelket állítja olyan törvényszerűségbe, amelyhez a lélek, mint pusztán érzőlélek, nem tartozik.

Érzőlelkünk révén rokonságban vagyunk az állatokkal. Az állatoknak is vannak érzetei, hajlamai, ösztönei és szenvedélyei. Az állat azonban közvetlenül követi eze-

ket, ösztöneibe és szenvedélyeibe nem szövődnek bele a közvetlen átélésen túlterjedő önálló gondolatok. Bizonyos fokig a fejletlen embernél is így van. A puszta érzőlélek különbözik az emberi lélek fejlet, magasabbrendű tagjától, amely a maga szolgálatába állítja a gondolkodást. Nevezzük ezt a lelket **értelmi léleknek**, amelyet a gondolkodás szolgál.

Az értelmi lélek áthatja az érzőleket. Ha a lélek „látásához” szükséges érzékszervvel rendelkezünk, akkor látjuk, hogy az értelmi léleknek az érzőlélek mellett külön léte van.

* * *

Gondolkodásunkkal átlépjük egyéni életünk határait. Valami olyat szerzünk meg általa, ami túlterjed lelkünkön. Magától értetődőnek tartjuk, hogy a gondolkodás törvényei megegyeznek a világrenddel, ezért érezzük magunkat otthonosan a világban. Ez a megegyezés azon fontos tények egyike, amelyek által az ember saját lényét megismeri. Az ember saját lelkében az igazságot keresi, ebben az igazságban nemcsak a lélek, hanem a világ is megnyilatkozik. Amit gondolkodásunkkal igazságként

ismerünk meg, annak **önálló jelentése** van, amely a világ dolgaira vonatkozik, nemcsak saját lelkünkre. Amikor a csillagos eget megcsodálom, önmagamban élek; de az égitestek pályájáról alkotott gondolataim minden ember gondolkodása számára ugyanazt jelentik, mint számomra. Értelmetlenség volna az **én** elragadtatásomról beszélni, ha én magam nem volnék; de gondolataimról **személyes vonatkozás nélkül** beszélni nem értelmetlenség. Mert ami gondolataim tartalmában ma igazság, tegnap is igazság volt és holnap is az lesz, jóllehet csak ma foglalkozom vele. Ha valamely megismerés örömet szerez nekem, úgy ennek az örömnak addig van jelentősége; amíg él bennem; a megismert **igazság** jelentősége azonban teljesen független ettől az örömtől. Azzal, hogy a lélek ráeszmél az igazságra, olyasvalamihez kapcsolódik, ami önmagában hordja az értékét. Ez az érték éppoly kevésbé tűnik el a lélek érzéseivel, mint ahogy nem is azokkal együtt keletkezett. A valódi igazság nem születik és nem múlik el: jelentősége megsemmisíthetetlen. Ennek nem mond ellent az, hogy egyes emberi „igazságoknak” csak múló értékük van, mert bizonyos idő múlva részben vagy egészben tévedésnek bizonyulnak. El kell ismernünk, hogy az igazság fennáll önmagában akkor is, ha a **mi** gondolataink csupán az örök igazság múló megjelenési formái. Aki – mint Lessing – megelégszik az örök igazságra való törekvéssel, mert a

teljes, tiszta igazságnak csak Isten lehet birtokában, nem tagadja az igazság örök értékét, hanem éppen megerősíti e kijelentésével. Hiszen örök törekvést csak az válthat ki, aminek örök jelentősége önmagában van. Ha az igazság önállóan, önmagában nem állna fenn, hanem értékét és jelentőségét az emberi lélek érzéseitől nyerné, akkor nem lehetne minden ember **egyetemes** célja. **Önmagában megálló létét** éppen azzal ismerjük el, hogy elérésére törekszünk.

Az igazi jóval ugyanaz a helyzet, mint az igazsággal.

A morális **jó** független a hajlamoktól és szenvedélyektől, ha nem engedi, hogy ezek uralkodjanak felette, hanem ő parancsol nekik. A tetszés és nemtetszés, a megkívánás és utálat saját lelkünk tartozéka. A kötelesség azonban a tetszés és nemtetszés felett áll. A kötelességet néha olyan magasra értékeli az ember, hogy szolgálatában még életét is feláldozza. Minél magasabbrendű az ember, annál inkább elérte hajlamai, tetszései és nemtetszései nemesítésében azt a fokot, amelyen ezek minden kényszer és alávetettség nélkül, önként engedelmeskednek a felismert kötelességnek. Az erkölcsi jó – mint az igazság is – **magában hordja örök értékét**, nem az érzőlélektől kapja azt.

Ha bensőnkben életre keltjük az önmagában megálló igazat és jót, felülemelkedünk a pusztá érzőlelken, mert az örök szellem gyullad fel benne, olyan fény, amely nem múlandó. Amikor a lélek ebben a világosságban él, valami olyannak válik részévé, ami örökkévaló és ezzel köti össze saját létét. Ami a lélekben igaz és jó, az halhatatlan benne. Azt, ami a lélekben így mint örökkévaló felgyullad, tudati léleknek nevezzük.

Tudatról alsóbbrendű lelki mozzanatoknál is beszélhetünk. A leghétköznapibb érzet is tárgya a tudatnak. Ilyen értelemben az állatnak is van tudata. Tudati lélek alatt itt az emberi tudat magvát értjük. Azt, ami a **lélek a lélekben**. A tudati lelket, mint a lélek egy további külön tagját, megkülönböztetjük az értelmi lélektől. Az értelmi lelket még fogva tartják az érzések, ösztönök, indulatok stb. Mindnyájan tudjuk, hogy főként azt szeretjük igaznak elismerni, ami felé érzéseink hajlanak, holott a maradandó igazság független szimpátiánk és antipátiánk minden mellékizétől. Az igazság akkor is igazság marad, ha minden személyes érzésünk lázad ellene. A léleknek azt a részét nevezzük tudati léleknek, amelyben ez az igazság él.

Így tehát, miként a testnek, a léleknek is három tagja van: az **ézőlélek**, az **értelmi lélek** és a **tudati lélek**. Alulról a testiség korlátozza a lelket, felülről pedig a szel-

lem kiterjeszti. Mert minél többet fogad magába a lélek az igazból és a jóból, annál nagyobb tért hódít benne az, ami örökkévaló. A „látó” számára, aki a lelket látja, éppoly valóság az emberből ezáltal kisugárzó fény, mint amilyen valóság fizikai szemünk számára a lángokból kiáradó fény. A „látó” számára a testi ember az **egész embernek egyik része csupán**. A test a legdurvább képződmény az ember alkotórészei között, amelyek őt és egymást kölcsönösen áthatják. Az élet szubsztanciájából való forma, az étertest, betölti a fizikai testet, az étertesten pedig minden irányban túlterjed a lélektest vagy érzőtest (asztrális forma). Ezen ismét túlterjed az érzőlélek, az utóbbin pedig az értelmi lélek. Az értelmi lélek annál nagyobb, minél többet fogad magába az igazból és a jóból, mert az igaz és a jó terjeszti ki. Ha csupán hajlamainak, tetszésének és nemtetszésének élne az ember, akkor értelmi lelkének és érzőlelkének határai egybeesnének. Azt a formációt, amelyben mint felhőben jelenik meg a fizikai test, az **ember aurájának** nevezhetjük. Ezzel gazdagodik az ember lényéről alkotott képünk, ha úgy nézzük az embert, ahogy ez a könyv próbálja meg ábrázolni.

Az ember a gyermeki fejlődés folyamán egyszer elérkezik ahhoz a pillanathoz, amikor először érzi magát önálló lénynek a külvilággal szemben. Ez a pillanat a finom érzésű ember számára jelentős élmény. Jean Paul, a költő, önéletrajzában a következőket írja: „Soha el nem felejttem, bár még senkinek nem mondtam el öntudatom megszületésének belső élményét. Ennek helyét és idejét is tudom. Egy délelőtt még egészen kis gyermekként házunk kapujában álltam, és balra a farakás felé néztem, amikor hirtelen, mint villámcsapás az égből, ahhoz a belső meglátáshoz jutottam, hogy én egy „én” vagyok. Ez a meglátás azóta is tündöklően előttem maradt. Énem akkor látta meg először, örökre szólóan önmagát. Nem hiszem, hogy csal az emlékezetem. Hiszen ehhez az eseményhez, amelynek újszerűsége az annyira hétköznapi mellékkörülményeket maradandóvá tette, már csak azért sem keveredhetett semmilyen idegen elbeszélés, mert ez az esemény bensőm legrejtettebb szentélyében ment végbe.”

Tudjuk, hogy egészen kicsi gyermekek így beszélnek magukról: „Karcsi jó”, „Mariska ezt vagy azt akarja”. Természetesnek találjuk, hogy magukról mint másokról beszélnek, hiszen nincsenek tudatában annak, hogy önálló lények. Éntudatuk még nem született meg.

Az ember csak attól a perctől fogva tekinti magát önálló, minden más lénytől elkülönülő „én”-nek, amelyben éntudata felébredt. Az énbén foglalja össze az ember mindazt, amit mint testi és lelki lény átél. A test és a lélek az „én” hordozója. Bennük működik az „én”. Miként a fizikai testnek az agy, úgy a léleknek az „én” a központja. Érzeteinket a külvilág kelti életre, érzéseink a külvilág hatására jelentkeznek; akaratunk a külvilágra vonatkozik, mert külső cselekedetekben valósul meg. Az „én” azonban, mint az ember tulajdonképpeni lénye, teljesen láthatatlan marad. Ezért olyan találó, amit Jean Paul mond, hogy az énré eszmélés olyan esemény, amely az ember legrejtettebb szentélyében megy végbe. Mert énnel mindig teljesen egyedül vagyunk. És ez az „én” maga az ember. Ez jogosítja fel az embert arra, hogy énjét tekintse tulajdonképpeni lényének, testét és lelkét pedig **burkoknak**, amelyekben él és eszközöknek, amelyek segítségével tevékenykedik. Fejlődése folyamán megtanulja az ember, hogy ezeket az eszközöket mindinkább énje szolgálatába állítsa.

Az „ÉN” szó, ahogy pl. a német nyelvben használatos, olyan név, amely minden más névtől különbözik. Ha megfelelően elgondolkodunk ennek a névnek a természetéről, megnyílik előttünk az ember lényének mélyebb értelemben vett megismeréséhez vezető út. Minden más nevet alkalmazhat bárki arra a dologra, amelyre vonat-

kozik. Az asztalt mindenki „asztal”-nak nevezheti, a széket pedig „szék”-nek. Az „én”-nel másként áll a dolog. Ezt senki sem alkalmazhatja más ember megjelölésére, mindenki csak önmagát nevezheti „én”-nek. Sohasem hallhatom kívülről az „én” elnevezést, ha az rám vonatkozik. Csak belülről jövően, a **lélek maga** nevezheti magát „én”-nek. Amikor tehát az ember „én”-nek mondja magát, akkor olyasvalami szólal meg benne, aminek semmi köze sincs egyik világhoz sem, amelyekből a burkok származnak.

Az „én” mindinkább úrrá válik a test és a lélek felett. Ez is kifejeződik az emberi aurában. Minél inkább az „én” uralkodik a test és lélek felett, annál tagoltabb, annál sokrétűbb, annál változatosabb, annál gazdagabb színeiben az aura. A „látó” láthatja az ének az aurára gyakorolt hatását, az „én”-t magát azonban ő sem látja. Ez valóban „az ember legelrejtettebb szentélyében” van.

Az „én” azonban magába fogadja annak a fénynek a sugarait, amely az emberben örök fényként gyullad fel. Mint ahogy testének és lelkének élményeit az ember énjében foglalja össze, ugyanúgy viszi bele énjébe az igazság és jószág gondolatait is. Egyik oldalról az érzékelhető jelenségek, másik oldalról a szellem nyilatkozik meg az „én” számára. A test és a lélek az ének adja át magát, hogy őt szolgálja; az „én”

pedig a **szellemnek** adja át magát, hogy az betöltse Az „én” a testben és a lélekben él, a szellem pedig az énben. És ami a szellemből van az énben, az örökkévaló. Az én mindenkor attól kapja jellegét és jelentőségét, amivel egybekapcsolódik. Amennyiben a fizikai testben él, az ásványvilág törvényeinek, amennyiben az étertestben él, a szaporodás és növekedés törvényeinek, amennyiben az érző- és értelmi lélekben él, a lélekvilág törvényeinek, amennyiben pedig a szellemet fogadja magába, a szellemi világ törvényeinek van alávetve. Amit az ásványvilág és az élet törvényei hoznak létre, az keletkezik és elmúlik; a szellemnek azonban semmi köze sincs a keletkezéshez és elmúláshoz.

* * *

Az „én” a lélekben él. Bár legmagasabb megnyilatkozása a tudati lélekben van, mégis azt kell mondanunk, hogy a tudati lélekből kisugározva az egész lelket betölti és a lelken keresztül hat a testre. Az énben pedig a szellem él. Belesugárzik az énbe, és benne mint burkában él, akárcsak az én a maga burkaiban: a testben és a lélekben. A szellem belülről kifelé, az ásványi világ kívülről befelé hatva alakítja az ént. Ezt az

ént alkotó és énként élő szellemet **szelleménnek** nevezzük, mert az ember énjeként jelenik meg. A szellemén és a tudati lélek közötti különbséget következőképpen világíthatjuk meg: a tudati lélek **érinti** a minden szimpátiától és antipátiától független, önmagában megálló igazságot. A szellemén **magában hordja** ugyanezt az igazságot, mégpedig úgy, hogy az „én” magába fogadja, körülzárja, individualizálja ezt az igazságot, tehát átveszi az ember önálló lényébe. Az örök igazság így önállóvá válik, az énnel egy lényé egyesül, és ezáltal nyeri el az „én” maga is az öröklétet.

A szellemén a szellemi világ megnyilatkozása az énbén, mint ahogy a másik oldalról az érzet a fizikai világ megnyilatkozása benne. A piros, a zöld, a világos, a sötét, a kemény, a puha, a meleg, a hideg: a testi világ megnyilatkozásai. Az igazban és a jóban a szellemi világ nyilatkozik meg. Ahogy a testiség megnyilatkozását érzetnek nevezzük, azonos értelemben nevezzük a szellemség megnyilatkozását **intuíciónak**. Már a legegyszerűbb gondolatban is van intuíció, mert kezünkkel meg nem foghatjuk, szemünkkel meg nem láthatjuk, szellemből fakadó megnyilatkozását énnünkkel kell befogadnunk.

Ha egy fejletlen és egy fejlett ember nézi ugyanazt a növényt, egészen más él az egyik énjében, mint a másikéban, pedig ugyanaz a tárgy keltette fel mindkettőjük

érzeteit. A különbség köztük abban áll, hogy egyikük sokkal tökéletesebb gondolatokat tud alkotni a tárgyról, mint a másik. Ha a tárgyak csak az érzetek által nyilatkoznak meg, lehetetlen volna előrelépni a szellemi fejlődésben. A vadember is érzékeli a természetet; a természeti törvények azonban csak a magasabb fejlődési fokon álló ember intuíciók által megtermékenyített gondolatai számára nyilatkoznak meg. A gyermek is érzi azt a hatást, amit a külvilág ingerei gyakorolnak az akarására; az erkölcsi jó parancsai azonban csak fejlődése folyamán világosodnak meg előtte azáltal, hogy megtanul a szellemben élni, és megtanulja a szellem megnyilatkozásait megérteni.

Mint ahogy szemünk nélkül nem volnának színérzeteink, a szellemén magasabbrendű gondolkodása nélkül nem volnának intuícióink. Ahogy az érzet nem teremti a növényt, amelynek színét megpillantjuk, az intuíció sem teremtője a szellemnek, hanem csak hírt ad róla.

A lelkünkben életre kelt „én” intuíciói révén kapja a szellemi világ üzenetét, érzetei révén pedig a fizikai világ üzenetét. Lelke ezáltal a szellemi világot éppúgy befogadja saját benső életébe, mint érzékei útján a fizikai világot. A lélek, illetve a benne felgyúló „én” két irányban tárja fel kapuit: a testiség és a szellemség felé.

A fizikai világ csak úgy adhat hírt magáról az énnak, ha olyan testet épít fel anyagaiból és erőiből, amelyben a tudatos lélek élni képes, és amelyben rendelkezik a testi külvilág érzékeléséhez szükséges szervekkel. A szellemi világ is olyan szellemi testet épít fel a maga szellemi anyagaiból és erőiből, amelyben az „én” élni képes, és a szellemiséget intuícióival érzékelti tudja. (A „szellemi anyag”, „szellemi test” kifejezésekben szó szerinti értelemben természetesen ellentmondás van. Csak azért használjuk azokat, hogy gondolatainkat arra irányítsuk, ami a szellemi világban az ember fizikai testének felel meg.)

Ahogy a fizikai világban az egyes emberi testek mint különálló lények épülnek fel, ugyanúgy épülnek fel a szellemi világban a szellemi testek mint különálló lények. A szellemi világban éppúgy, mint a fizikai világban, megkülönböztetjük azt, ami „bennünk van” attól, ami „kívülünk van”. A körülöttünk lévő szellemi világból ugyanúgy magunkba fogadjuk és magunkévá tesszük a szellemiséget, mint ahogy a fizikai világból magunkba fogadjuk az anyagokat és feldolgozzuk testünkben. A szellemiség az ember örök tápláléka. És ahogy az ember megszületik a fizikai világ anyagaiból, úgy születik meg a szellemből is, az igaz és jó örök törvényei által. Az ember a szellemi világban éppen olyan, különálló lény, mint amilyen különálló,

önálló lény a fizikai világban. Nevezzük ezt az önálló szellemi lényt **szellemembernek**.

Ha megvizsgáljuk a fizikai emberi testet, ugyanazokat az anyagokat és erőket találjuk benne, mint a környező fizikai világban. Így van ez a szellememberrel is. A külső környezetét alkotó szellemi világ elemei lüktetnek, erői működnek benne. Ahogy fizikai bőrünk egy eleven, érző lényt zár körül, éppen így van ez a szellemi világban is. Nevezzük **szellemi buroknak** (aurikus buroknak) ezt a „szellemi bőrt”, amely a szellemembert az egységes szellemi világtól elválasztja, és azon belül önálló szellemi lényé teszi, akinek önálló léte van, és a világ szellemi tartalmát intuícióival észleli. Tudnunk kell azonban, hogy az emberi fejlődés folyamán ez a „szellemi burok” állandóan tágul úgy, hogy az ember szellemi individualitásában (aurikus burkában) megvan a korlátlan növekedés képessége.

Ezen a szellemi burkon belül él a szellemember. A szellemi életerő építi fel ugyanolyan értelemben, mint a fizikai testet a fizikai életerő. Az étertestnek megfelelően ezért a szellememberrel kapcsolatban éterszellemről beszélhetünk. Nevezzük ezt az éterszellemet **életszellemnek**.

Az ember szellemi lényé tehát három részre tagozódik, ezek: a **szellemember**, az **életszellem** és a **szellemén**.

A szellemi látó számára az ember szellemi lényé érzékelhető valóság, és az aurában – mint annak fejlettebb, tulajdonképpeni szellemi része – látható. A látó a szellemembert a szellemi burkon belül mint életszellemet látja. Látja azt is, hogy az élet-szellem miként növekszik folytonosan azáltal, hogy a szellemi külvilágból szellemi táplálékot vesz fel. Látja továbbá, hogy a szellemi táplálék felvételével egyre tágul a szellemi burok és egyre nő maga a szellemember. Amennyiben ez a növekedés a térben látható, ez a valóságnak természetesen csak a képe. Amikor azonban a „látó” ezt a képet látja, lelkét az ennek megfelelő szellemi valóságra irányítja.

Az ember szellemisége és fizikaisága között az a különbség, hogy az utóbbi meghatározott nagyságú, míg az előbbi korlátlanul növekedhet, mert a befogadott szellemi tápláléknak örök értéke van.

Az emberi aura ezért két egymást átható részből áll: az egyik színezetét és formáját fizikai létünk, a másikat szellemi létünk adja meg. A kettőt egymástól az „én” választja el. A fizikai anyag a maga sajátos módján odaadja magát az énnel és olyan testet alkot, amelyben a lélek életre kelhet. Az „én” viszont a szellemnek adja át ma-

gát, hogy a szellem benne élhessen. A szellem pedig a lelket hatja át és megszabja célját a szellemi világban. A test a lelket az anyagba zárja, de a szellemember szárnyat ad a léleknek, hogy közlekedni tudjon a szellemi világban.

* * *

Ha a teljes embert akarjuk megérteni, úgy kell őt tekintenünk, hogy a felsorolt tagokból áll. Fizikai teste a fizikai világ anyagaiból épül fel oly módon, hogy igazodik a gondolkodó énhez. Mivel életerő hatja át, étertestté vagy élettestté lesz. Mint ilyen érzékszerveivel megnyílik a külvilág felé és érzőtestté (lélektestté) lesz. Ezt áthatja az érzőlélek és egységet alkot vele. Az érzőlélek nemcsak a külvilág benyomásait fogadja be mint érzeteket, hanem önálló életet is él. Életét egyfelől az érzetek, másfelől a gondolkodás termékenyíti meg. Így lesz belőle értelmi lélek. Ez azért lehetséges, mert felfelé megnyílik az intuícióknak, lefelé pedig az érzeteknek. Ezzel válik tudati lélekké. Erre azért képes, mert a szellemi világ éppen úgy kialakítja benne az intuícióhoz szükséges szervet, mint ahogy a fizikai test kialakítja számára a fizikai érzékszerveket. Ahogy az érzékek a lélektesten keresztül érzeteket közvetítenek számára,

úgy juttat hozzá a szellem intuíciókat az intuíciós szerv útján. Ezáltal a szellemember olyan egységbe kapcsolódik a tudati lélekkel, mint a fizikai test a lélektestben az érzőlélekkel. A tudati lélek és a szellemén egységet alkot. Ebben az egységben él a szellemember mint életszellem, mint ahogy a lélektestnek az étertest adja a testi lét-alapot. A szellemembert úgy zárja körül a szellemi burok, mint a fizikai testet a bőr. A teljes ember a következőképpen tagozódik:

- A.) Fizikai test
- B.) Étertest v. életttest
- C.) Lélektest/Érzőtest
- D.) Érzőlélek
- E.) Értelmi lélek
- F.) Tudati lélek
- G.) Szellemén
- H.) Életszellem
- I.) Szellemember

A földi emberben a lélektest (C) az érzőlélekkel (D), a tudati lélek (F) pedig a szelleménnel (G) egységet alkot. Így az ember **hetes** tagozódásához jutunk:

- 1.) Fizikai test
- 2.) Éter- v. életttest
- 3.) Érző lélektest
- 4.) Értelmi lélek
- 5.) Szellemmel áthatott tudati lélek
- 6.) Életszellem
- 7.) Szellemember

A lélekben felvillan az „én”, ez befogadja a szellem hatásait, és a szellemember hordozójává válik.

Ilyen módon az ember három világhoz tartozik: a fizikai világhoz, a lélekvilághoz és a szellemi világhoz. Fizikai testével, étertestével és lélektestével a fizikai világban gyökerezik; a szellemében, életszellemben és szellememberben virágot hajt a szellemi világ felé. **Törzse** azonban, mely egyik irányban gyökeret ver, a másik irányban virágba borul, maga a lélek.

Az előbbi tagozódással teljes összhangban megadhatjuk ennek egyszerűsített formáját is. Bár az emberi „én” a tudati lélekben villan fel, mégis az egész lelkiséget áthatja. A lélek részei egyáltalán nincsenek olyan élesen elválasztva egymástól, mint a test tagjai; magasabb értelemben hatják át egymást. Ha az értelmi lelket és a tudati lelket az „én” két összetartozó burkának, az ént pedig ezek magvának tekintjük, akkor az ember fizikai testre, étertestre, asztráltestre és éntre tagozódik. Asztráltesten itt a lélektest és érzőlélek egységét értjük. Ez a kifejezés a régebbi irodalomból való, és itt szabadon alkalmazzuk arra, ami az emberben érzékekkel már nem észlelhető. Az „én” ugyan bizonyos tekintetben áthatja erejével az érzőlelket is, az érzőlélek azonban olyan szoros kapcsolatban van a lélektesttel, hogy jogosan használhatunk kettőjük egységére egyetlen kifejezést. Ha mármost az ént áthatja a szellemén, ez a szellemén úgy jelenik meg, mint a lélek által átdolgozott asztráltest. Az asztráltestben elsősorban az ember ösztönei, vágyai és szenvedélyei működnek, amennyiben érezzük őket, és benne működnek az érzékszervi észlelések.

Az érzékszervi észleleteket a lélektest hozza létre, mint az embernek olyan tagja, amely a külvilágból származik.

Ösztöneink, vágyaink, szenvedélyeink stb. az érzőlélekben keletkeznek, amennyiben bensőnk az érzőlelket áthatja erejével, mielőtt átadta volna magát a szellemnek. Ha az „én” magába fogadja a szellemét, akkor a lélek újra áthatja az asztráltestet a szellemén erőivel. Ez abban jut kifejezésre, hogy az ösztönöket, vágyakat, szenvedélyeket áthatja az a fény, amit az „én” magába fogadott a szellemből. Amilyen mértékben az „én” – mint a szellemi világ részese – úrrá válik az ösztönök, szenvedélyek stb. világa felett, olyan mértékben jelenik meg a szellemén az asztráltestben. Ezáltal megváltozik az asztráltest: kéttagú lényként jelenik meg, amelynek egyik része átalakult, a másik része nem. Ezért a szellemén voltaképpen az átalakult asztráltest megnyilatkozása az emberben.

Hasonló dolog megy végbe az emberben, ha befogadja énjébe az életszellemet. Ettől az életttest alakul át. Áthatja az életszellem. Ez úgy nyilatkozik meg, hogy az életttest megváltozik. Ezért azt is mondhatjuk, hogy az életszellem átalakult életttest.

Ha pedig az „én” magába fogadja a szellemembert, olyan hatalmas erőre tesz szert, hogy képes áthatni vele a fizikai testet is. A fizikai test átalakult része természetesen **nem** észlelhető fizikai érzékszervekkel. Hiszen éppen az vált a fizikai testben szellememberré, ami szellemivé lett. A fizikai test fizikailag érzékelhető, és

amennyiben ez az érzékelhető szellemivé vált, annak észleléséhez már szellemi megismerőképeség szükséges. A külső érzékek számára viszont a szellemmel áthatott fizikaiság is csak fizikailag jelenik meg.

Mindezek alapján az embert a következőképpen is tagolhatjuk:

1. Fizikai test
2. Élettest
3. Asztráltest
4. Én mint a lélek magva
5. Szellemén mint átalakult asztráltest
6. Életszellem mint átalakult élettest
7. Szellemember mint átalakult fizikai test

A szellem újratestesülése és a sors

A test és a szellem között él a **lélek**. A test révén kapott benyomásai múlandók, csak addig tartanak, amíg a test nyitva tartja érzékszerveit a világ felé. Szemem a rózsa színét csak addig érzékeli, míg a rózsa előtttem van és a szemem nyitva van. A külvilágban lévő tárgy és a testi érzékszerv **jelenléte** egyaránt szükséges ahhoz, hogy benyomás, érzet vagy észlelet jöhessen létre.

Amit azonban szellememmel a rózsáról **igazságként** megtudtam, nem múlik el a jelennel, és igaz volta nem függ tőlem. Akkor is igaz volna, ha sohasem kerültem volna a rózsa közelébe. Ha szellemünkkel megismerünk valamit, ez lelki életünk olyan elemének segítségével történik, amely a múlandó testiségtől függetlenül megnyilatkozó világtartalmakkal áll kapcsolatban. Nem az a lényeges, hogy minden tekintetben maradandó-e, ami megnyilatkozik előttünk, hanem az, hogy amikor valami megnyilatkozik a léleknek, azt ne a lélek múlandó testi alapja közvetítse, hanem az, ami benne a múlandóságtól független.

Arra, ami **maradandó a lélekben**, akkor figyelünk fel, ha észrevesszük, hogy olyan élményei vannak, amelyeknek a benne lévő múlandó nem szab határt. Az sem lényeges, hogy ezek az élmények a test múltó folyamatain keresztül válnak-e tudatos-sá, csak az, hogy van valami ezekben az élményekben, ami a lélekben él ugyan, de igaz volta független az érzékelés múltó folyamatától. A jelen és a maradandóság között áll a lélek, amennyiben középen áll a test és a szellem között; de **közvetítő** is a jelen és a maradandó között. A jelent megőrzi az **emlékezés** számára. Ezzel megóvja az elmúlástól és felveszi szellemének maradandósága. A múlandóba is belevési a maradandót, mert élete folyamán nemcsak a múltó ingereknek adja át magát, hanem ő maga is meghatározóan hat a dolgokra, tetteivel beléjük viszi saját mivoltát. A lélek az emlékezéssel megőrzi a tegnapot, cselekvésével pedig előkészíti a holnapot.

Ha emlékezetem nem tudná megtartani a rózsza piros színét, lelkemnek ezt mindig újra kellene érzékelnie, hogy tudatom lehessen róla. Ami a külső benyomás elmúltával visszamarad a lélekben, az a külső benyomásától függetlenül újra **képzetté** válhat. Ezzel a képességével a lélek úgy teszi a külvilágot saját benső világává, hogy **emlékezőképessége** révén megtartja a későbbi visszaemlékezés számára, és függet-

lenül az eredetileg nyert benyomásoktól, saját életének elemévé teszi. Így válik a lelki élet a külvilág múltó benyomásainak **maradandó** hatásává.

A cselekvés is maradandóvá válik azonban, ha már egyszer belevittük a külvilágba. Ha egy ágat levágok a fáról, lelkem olyasmit okozott, ami teljesen megváltoztatja a külvilág eseményeinek menetét. A faággal egészen más történt volna, ha tettemmel nem avatkoztam volna a dolgok menetébe. A hatások egészen más sorozatát hívtam életre, amelyek nélkülem nem jöttek volna létre. Amit ma tettem, hatásában **holnap** is megmarad. Maradandóvá teszi a tett, mint ahogy tegnapi benyomásaimat maradandóvá tette lelkem részére az emlékezet.

A tett maradandóságának azonban általában nem vagyunk annyira tudatában, mint az emlékezésnek, vagyis az észlelésen alapuló élményeink maradandóságának. De vajon énünk nem áll-e éppúgy kapcsolatban tetteink által a világban bekövetkezett változásokkal, mint a benyomásokból származó emlékekkel? Az én aszerint ítéli meg az új benyomásokat, hogy milyen emlékei vannak róluk. De én-ként is aszerint kapcsolódik különböző módon a világhoz, hogy az egyik vagy másik tettet elkövette-e vagy sem. Hogy milyen lesz a világ énemhez való viszonya, ez attól függ, hogy hatottam-e egy cselekedetemmel egy másik emberre vagy sem. A világhoz való vi-

szonyom megváltozik, ha a környezetemre valamilyen benyomást tettem. Ezt csak azért nem vesszük úgy észre, mint azt, ha az „én” valamely emlék megszerzésével változik meg, mert az emlék már a keletkezés pillanatában egybeolvad lelki életünkkel, amelyet mindig is a magunkénak éreztünk. A tett külső hatása azonban elszakad lelki életünktől, következményei túlterjednek azon, amit emlékezetünkben megőriztünk. Pedig el kellene ismernünk, hogy egy véghezvitt tett után a világban valami megváltozik, van valami, ami jellegét az „én”-től kapja. Ha az elmondottakat komolyan végiggondoljuk, a következő kérdéshez jutunk: vajon egy olyan cselekedet következményei, amelynek jellegét az „én” adta meg, nem térhetnek-e vissza az énhez, mint ahogy az emlékezetben megőrzött benyomás is újraéled, ha ezt valamely külső körülmény előidézí? Az emlékezetben megőrzött benyomás ilyen indítékra vár. Hát-ha a tetteink én-jellegű következményei éppúgy arra várnak a külvilágban, hogy **kívülről** lépjenek az én elé, mint ahogyan egy emlékezetben megőrzött benyomás ismét feléled, ha erre kívülről indítékot kap? Itt most csak feltesszük ezt a kérdést, mert lehetséges, hogy sohasem nyílik rá alkalom, hogy egy tett énjellegű következményei találkozzanak az ember lelkével. De hogy vannak ilyen következmények, és hogy létükkel a világnak az énhez való viszonyát meghatározzák, ez azonnal lehetségesnek

tűnik, ha végiggondoljuk, miről van szó. A következőkben megvizsgáljuk, van-e valami az emberi életben, ami ezt a „lehetséges” elképzelést igazolja.

* * *

Vizsgáljuk meg először az emlékezést. Hogyan jön létre? Nyilván egészen más-ként, mint az érzet vagy az észlelet. Szem nélkül nem lehet „kék” érzetem, de szemem nem tesz még képessé arra, hogy a kék színre emlékezzem. Szemem ilyen ér-zethez csak akkor juttathat, ha valamilyen kék tárgy kerül elélem. Testiségünk mindig újra visszasüllyesztené a benyomásokat a semmibe, ha az észlelés nyomán a **jelenlegi** képzet létrejöttékor nem játszódna le valami a külvilág és a lélek között, ami azt eredményezi, hogy az ember bizonyos **belső folyamatok** révén később újra képzetet tud alkotni arról, ami korábban **kívülről** hozta létre a képzetet.

Akinek gyakorlata van a lélek megfigyelésében, rájöhet, hogy mennyire helytelen az a nézet, amely szerint az emlékezés holnap a **mai** képzetet hozza újra felszínre, és közben ez a képzet valahol bennünk van. Nem, **mostani** képzetem a jelennel együtt elmúlik. Az emlékezéskor bennem lejátszódó folyamat olyasvalaminek az eredmé-

nye, ami a **jelenlegi** képzet előhívásán kívül a külvilághoz való kapcsolatomban lejátszódott. Az emlékezéssel felidézett képzet új képzet, **nem a megőrzött régi**. Az emlékezés abból áll, hogy **ismét** képzetet tudunk alkotni valamiről, és nem abból, hogy valamely régi képzet újra feléledhet bennünk. Nem a képzet maga ismétlődik meg bennünk. Ami **ismét** megjelenik, az valami más, nem a képzet. (Erre a megjegyzésre azért volt szükség; mert a szellemtudomány területén **pontosabb** fogalmakat kell alkotnunk, mint a hétköznapi életben, vagy a külső tudományokban.)

„Emlékezem”, vagyis átélek valamit, ami maga már nincs jelen. Elmúlt élményt kötök össze jelenlegi életemmel. Ez történik minden emlékezésnél. Tegyük fel, hogy találkozom valakivel és megismerem, mert tegnap is találkoztam vele. Teljesen ismeretlen volna számomra, ha a róla tegnap, érzékeléssel, vagyis érzékszervi úton nyert képet nem tudnám összekötni mai benyomásommal. A mai képet érzékeléssel, vagyis érzékszerveim útján kapom. De ki varázsolja lelkembe a tegnapi? Az a bennem élő lény, aki jelen volt tegnapi élményemnél is és a mainál is jelen van. Előbbi fejtegetéseinkben **léleknek** neveztük. A múlt hűségese megőrzője nélkül mindig új volna számunkra minden külső benyomás. Nem vitás, hogy a lélek azt a folyamatot, amely által valami emlékké válik, bizonyos jellel belevési a testbe, de ezt a **léleknek** kell

megtennie, és neki kell később saját jelét észlelnie, mint valami külső dolgot. Így válik az emlékek megőrzőjévé.

A lélek mint a múlt őrzője állandóan kincseket gyűjt a szellem számára. Azért tudom megkülönböztetni a helyeset a helytelenőtől, mert mint ember gondolkodó lény vagyok, aki szellemével képes felfogni az igazságot. Az igazság örök. A dolgokból akkor is mindig újra megnyilatkozhatna előttem, ha a múlt eltűnne szemem elől, és minden benyomás mindig új volna számomra. A bennem élő szellem azonban nemcsak a jelen benyomásaira szorítkozik, a lélek a szellem látókörét a múltra is kiterjeszti. Minél többet tud adni neki a múltból, annál gazdagabbá teszi. Így továbbítja a lélek a szellemnek azt, amit a testtől kapott.

Szellemünk ezért életünk minden pillanatában kétfélét hordoz magában: egyrészt az igaz és a jó örök törvényeit, másrészt az emlékezést a múlt élményeire. Amit tesz, ennek a két tényezőnek a hatására teszi. Ezért ha meg akarunk érteni egy emberi szellemet, kettőt kell tudnunk róla: mennyi az, ami számára az örökkévalóságból megnyilatkozott, és mennyi kincset rejt magában a múltból.

Szellemünk e kincseket egyáltalán nem változatlan formában őrzi meg. Az élményekkel járó benyomások lassanként eltűnnek emlékezetünkől, de nem tűnnek el

gyümölcsaik. Nem emlékezünk már összes gyermekkori élményünkre, amikor írni és olvasni tanultunk. Nem tudnánk azonban írni és olvasni, ha ezeket az élményeket nem éltük volna át, és ha eredményük képességek formájában nem maradt volna meg.

Így alakítja át az ember szelleme az emlékezés kincseit. Sorsának engedi át azt, ami az egyes élmények képeivel kapcsolatos, és csak a képességei fokozásához szükséges erőt vonja ki belőle. Bizonyos, hogy így egyetlen élményünk sem múlik el kihasználatlanul; a lélek emlékként megőrzi azokat, a szellem pedig kiszívja belőlük mindazt, ami képességeit, élete tartalmát gazdagíthatja. Az emberi szellemet **gyarapítja** az élmények feldolgozása. Ha elmúlt élményeinket nem is találhatjuk meg szellemünkben mint valami raktárban, de megtaláljuk **hatásukat** megszerzett képességeinkben.

* * *

Eddig csak a születés és halál határai között vizsgáltuk a szellemet és a lelket. De itt nem állhatunk meg. Ha ezt tennénk, úgy járnánk el, mint az, aki az emberi testet is

csak ezeken a határokon belül szemléli. Bizonyos, hogy sok mindent találhatunk e határokon belül. Az **ember alakját** azonban nem magyarázhatjuk meg soha a születés és halál között lejátszódó jelenségekből. Testünk alakja nem tudna közvetlenül felépülni csupán fizikai anyagokból és erőkből, hanem csak átöröklés útján származhat egy hozzá hasonló alaktól. A fizikai anyagok és erők az élet folyamán felépítik a testet. Belőle a fajfenntartó erők egy másik testet hívnak életre, amely ugyanolyan alakot ölthet és ugyanolyan élettestet hordozhat magában, mint elődje. Minden élettest elődjének a megismétlődése, és éppen **ezért** nem jelenik meg bármilyen tetszőleges alakban, hanem csak örökölt alakjában. Elődeimben rejlettek azok az erők, amelyek emberi alakomat lehetővé tették.

Az emberi szellem azonban ugyancsak bizonyos meghatározott alakban jelenik meg. (Az alak szó itt természetesen szellemileg értendő.) Az egyes emberek szellemi alakja egymástól az elképzelhető legnagyobb mértékben különbözik. Nincs két ember, akinek egyforma szellemi alakja lenne. Ezen a téren éppen olyan nyugodtan és tárgyilagosan kell végeznünk megfigyeléseinket, mint fizikai téren. Nem mondhatjuk, hogy az emberek szellemi különbözősége csak környezetük, nevelésük stb. különbözőségéből ered. Egyáltalán nem. Hiszen két ember ugyanolyan környezeti, nevelési

stb. hatás alatt is egészen különbözőképpen fejlődik. El kell tehát ismernünk, hogy különböző adottságokkal léptek az életbe.

Itt fontos ténnyel állunk szemben, amely – ha felismerjük teljes horderejét – fényt derít az ember mivoltára. Aki csak a materiális történetet veszi figyelembe, azt mondhatná, hogy egyes személyek individuális különbözősége az anyagi csírasejtek különbözőségéből ered. (Ha tekintetbe vesszük a Mendel által felfedezett és mások által továbbfejlesztett öröklési törvényeket, akkor az ilyen szemlélet alapján sok minden mondható még, ami a tudományos megítélés számára is a jogosság látszatát kelti.) Aki azonban így vélekedik, csak azt árulja el, hogy nem lát bele az ember és élményei között valójában fennálló kapcsolatba. A szakszerű megfigyelés ugyanis azt mutatja, hogy a külső körülmények különböző személyekre különböző módon hatnak, mégpedig olyasvalami folytán, ami nincs **közvetlen** kölcsönhatásban az anyagi fejlődéssel. Aki valóban pontos kutatásokat végez ezen a téren, az úgy találja, hogy ami az anyagon alapuló adottságokból származik, az különbözik attól, ami bár a köztünk és az élményeink között létrejövő kölcsönhatás révén keletkezik, de csak azáltal jöhet létre, hogy **maga a lélek** vesz részt ebben a kölcsönhatásban. A lélek itt

kétségtelenül olyasvalamivel áll kapcsolatban a külvilágban, aminek **saját jellegét tekintve** semmi köze sem lehet az anyagi csírasejt adottságaihoz.

Az embert fizikai alakja megkülönbözteti a Föld állataitól, az emberi alakok azonban bizonyos határig egyformák. Csak egyetlen emberi nem van. Bármekkora is a különbség a fajok, törzsek, népek és egyes személyek között, fizikai téren ember és ember között nagyobb a hasonlatosság, mint az ember és valamelyik állatfaj között. Az emberi nem minden jellegzetessége az átöröklés következménye, és elődről utódra származik át. Az ember alakja ehhez az átörökléshez van kötve. Ahogy az oroszán csak oroszán elődöktől, úgy az ember is csak emberi elődöktől örökölheti fizikai alakját.

Amilyen világos mindenki előtt az emberek fizikai hasonlósága, éppoly világos az előítélet-mentes szellemi látás előtt az emberek szellemi alakjának a különbözősége. Ez abban az általánosan ismert tényben jut kifejezésre, hogy az embernek életrajza van. Ha az ember nem volna más, csak az emberi nem egy tagja, akkor nem lehetne életrajza. Egy oroszán vagy galamb csak annyiban kelti fel érdeklődésünket, amennyiben az oroszánokhoz vagy a galambokhoz, mint fajtához tartozik. Az egyes állatokat minden lényeges vonatkozásban megismertük, ha jellemeztük fajtájukat.

Nem sokat számít, hogy apával, fiúval vagy unokával van-e dolgunk; ami érdekel minket bennük, az az apában, fiúban, unokában egyaránt megvan. Az ember jelentősége azonban éppen ott kezdődik, ahol már nemcsak az emberi nem tagja, hanem egyéni lény. Schulze urat Krähwinkelből még egyáltalán nem ismertem meg, ha fiát vagy apját jellemeztem. Saját életrajzát kell ismernem. És ha elgondolkodunk az életrajz lényegén, rájövünk, hogy szellemi vonatkozásban **mindenki minden más embertől különböző lény**.

Aki a biográfiában csak az élet eseményeinek külső szempontok szerinti összeállítását látja, persze mondhatja, hogy egy kutyáról ugyanolyan életrajzot lehet írni, mint egy emberről. De aki az életrajzban egy ember sajátosságait írja le, megérti, hogy egy ember életrajza az állatvilágban egy egész fajta leírásának felel meg.

Nem arról van itt szó, hogy az egyes állatokról – különösen az okos állatokról – ne mondhatnánk valami életrajz-szerűt, ezt természetesen megtehetjük. De az ember életrajza nem ennek, hanem egy egész állatfajta leírásának felel meg. Mindig lesznek, akik azzal akarják megcáfolni állításainkat, hogy pl.: a cirkusztulajdonos tudja, mennyire nagyok az egyedi különbségek egy fajtán belül. Akik így vélekednek, ösz-

szetévesztik az egyedi különbségeket azokkal a különbségekkel, amelyeket **csak** egy individualitás tud létrehozni.

A fajt vagy fajtát fizikai értelemben csak úgy érthetjük meg, ha tudjuk, hogy meghatározóan hat rá az átöröklés. A szellemi lény is hasonlóan csak a **szellemi átöröklés** alapján érthető meg.

Azért van emberi fizikai alakom, mert ember elődöktől származom. De honnan van bennem az, ami életrajzomban jut kifejezésre? Mint fizikai ember elődeim alakját ismétlem meg. Mit ismétlek még, mint szellemi ember?

Aki azt állítja, hogy ami emberi életrajzomhoz tartozik, semmi magyarázatra nem szorul, csak el kell fogadni, az éppúgy állíthatná azt is, hogy látott valahol egy halom földet, melynek rögei maguktól eleven emberré álltak össze.

Mint fizikai ember más fizikai emberektől származom; mert alakom ugyanolyan, mint az egész emberi nemé. Az emberi nem tulajdonságait tehát a nemen belül átörökléssel szerezhettem meg. Mint szellemi embernek megvan a saját külön alakom, akárcsak a saját külön életrajzom. Ezt az alakot tehát senki mástól nem kaphattam, csakis saját magamtól.

Minthogy nem meghatározatlan, hanem meghatározott lelki adottságokkal jöttem a világra, és mivel ezek határozták meg a biográfiámban megnyilvánuló életutamat, nem kezdődhetett el születésemkor a magam alakításán végzett munkám. Mint szellemi embernek létezni kellett már születésem előtt is. Az biztos, hogy nem elődeimben léteztem, mert ők mint szellemi emberek különböznek tőlem. Életrajzomat az övékéből nem lehet megmagyarázni. Mint szellemi lény inkább olyan lény ismétlődése vagyok, akinek az életrajzából az enyém megmagyarázható.

A másik **egyelőre** elképzelhető lehetőség az, hogy mindannak kialakulását, ami életrajzom tartalmát képezi, **kizárólag** egy születésemet, (ill. fogamzásomat) megelőző szellemi létnek köszönhetem. Ez az elképzelés azonban csak akkor volna jogos, ha feltételeznénk, hogy a fizikai környezetből a lélek ugyanolyan hatásokat fogad be, mint a tisztán szellemi világból. Ez a feltevés azonban ellentmond a pontos megfigyelésnek. Mert ami az emberi lélekre a fizikai környezetből meghatározó, az oly módon hat, mint a fizikai élet valamely későbbi tapasztalata hat egy hasonló jellegű korábbi tapasztalatra. Hogy ezt helyesen megfigyelhessük, el kell jutnunk annak a meglátásához, hogy vannak életünkben olyan hatékony benyomások, amelyek úgy hatnak a lélek adottságaira, mint mikor valamely tett elvégzése előtt állunk és úgy

találjuk, hogy ezt a fizikai életben már megtettük, csak hogy az ilyen benyomások nem olyasvalamire találnak rá, amit ebben az életben már megtettünk, hanem lelki adottságokra, amelyek a gyakorlás által megszerzett képességeknek látszanak.

Ez a meglátás ahhoz a gondolathoz vezet, hogy mostani földi életünket már más földi életeknek kellett megelőzniük. Mert ha gondolkodunk, nem tételezhetjük fel, hogy **mostani** földi életünk előtt tisztán csak szellemi élményeink voltak. – Schiller fizikai alakját elődeitől örökölte. Ahogy ez nem nőhetett ki csak úgy a földből, úgy nem nőhetett ki Schiller szellemi lényé sem. Schiller szükségképpen olyan szellemi lény megismétlődése kell hogy legyen, akinek az életrajza az övét megmagyarázza, mint ahogy testi alakját is megmagyarázza az emberi átöröklés. – Tehát mint ahogy a fizikai emberi alak mindig ismétlődése, újratesztelése az emberi nemhez tartozó lénynek; ugyanúgy a szellemi ember is **ugyanannak** a szellemi embernek az újratesztelése kell, hogy legyen; mert hiszen mint szellemi ember mindenki különálló fajta.

Ellenvetésül azt lehet mondani, hogy mindez csak elmélet, amely megkövetelheti a természettudományoknál megszokott külső bizonyítékokat. Erre az a felelet, hogy a szellemi ember újratesztelése nem a külső, fizikai tényekhez tartozó folyamat, hanem teljes egészében szellemi síkon játszódik le. Erre a síkra pedig az ember **min-**

dennapi szellemi erői közül csak a gondolkodás juthat el. Aki nem bíz a gondolkodás erejében, az a magasabb szellemi tényeket nem ismerheti meg.

Arra, akinek szellemi szeme megnyílt, ez a gondolatmenet ugyanazzal az erővel hat, mint egy, a fizikai szem előtt lejátszódó esemény. Aki az életrajz jelentőségéről szóló fejtegetéseknél meggyőzőbbnek tartja az általános természettudományos megismerés módszerével felépített ún. „bizonyítékokat”, az lehet nagy tudós a szó mindennapi értelmében, de igen távol van még az igazi **szellemi** kutatás útjaitól.

A legaggasztóbb előítéletek egyike, hogy az ember a szellemi tulajdonságait apától, anyától vagy egyéb ősektől örökölte, és így pl. Goethe tulajdonképpen lényét apjától és anyjától származtatja. Akiben ilyen mélységes ellenszenv él az elfogulatlan megfigyelés iránt, az érvekkel aligha megközelíthető. A materializmus befolyása megakadályozza abban, hogy a jelenségek összefüggését helyes fényben lássa.

Az ilyen fejtegetések lehetőséget adnak arra, hogy az ember lényét születésen és halálon túl is követhessük. A születés és halál határain belül az ember három világhoz tartozik: a testiség, a lelkiség és a szellemiség világához. Test és szellem között a lélek az összekötő, amely a test harmadik tagját, a lélektestet érzőképesseggel a szellem első tagját pedig, a szellemént mint tudati lélek hatja át. Így az élet folyamán a

testnek és a szellemnek egyaránt részese, és ez egész életében kifejezésre is jut. A lélektest fejlettségétől függ, hogyan tudja az érzőlélek kibontakoztatni képességeit, másrészt a tudati lélek élete dönti el, hogy a szellemén mennyire alakulhat ki benne. Az érzőlélek annál jobb kapcsolatot tud teremteni a külvilággal, minél fejlettebb a lélektest. A szellemén pedig annál gazdagabb, erőteljesebb lesz, minél több táplálékot nyújt neki a tudati lélek. Rámutattunk, hogy a szellemén az élet folyamán feldolgozott élményekből és ezek gyümölcséből kapja ezt a táplálékot. Mert a lélek és a szellem között természetesen csak ott lehet meg a kölcsönhatás, ahol a lélek és a szellem egymásba hatol és áthatja egymást, tehát a szellemén és a tudati lélek kapcsolatában.

Vizsgáljuk meg először a lélektest és az érzőlélek kölcsönhatását. Bár a lélektest – mint láttuk – a testiség legfinomabb képződménye, mégis a testiséghez tartozik és tőle függ. A fizikai test, étertest és lélektest bizonyos szempontból egészet alkot. Ezért a test alakját meghatározó fizikai átöröklési törvények a lélektestre is érvényesek. Mivel pedig a lélektest a testiség legmozgékonyabb – mondhatnánk legszubtilisebb formája, az átöröklésnek is a legmozgékonyabb, legszubtilisebb jelenségeit kell, hogy mutassa. Míg a legkisebb eltérést a fizikai testnél látjuk, azt is csak a fajok, né-

pek és törzsek szerint, addig az étertest már eltérőbb az egyes embereknél, bár még nagyjából azok is egyformák. A lélektestek azonban már igen különböznek egymástól. Bennük már az emberek **személyiségének külső** sajátosságai jelentkeznek. A lélektest tehát azt is magában hordozza, amit ezekből a személyes sajátosságokból az utód a szülőktől, nagyszülőktől és más ősektől örökölt.

A lélek – mint elmondtuk – teljesen a maga életét éli: hajlamaival, idegenkedéseivel, érzéseivel és szenvedélyeivel önmagában zárt világot alkot. Minthogy azonban mint egész működik, ezért az érzőlélekben is az egész lélek jut kifejezésre. Mivel az érzőlélek áthatja, betölti a lélektestet, ez a lélek természete szerint formálódik és mint az öröklés hordozója átviheti az elődökről az utódokra a hajlamokat, szenvedélyeket stb. Ezen alapulnak Goethe következő sorai:

*„Vom Vater hab’ ich die Statur,
Des Lebens ernstes Führen;
Vom Mütterchen die Frohnatur
Und Lust zu fabulieren.”*

(Apámtól örököltem a testalkatomat, komoly életvitelemet; anyácskámtól vidám természetemet és mesélő kedvemet.) Zsenialitását természetesen egyiktől sem örökölte. Így láthatjuk, hogy lelki tulajdonságainkból mi kerül a fizikai átöröklés folyamatába.

Fizikai testünk anyagait és erőit mindenütt megtaláljuk a környező világban. Onnan vesszük fel őket állandóan a szervezetünkbe és oda adjuk vissza. Fizikai testünk anyaga néhány év alatt teljesen megújul. Hogy ez az anyagtömeg az emberi test formáját veszi fel és ezen a testen belül állandóan megújul, ez annak köszönhető, hogy az étertest összetartja. Az étertest formája nemcsak a születés (ill. fogamzás) és halál közti folyamatoktól függ, hanem az átöröklésnek a születésen és halálon túlterjedő törvényeitől is. Hogy örökléssel lelki tulajdonságok is átvihetők, hogy tehát a fizikai átöröklés menete bizonyos lelki színezetet is kap, annak az az oka, hogy az érzőlélek befolyásolhatja a lélektestet.

Milyen tehát a kölcsönhatás a lélek és a szellem között? Amíg élünk, szellemünk az említett módon kapcsolódik lelkünkhöz. A szellem felruházza a lelket azzal a képességgel, hogy az igaz és jó légkörben éljen, és így saját életében – hajlamaiban, ösztöneiben és szenvedélyeiben – magát a szellemet nyilatkoztassa meg.

A szellemén elhossa az ének a szellemi világból az igaz és jó örök törvényeit. Ezek a tudati lelken keresztül összekapcsolódnak lelki életünk élményeivel. Maguk az élmények elmúlnak, gyümölcsök azonban megmarad. A szelleménre maradandó hatást gyakorol, hogy kapcsolatban volt velük. Ha az emberi szellem egy korábbi élményéhez hasonló élményt él át, ismerősnek találja és másként viselkedik vele szemben, mintha először kerülne elé. Minden tanulás ezen alapszik. A tanulás gyümölcse pedig az elsajátított képesség. Így fogadja magába az örök szellem a múlandó élet gyümölcseit.

Nem vesszük-e észre ezeket a gyümölcsöket? Min alapulnak azok az adottságok, amelyekkel fentebb jellemeztük a szellemi embert? Nem máson; mint bizonyos képességeken, amelyeket az ember földi életútja megkezdésekor magával hoz.

Ezek a képességek bizonyos tekintetben hasonlítanak az élet folyamán is megszerzhető képességekhez. Figyeljük csak meg a lángelmét. Ismert, hogy Mozart gyermekkorában emlékezetből fel tudott jegyezni egy egyszer hallott terjedelmes zene-művet. Erre csak azért volt képes, mert az egészet egyszerre át tudta tekinteni. Bizonyos határokon belül mi is növeljük életünk folyamán azt a képességünket, hogy a dolgokat áttekintsük, behatoljunk összefüggéseibe, és ezáltal új képességeket szerez-

zünk. Lessing mondta magáról, hogy kritikai megfigyelőképességével elsajátított valamit, ami megközelíti a zsenialitást.

Ha az ilyen adottságokon alapuló képességeket nem akarjuk csodának tartani, olyan élmények gyümölcseinek kell tekintenünk, amelyeket a szellemén élt át egy lélek útján. Azok belenyomódtak ebbe a szelleménbe. Mivel pedig ez nem ebben az életben történt, egy korábbi élet kellett hozzá.

Minden egyes emberi szellem mindenki mástól különbözik. S mint ahogy az ember mint fizikai fajta tulajdonságait a fajon belül örökli, úgy a **szellem** is örökli tulajdonságait a **saját fajtáján**, azaz **önmagán** belül.

Az emberi szellem önmaga ismétlődéseként, az előbbi életek élményeinek eredményeivel jelenik meg a földi életben. Ez az élet tehát előző életek megismétlődése, és magával hozza mindazt, amit a szellemén előző életében munkájával megszerzett magának. Amikor olyasmit fogad be a szellemén, ami gyümölcset hozhat a számára, olyankor életszellemmel hatja át magát. Ahogy az éttertest ismétli meg az alakot a fajon belül, úgy ismétli meg az életszellem a lelket különböző személyiségekben megjelenő életei során.

Eddigi fejtegetéseink az érvényesség szintjére emelik azt a gondolatot, hogy az emberi élet bizonyos folyamatai az ismétlődő földi életekben gyökereznek. Ennek a gondolatnak teljes értelmét csak a szellemi látáson alapuló megfigyelés világítja meg. Ilyen szellemi látáshoz a könyvünk végén leírt „megismerési út” vezet el. Itt csupán azt akarjuk kimutatni, hogy már a **helyes** gondolkodásra támaszkodó közönséges megfigyelésben – bár egyelőre csak körvonalakban – megfogán az ismétlődő földi életek eszméje. És aki a szokásos gondolkodással és megfigyeléssel eljut ehhez az eszméhez, nem fog ugyan teljes sikerrel megbirkózni a felületes és helytelen gondolkodásból fakadó ellenvetésekkel, de már felkészült az érzékfeletti megfigyelésre. Kifejleszt magában valamit, ami az érzékfeletti megfigyelés előtt szükséges, mint ahogy a szemünkre is szükségünk van az érzékszervi megfigyelés előtt. Aki azt az ellenvetést teszi, hogy az ilyen gondolkodással szuggerálhatjuk magunknak a szellemi látást, csak azt bizonyítja, hogy nem képes a valóságot azonnal elfogadni, és hogy éppen ő szuggerálja magának az ellenvetéseit.

Így válnak a lelki élmények maradandóvá nemcsak a születés és halál határain belül, hanem a halálon túl is. A lélek azonban nemcsak a benne felvilágló szellembé vési bele élményeit, mint arra már rámutattunk, hanem a külső világba is, mégpedig **tetteivel**. Tegnap cselekedetem következményeiben ma is fennáll. Ok és okozat összefüggése ebben a vonatkozásban hasonló az alvás és halál viszonyához. Gyakran nevezik az alvást a halál fiatalabb testvérének. Reggel felkelek. Az éjszaka megszakította folyamatos tevékenységemet. Normális körülmények között nem az én tetszéstől függ, hogy reggel mihez fogok: tegnapi cselekvésemhez kell kapcsolódnom, ha azt akarom, hogy rend és összefüggés legyen életemben. Tegnap tetteim előfeltételei a ma elvégzendőknek. Tegnap tetteimmel mai sorsomat teremtettem meg. Egy időre ugyan megváltam tevékenységemtől, de a tevékenységem hozzám tartozik, és miután egy időre visszahúzódtam tőle, ismét magához von.

Múltam kapcsolatban marad velem, jelenemben tovább él és jövőmbe is követ. Ahhoz, hogy ne tegnapi tetteim következményei alkossák sorsomat, ma reggel nem **felébrednem** kellene, hanem a semmiből kellene újratertődnöm: Normális körülmények közt értelmetlenség volna, ha építtetnék egy házat magamnak, és azután nem költöznék bele.

Ahogy az ember nem újonnan teremődik reggeli felébredésekor, úgy az emberi szellem sem, amikor megkezdí földi pályafutását. Nézzük meg, mi is történik életünk kezdetén. Egy fizikai test jelenik meg, melynek alakját az átöröklés törvényei szabják meg. Ez a test egy szellem hordozója lesz, amely egy előző életet új alakban ismételi meg. Kettőjük között áll a lélek, amely a maga saját életét éli. Hajlamai, idegenkedései, kívánságai és vágyai őt szolgálják, a maga szolgálatába állítja a gondolkodást. Mint érzőlélek befogadja a külvilág benyomásait. Ezeket átadja a szellemnek, hogy belőlük gyümölcsöt érleljen a maradandóságnak. A léleknek mintegy közvetítő szerepe van, és megfelel a hivatásának, ha ezt a szerepet betölti. A lélek a benyomásokat a testtől kapja, érzetökké alakítja, képzetek formájában megőrzi, és átadja a szellemnek, hogy benne maradandóvá váljanak. Az ember tulajdonképpen a lélek révén tartozik földi életútjához. Teste révén a fizikai emberi nemhez tartozik, annak egy tagja. Szellemével magasabb világban él. A lélek kapcsolja össze ezt a két világot átmenetileg.

Az ember nem kerül idegen színtérre, amikor a fizikai világban megjelenik, mert ebbe már bele vannak vésve régebbi tetteinek nyomai. Ezen a színtéren valami hozzá tartozik, az ő lényének jellegét hordozza, rokonságban áll vele. Ahogy a lélek egykor

továbadta a külvilág benyomásait a szellemnek, hogy benne maradandóvá váljanak, úgy most mint az emberi szellem szerve tettekre váltja a tőle kapott képességeket, amelyek hatásukban ugyancsak maradandók. A lélek valóban beleárad ezekbe a tettekbe, és a tettek hatásaiban második önálló életét éli tovább.

Ez arra indíthat bennünket, hogy megfigyeljük életünk sorsbeli alakulását. Valami ér bennünket. Eleinte hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy ami ért, az „véletlenül” lépett az életünkbe. De ráeszmélhettünk, hogy mi magunk is effajta „véletlenek” eredményei vagyunk. Ha 40 éves korunkban önmagunkat és lelkünk mivoltát vizsgáljuk, és nem állunk meg az elvont, üres én-fogalomnál, akkor így gondolkodhatunk: az vagyok, amivé eddigi életem sorseseményei tettek. Nem lennék-e más valaki, ha pl. a húszadik évemben bizonyos élmények sora következett volna be? Énünket így már nemcsak a bensőnkből jövő fejlődés-impulzusokban fogjuk keresni, hanem abban is, ami kívülről alakítja életünket. Saját énünket ismerjük fel abban, ami „történi” velünk. És ha ezt elfogulatlanul elismertük, már csak egyetlen lépéssel kell továbblépnünk életünk intim megfigyelésében ahhoz, hogy meglássuk: sorsunk eseményei úgy ragadják meg énünket kívülről, ahogy az emlékezet hat belülről, hogy egy múltbeli élményt ismét felvillantson. Így képessé tehetjük magunkat annak a fel-

ismerésére, hogy sorsunk élményeiben lelkünk korábbi tettei jutnak el énünkhöz, mint ahogy az emlékezésben egy korábbi élmény képzetté válik, ha erre külső indíték készteti.

Az előzőkben lehetségesnek tartottuk azt az elképzelést, hogy a **tettek következményei** ismét találkozhatnak az emberi lélekkel. Vannak azonban olyan tetteink, amelyeknél az **ilyen** találkozás egyazon életben azért nem lehetséges, mert ez az élet arra szolgált, hogy a tettet véghez vigyük. Itt a véghezvitel az élmény. Lelkünk ilyenkor éppúgy nem találkozhat a tettek bizonyos **következményeivel**, mint ahogy addig nem emlékezhetünk élményeinkre, amíg azok folyamatban vannak. Ilyen szempontból tehát csak arról lehet szó, hogy az „én” a tettek következményeit nem ugyanazokkal az adottságokkal éli át, mint amelyekkel abban az életben rendelkezett, amelyben a tettet véghez vitte. Tekintetünket csak más földi életeinkben elkövetett tettek következményeire irányíthatjuk. Amint átérezzük, hogy ami sorsunkban látszólag „véletlenül” ér bennünket, éppúgy kapcsolatban van énünkkel, mint mindaz, amit énünk „benső világában” alakít ki magának, már csak arra gondolhatunk, hogy az ilyen sorsesemények előbbi földi életeink tetteinek következményei.

Láthatjuk tehát: ha a gondolkodás vezet bennünket az élet mélyebb megértéséhez, ahhoz a mindennapi tudat számára paradox eszméhez jutunk el, hogy mostani életünk sorsfordulatai összefüggnek előző életeink tetteivel.

Ennek a fogalomnak is csak az érzékfeletti megismerés ad teljes tartalmat, anélkül sziluett-szerű marad. De bár a mindennapi tudatból származik, előkészíti lelkünket arra, hogy igaz voltát érzékfeletti megfigyeléssel **megláthassa**.

Tetteinknek csak egyik része van a külvilágban, másik része bennünk van. Az „én” és a tett viszonyát egy egyszerű természettudományos hasonlattal világíthatjuk meg. A Kentucky barlangjaiba bevándorolt ép látású állatok az ottani élet következtében elvesztették látóképességüket. A sötétben tartózkodás folytán szemük működése, a látással járó fizikai és kémiai tevékenység megszűnt. A tápláléknak azt a részét, amely eddig a szem tevékenységét tartotta fenn, már más szervek használják fel. Így ezek az állatok most már **nem is tudnak** máshol élni, csak ezekben a barlangokban. Tettükkel – bevándorlásukkal – megteremtették későbbi életük feltételeit. A bevándorlás sorsuk részévé vált. A cselekvő lény összekapcsolódik tettei következményeivel.

Így van ez az emberi szellemmel is. A lélek csak tevékenysége révén tudja felruházni bizonyos képességekkel, és ezek a képességek a tetteknek megfelelően alakulnak. Minden tett erőteljes hajlamot kelt a lélekben egy másik tetre, amely az előzőnek gyümölcse. A lélek ezt mint szükségszerűséget mindaddig magában hordja, míg a későbbi tett be nem következik. Úgy is mondhatjuk, hogy a tett a lélekbe vési annak a szükségszerűségét, hogy végrehajtsa azt, ami belőle következik.

Tetteivel az emberi szellem valóban kovácsa a sorsának. Új életében kapcsolatba jut előbbi életének tetteivel. Feltehetnénk a kérdést: hogyan lehetséges ez, hiszen az ember újratestesülésekor egész más világba kerül, mint amit egykor elhagyott? Aki így kérdez, nagyon is az élet külsőségei szerint képzeli el a sorsszerű kapcsolatokat. Ha Európából Amerikába megyek, akkor is teljesen új környezetben vagyok, amerikai életem mégis előbbi, európai életemtől függ. Ha Európában mechanikus voltam, egész másként alakul az életem Amerikában, mintha banktisztviselő lettem volna. Első esetben valószínűleg gépek, a másodikban bankpapírok között élek majd Amerikában. Mindenképpen előző környezetem határozza meg új környezetemet. Mintegy magához vonzza az egész környező világból azt, amivel rokonságban van.

Így van ez a szelleménnel is. Új életében szükségképpen azzal veszi körül magát, ami rokonságban van előző életével. Az alvás azért alkalmas kép a halál jellemzésére, mert alvás közben nem vagyunk sorsunk színterén, ahol ez a sors várakozik ránk. Mialatt alszunk, e színtéren tovább folynak az események. Egy ideig nem hathatunk ezek menetére, életünk minden új napon mégis előző napi tetteink hatásától függ. Személyiségünk minden reggel valóban újra megtestesül tetteink világában. Amitől az éjszaka elválasztott bennünket, az nappal újra körülöttünk van. Így van ez előbbi megtestesüléseinkben véghezvitt tetteinkkel is. E tettek sorsunkká váltan hozzánk kapcsolódtak, mint ahogy a sötét barlangi élet is a bevándorlás következtében megvakult állatok sorsává vált. Mint ahogy ezek az állatok csak abban a környezetben élhetnek, amelyet ők maguk kerestek maguknak, az emberi szellem is csak abban a környezetben tud élni, amelyet tetteivel maga teremtett magának.

Hogy reggel azt a helyzetet találjam meg, amelyet előző nap magam teremtettem, arról az események menete közvetlenül gondoskodik. Hogy újabb születésemkor olyan környezetre találjak, amely megfelel előző életem tettei eredményének, arról újratestesült szellemem és a világ dolgai közötti rokonság gondoskodik.

Ezek után képet alkothatunk arról, miképpen illeszkedik a **lélek** az ember lényéhez. A fizikai test az átöröklés törvényeinek van alávetve; az emberi szellemnek ezzel szemben mindig újra és újra meg kell testesülnie, és az a törvénye, hogy az előbbi életek eredményeit átvigye a következőkbe. A lélek a jelenben él. A jelenben való élet azonban nem független az előbbi életektől, hiszen a megtestesülő szellem magával hozza sorsát előbbi megtestesüléseiből, és ez a sors határozza meg az ember életét. Hogy a lelket milyen benyomások érik, mely kívánságai teljesülhetnek, milyen örömben és bánatban lesz része és milyen emberekkel kerül össze, ez mind attól függ, hogy milyenek voltak a szellem tettei előző megtestesüléseiben. A lélek új életében szükségképpen rátalál azokra, akikkel az előzőben kapcsolatban volt, mert az egymás közt véghezvitt tettek nem maradhatnak következmények nélkül. Mindazok, akik egymással kapcsolatban álltak, egy időben törekednek újratesztelni. A lélek élete tehát annak a sorsnak az eredménye, amelyet az ember szelleme maga teremtett magának.

Háromszorosan meghatározott az ember születés és halál közötti élete, és ezáltal háromszorosan függ a születésen és halálon **túli** tényezőktől. A test az **átöröklés** törvényeinek, a lélek a maga teremtette sorsának van alávetve. Ezt az ember által te-

remtett sorsot **karmának** nevezzük. A szellemen pedig az ismétlődő földi életek, az **újratestesülés** törvénye uralkodik.

Ezek után a szellem, a lélek és a test közötti viszonyt a következőképpen is kifejezhetjük: a szellem örökkévaló; a testiségben a születés és halál uralkodik a fizikai világ törvényei szerint; kettőjük között pedig a sorsnak alávetett lelki élet tartja fenn a kapcsolatot egy földi életen belül.

Hogy emberi mivoltunk megismerésében továbbjuthassunk, meg kell ismerkednünk a „három világ”-gal, amelyekhez tartozunk. A következőkben erről a három világról lesz szó.

Puszta logikával is el **lehet** jutni az ismétlődő földi életek és a sors törvényének fogalmához, ha az élet jelenségeit pontosan megfigyeljük, és nem rettenünk vissza attól, hogy eleven szemléletből eredő gondolatainkat a végső következtetésig vezessük. Tény, hogy a látó számára az elmúlt életek sora nyitott könyv, közvetlen **él-**

mény, de tény az is, hogy a reinkarnáció és karma igaz volta minden szemlélődő értelem előtt is világossá válhat.*

* Ld. a könyv végén található „Megjegyzések és kiegészítések” c. fejezetben mondottakat.

A három világ

1. A lélekvilág

Eddigi fejtegetéseink szerint az ember három világhoz tartozik. A testét felépítő anyagok és erők a fizikai világból valók. Erről a világról külső fizikai érzékszervei útján szerez tudomást az ember. Aki **csak** a fizikai érzékekben bíz, és csak ezek észlelési képességét fejleszti ki, az a másik két világot, a **lélek-** és **szellemvilágot** nem ismerheti meg. Hogy az ember meggyőződést szerezhet-e egy dolog vagy lény valóságáról, ez attól függ, hogy van-e hozzá megfelelő észlelőszerve, érzékszerve.

Könnyen adhat természetesen okot a félreértésre, ha a magasabb észlelőszerveket – mint itt tesszük – szellemi **érzékeknek** nevezzük, mert amikor „érzékekről” beszélünk, önkéntelenül is a fizikaiakra gondolunk. Hiszen éppen a fizikai világot nevezzük a „szellemi világgal” ellentétben „érzékkelhető világ”-nak. Félreértések elkerülése végett vegyük figyelembe, hogy csak hasonlatszerűen, átvitt értelemben be-

szélünk itt „magasabb érzékekről”. Ahogy a fizikai érzékek a fizikai világot, úgy észlelik a lelki és szellemi érzékek a lélek- és szellemvilágot. Az „érzék” kifejezés könyvünkben csak „észlelőszervet” jelent. A fényről, színről nem vehetnénk tudomást, ha nem volna fényérzékeny szemünk; hangérzékeny fül nélkül semmit sem tudnánk a hangokról. Ebben a vonatkozásban teljes joggal mondja Lotze, a német filozófus:

„Fényt érzékelő szem és hangot érzékelő fül nélkül sötét és néma volna az egész világ. Éppoly kevésbé volna benne fény és hang, mint ahogy nem lehetne fogfájásunk sem a fájdalomat érző fogideg nélkül.” Hogy az itt elmondottakat helyes megvilágításban lássuk, elég ha elgondoljuk, hogy azoknak az alacsonyabbrendű élőlényeknek, amelyek egész testfelülete csupán tapintó vagy érzőszerv, mennyire másképp kell hogy megnyilatkozzék a világ, mint az embernek.

Az ilyen élőlények számára nem létezhet a fény, a szín és a hang olyan értelemben, mint a szemmel és füllel rendelkező lények számára. A puskalövés okozott levegőrezgést ők is megérezhetik, ha éri őket. Ahhoz azonban fülre van szükség, hogy ez a levegőrezgés durranásként nyilatkozzék meg a lélek számára. Hogy az

éternek nevezett finom anyagban bizonyos folyamatok mint fény és szín nyilvánulhassanak meg, ahhoz szemre van szükség.

Egy lényről vagy jelenségről csak akkor tudunk meg valamit, ha a **hatását** érzékeljük egyik szervünkkel. Találón jellemzi Goethe mondása az embernek a valóság világához való viszonyát: „Tulajdonképpen hiába is kísérjük meg, hogy egy dolog mivoltát kifejezzük. **Hatásokat** észlelünk, ezek teljes története mindenesetre összefoglalja a szóban forgó dolog lényegét. Hiába fáradozunk azon, hogy leírjuk valakinek a jellemét; állítsuk azonban össze tettei sorát, és előttünk áll jellemének képe. A színek a fény tettei. Tettei és szenvedései... Bár a fény és a szín a legpontosabban meghatározott viszonyban van egymással, mindkettőt az egész természethez tartozónak kell elképzelnünk, mert a természet egésze akar általuk szemünk számára megnyilatkozni. Éppen így fedi fel magát a többi érzékszervünk előtt is... Így beszél **más érzékeinkhez is, ismert, félreismert, ismeretlen érzékeinkhez**. Így beszélget ezer jelenségen keresztül önmagával és velünk. Aki elmélyülten figyel rá, annak **sehol sem holt, sehol sem néma**”!

Helytelen volna Goethe kijelentését úgy értelmezni, mintha kétségbevonná a dolgok **mivoltának** megismerhetőségét. Nem úgy érti, hogy csupán a hatásokat észlel-

jük, és maga a lény ezek mögött rejtve marad, inkább úgy, hogy ilyen „rejtett lényekről” egyáltalán beszélünk sem szabad. A lény nem a megnyilatkozása mögött van, sőt inkább megmutatkozik, amikor megnyilatkozik. Csak olyan sokrétűen **gazdag**, hogy más érzékeknek még más alakban is meg tud nyilatkozni. **Ami** megnyilatkozik, az a lényhez tartozik, de érzékeink korlátozottsága miatt az **nem az egész lény**. Goethe felfogása teljesen megegyezik a szellemtudományával.

Ahogy a fizikai folyamatok észlelésére látó és hallószervek fejlődnek ki testünkben, ugyanúgy fejleszthetünk ki magunkban lelki és szellemi észlelőszerveket, amelyek a lélekvilágot és a szellemi világot tárják fel előttünk. Aki nem rendelkezik ilyen magasabb érzéssel, annak ezek a világok „sötétek és némák”, mint ahogy a testi világ is „sötét és néma” annak, akinek sem szeme, sem füle nincs. Az ember mindenesetre más viszonyban van ezekkel a magasabb érzékekkel, mint a testiekkel. Ez utóbbiak tökéletes kifejlődéséről rendszerint a jóságos anyatermészet gondoskodik. Közreműködésünk nélkül jönnek létre. Magasabb érzékeink kifejlesztésén azonban saját magunknak kell munkálkodnunk. Lelkünket és szellemünket ki kell fejlesztenünk, ha a lélekvilágot és a szellemi világot észlelni akarjuk, mint ahogy a természet is kifej-

lesztette testünket, hogy fizikai környezetünket észlelhessük és tájékozódni tudjunk benne.

Ezeknek a magasabb érzékszerveknek a kifejlesztése, amelyeket a természet maga még nem fejlesztett ki bennünk, nem természetellenes; mert hiszen **magasabb értelemben** minden, amit véghezviszünk, a természethez tartozik. A magasabb érzékek kifejlesztését csak az tarthatná természetellenesnek, akinek véleménye szerint fejlődésünkben meg kell állnunk azon a fokon, ahogy a természet kezéből kikerültünk. Az ilyen ember – ahogy Goethe idézett szavai mondják – félreismeri ezeknek a szerveknek a jelentőségét. Az ilyen embernek küzdenie kellene minden nevelés ellen is, mert az is folytatja a természet munkáját. Különösen a vakon születettek megoperálását kellene elleneznie, mert aki a könyvünk utolsó részében leírt módon kifejleszti magasabb érzékeit, körülbelül abba a helyzetbe kerül, mint a vakon született, akit megoperáltak. A világ olyan új tulajdonságai, folyamatai és tényei jelennek meg számára, amelyek a fizikai érzékeknek nem nyilatkoznak meg. Tisztában van vele, hogy magasabb érzékszerveivel semmit sem tesz önkényesen hozzá a valósághoz, sőt ellenkezőleg, nélkülük a valóság lényeges része **rejtve maradt volna előtte**. A lélek és a szellem világa térbelileg nincs a fizikai világtól elválasztva, tehát nincs **mellette**

vagy **kívüle**. Mint ahogy a megoperált vakon született előtt fényben és színekben ragyog fel az azelőtt sötét világ, úgy lelkünk és szellemünk felébredésével is minden, aminek azelőtt csupán testi oldalát láthattuk, most lelki és szellemi tulajdonságait is megnyilatkoztatja nekünk. Ez a világ azután olyan folyamatokkal és lényekkel telik meg, amelyek a lelkileg és szellemileg fel nem ébredteknek teljesen ismeretlenek. (Később majd részletesebben szólunk könyvünkben a lelki és szellemi érzékek kifejlesztéséről. Most először magukat a magasabb világokat írjuk le. Aki tagadja ezeket a világokat, nem mond egyebet, mint hogy még nem fejlesztette ki magasabb érzékszerveit. Az emberiség fejlődése egyetlen fokon sem lezárt, mindig tovább kell haladnia.)

A magasabb érzékszerveket igen gyakran akaratlanul is a fizikaiakhoz nagyon hasonlóknak képzelik el. De tisztában kell lennünk vele, hogy ezek a szervek szellemi vagy lelki képződmények. Ezért azt se várjuk, hogy a magasabb világokban ködszerűvé ritkult anyagfélét találunk. Amíg ilyesmit **várunk**, addig nem kaphatunk tiszta képet arról, mit is értünk tulajdonképpen „magasabb világokon”. Sok embernek nem is volna olyan nehéz megtudnia valamit a magasabb világokról – először persze csak az alapvető dolgokat – ha nem azt képzelné, hogy ott megint csak valami „kifi-

nomult” fizikai anyagot fognak észlelni. Mivel ilyesmit tételeznek fel, rendszerint egyáltalán nem akarják elismerni, amiről valójában szó van. Nem találják valószerűnek, nem akarják olyasminek elismerni, ami kielégíti őket stb. Bizonyos, hogy a szellemi fejlődés magasabb fokai nehezen érhetők el; a fejlődésnek azt a fokát azonban, amely a szellemi világ létének elismeréséhez elegendő – és ez már sok! – nem is volna olyan nehéz elérni, ha elsősorban attól az előítélettől igyekeznénk megszabadulni, hogy a lelki és a szellemi is csak finomabb fizikai anyag.

Ahogy egy embert nem ismerünk teljesen, ha csak a fizikai külsejét ismerjük, a körülöttünk lévő világot sem ismerjük, ha csak azt tudjuk róla, amit fizikai érzékeink közvetítenek. A fizikai világot csak akkor érthetjük meg igazán, ha megismerjük lelki és szellemi alapjait, mint ahogy egy fénykép is csak akkor válik érthetővé és elevené, ha a lefényképezett személlyel olyan kapcsolatba jutunk, hogy lelkét is megismerjük. Ezért ajánlatos, hogy először a magasabb világokról, a lélek és a szellem világáról beszéljünk, és csak azután ítéljük meg szellemtudományos szempontból a fizikai világot.

A jelen kultúrkorszakban nehéz a magasabb világokról beszélni, mert ez a kultúrkorszak mindenekelőtt a fizikai világ megismerésében és meghódításában

nagy. A mai nyelv szókincese formailag és jelentésbélileg elsősorban a testi (fizikai) világra vonatkozik. Mégis ezeket a használatos szavakat kell igénybe vennünk, hogy kapcsolódhassunk ismert dolgokhoz, bár a csupán külső érzékeiben bízó embernek messzemenő félreértésekre adunk ezzel alkalmat. Egyelőre sok mindent csak hasonlaltal jelezhetünk és fejezhetünk ki. Ennek azonban így **kell** lennie, mert az ilyen hasonlatok eszközök arra, hogy figyelmünket a szellemi világ felé irányítsák, és azt is segítik, hogy mi magunk is felemelkedhessünk oda. (Erről a felemelkedésről egy későbbi fejezetben beszélünk, ahol a lelki és szellemi érzékszervek kifejlesztéséről lesz szó. Az embernek először hasonlatok útján kell tudomást szereznie a magasabb világokról, azután gondolhat csak rá, hogy oda maga is bepillantást nyerjen.)

A gyomrunkat, szívünket, tüdönket, agyunkat stb. alkotó és működésüket szabályozó erők és anyagok a fizikai világból származnak: lelki tulajdonságaink, ösztöneink, vágyaink, érzéseink, szenvedélyeink, kívánságaink, érzeteink stb. pedig a lélekvilágból valók. Lelkünk a lélekvilág tagja, mint ahogy testünk a fizikai világ része. Az első, amit a fizikai és a lélekvilág közötti különbségként megemlíthetünk, hogy a lélekvilágban minden sokkal finomabb, mozgékonyabb, alakíthatóbb, mint a fizikai világban. De tudnunk kell, hogy mikor a lélekvilágba lépünk, a fizikaitól teljesen

különböző, új világba jutunk. Ha tehát a lélekvilágra vonatkoztatva beszélünk „durvábbról” és „finomabbról”, sohasem szabad megfeledkeznünk arról, hogy csak **hasonlatszerűen jelzünk** valamit, ami tulajdonképpen alapvetően más. Így van ez mindennel, amit a fizikai világból vett szavakkal a lélekvilágról mondunk. Ennek figyelembevételével mondhatjuk, hogy a lélekvilág formációi és lényei lelki anyagból vannak és lelki erők irányítják őket, mint ahogy a fizikai világ képződményei és lényei fizikai anyagból vannak és fizikai erőknek engedelmeskednek.

A testi képződmények sajátossága a térbeli kiterjedés és térbeli mozgás, a lelki dolgoké és lényeké pedig az ingerérzékenység az ösztönös vágyódás. Ezért nevezzük a lélekvilágot a kívánságok vagy vágyak világának is. Ezeket a kifejezéseket az ember lelkivilágából vettük. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a lélekvilágnak lelkünkön kívül eső része különbözik az emberi lélekben élő lelki erőktől, mint ahogy a testünket alkotó fizikai anyagok és erők is különböznek a testi külvilág anyagaitól és erőitől. (Ösztön, kívánság, vágy a lélekvilág szubsztancialitásának, anyagszerűségének a megjelölése.) Nevezzük ezt az anyagszerűt „asztrális”-nak. Ha viszont inkább a lélekvilág **erőit** akarjuk megjelölni, akkor „vágy-lényekről” beszélünk. Csak nem szabad elfelejtenünk, hogy itt az anyagot és erőt nem különböztet-

hetjük meg olyan szigorúan, mint a fizikai világban. Egy ösztönt éppen úgy nevezhetünk erőnek, mint anyagnak.

Aki először pillanthat a lélekvilágba, azt megzavarja a lélekvilág és a fizikai világ közti különbség. De akkor is ugyanez történik, ha egy addig működésképtelen fizikai érzékszerv megnyílik. A megoperált vakon születettnek is meg kell tanulnia először a tájékozódást abban a világban, amelyet előzőleg csak tapintóérzéke révén ismert. A tárgyakat először saját szemében látja, azután azon kívül, de egyelőre úgy látja őket, mintha egy síkra lennének felfestve. A mélységet vagy a dolgok térbeli távolságát stb. csak fokozatosan fogja fel.

A lélekvilágban egészen más törvények érvényesek, mint a fizikai világban. Mindenesetre sok lelki formáció kapcsolódik más világok formációihoz. Az ember lelke pl. az ember fizikai testéhez és szelleméhez van kötve. Ezért az emberi lelkekben megfigyelhető folyamatokat mind a testi, mind a szellemi világ befolyásolja. Ezt a lélekvilág megfigyelése közben szem előtt kell tartanunk, és nem szabad lelki törvénynek tekintenünk azt, ami egy másik világ hatásából származik.

Ha pl. az ember kíván valamit, ezt szellemünk egy gondolata, képzelete hordozza, és kívánsága a szellem törvényeinek engedelmessé válik. De ahogy a fizikai világ tör-

vényeit megállapíthatjuk, ha pl. a folyamataira gyakorolt emberi hatásokat nem vesszük figyelembe, hasonlóan járhatunk el a lélekvilággal is.

Igen lényeges különbség a lelki és testi folyamatok között, hogy az előbbieket kölcsönhatása sokkal **bensőségesebb**. A fizikai térben pl. az „ütközés” törvénye uralkodik. Ha egy mozgó elefántcsont golyó egy álló golyóba ütközik, akkor utóbbi az első golyó mozgásából és rugalmasságából kiszámítható irányba mozdul el. Lelki téren a két egymással találkozó lelki formáció kölcsönhatása belső tulajdonságaiktól függ. Áthatják egymást, mintegy egybeforognak, ha rokonságban vannak egymással. Taszítják egymást, ha lényük ellentétes. – Fizikai téren pl. a látásnak meghatározott törvényei vannak. A távoli tárgyakat perspektivikusan kicsinyítve látjuk. Egy faszorban a távolabb álló fák közötti távolságot a távlati törvények szerint kisebbnek látjuk, mint a közelebbieket. Lelki téren viszont az egymáshoz közel vagy egymástól távol állók belső természetüknek megfelelő távolságban jelennek meg. Természetesen sok tévedésnek van kitéve, aki lelki téren is a fizikai világból hozott szabályok szerint akar eligazodni.

Hogy a lélekvilágban tájékozódni tudjunk, először is ugyanúgy meg kell különböztetnünk egymástól a lelki formációk különböző fajtáit, mint ahogy a fizikai világ-

ban megkülönböztetjük a szilárd, cseppfolyós és lég- vagy gáznemű anyagokat. Ehhez ismernünk kell a lélekvilágban legfontosabb két alaperőt, melyeket szimpátiának és antipátiának nevezhetünk. Egy lelki formáció jellegét az határozza meg, hogy ezek az alaperők hogyan működnek benne. **Szimpátiának** nevezzük azt az erőt; amellyel valamely lelki formáció másokat magához vonz, másokkal egybeolvadni törekszik, s a köztük lévő rokonságot érvényre juttatja. Az **antipátia** ezzel szemben az az erő, amellyel a lelki formációk taszítják, kirekesztik egymást és saját külön létüket hangsúlyozzák.

Hogy egy lelki formációnak mi a szerepe a lélekvilágban, az attól függ, hogy ezek az alaperők milyen mértékben vannak meg benne. A bennük ható szimpátia és antipátia szerint mindenekelőtt háromféle lelki formációt kell megkülönböztetnünk, aszerint, hogy a szimpátia és az antipátia milyen meghatározott kölcsönös viszonyban van egymással. Mind a háromban **mindkét alaperő** megvan.

Az **első fajtához** tartozó formációk a bennük ható szimpátia következtében környezetük más formációit magukhoz vonzzák. A szimpátián kívül azonban antipátia is van bennük, ezzel pedig környezetük más formációit taszítják maguktól. Kifelé olyannak látszanak, mintha csak antipátia erői volnának, ez azonban nincs így. Szim-

pátia és antipátia is van bennük, de az utóbbi túlsúlyban van. Az antipátia felülkerekedik a szimpátián. Az ilyen formációk **önző** szerepet játszanak a lélekvilágban. Sok mindent taszítanak maguktól, és csak kevesek vonzanak magukhoz szeretetteljesen. Ezért mint változatlan formák mozognak a lelki térben. Szimpátia erőik következtében **mohóknak** látszanak. Mohóságuk azonban egyúttal telhetetlennek is látszik, mintha nem volna kielégíthető, mert a bennük uralkodó antipátia olyan sok feléjük közeledőt eltaszít, hogy nem következhet be a kielégülés. Ha az ilyen lelki alakzatokat a fizikai világban akarjuk valamivel összehasonlítani, azt mondhatjuk, hogy a szilárd fizikai testeknek felelnek meg. A lelki szubsztancialitásnak ezt a régióját az „**izzó vágy régiójának**” nevezzük. Az állati és emberi lelkekben megtalálható izzó vágy határozza meg alacsonyabbrendű **érzéki hajlamaikat**, uralkodó ösztöneiket.

A lelki formációk **második fajtájában** az alaperők egyensúlyban vannak, tehát a szimpátia és antipátia egyenlő erővel hat bennük. Más formációkkal szemben bizonyos semlegességet tanúsítanak; úgy hatnak rájuk, mintha rokonságban állnának velük anélkül, hogy különösebben vonzanák vagy taszítanák őket. Nem vonnak éles határt maguk és a környezetük közé. Engedik, hogy a környezet többi formációi folytonosan hassanak rájuk, ezért a fizikai világ cseppfolyós anyagaihoz hasonlítha-

tók. Abban a módban, ahogyan más formációkat magukhoz vonzanak, nincs semmi mohóság. Ilyen hatásról van szó pl. amikor lelkünk egy színt érzékel. A piros szín érzékelésekor környezetünkből egyelőre egy **semleges** inger hat ránk. Más lelki hatás csak akkor lép fel, ha ehhez az ingerhez még a piros szín tetszése is járul. A **semleges ingert** olyan lelki formációk okozzák, amelyekben a szimpátia és az antipátia kölcsönös egyensúlyban tartják egymást. Ezt a lelki szubsztancialitást (anyagszerűséget), amiről itt szó van, folyékonynak, tökéletesen alakíthatónak kell mondanunk. Mozgása a lelki térben nem olyan önző, mint az elsőé, mindenütt benyomásokat fogad magába, és rokonságot mutat sok lelki formációval, amelyekkel találkozik. Ezt a szubsztancialitást **folytonos ingerérzékenységnek** nevezhetjük.

A lelki formációk **harmadik fajtájában** a szimpátia van túlsúlyban az antipátiával szemben. Az antipátia okozza az önző érvényesülési vágyat, de ez háttérbe szorul a környezet iránti vonzódás mellett. Képzeljünk el egy ilyen lelki formációt a lelki térben. Úgy jelenik meg, mint a környezete felett elterülő vonzási szféra középpontja. Ezeket a lelki alakzatokat kiváltképpen **vágyszubsztanciának** kell neveznünk. Ez az elnevezés azért látszik helyesnek, mert a bennük levő – de a szimpátiánál gyengébb – antipátia révén vonzásuk mégis úgy hat, hogy a vonzott tárgyak a formáció saját kö-

rébe kerüljenek. A szimpátia ezáltal önző alapszínezetet kap. Ezt a vágyszubsztancialitást a fizikai világ gáz- vagy légnemű testeivel hasonlíthatjuk össze. Ahogy a gáz minden irányba kiterjedni igyekszik, úgy terjed szét a vágyszubsztancialitás is minden irányba.

A lelki szubsztancialitás magasabb fokait az jellemzi, hogy az egyik alaperő, az antipátia, teljesen visszahúzódik, tulajdonképpen csak a szimpátia hat bennük. A szimpátia először csak a lelki formáción belül, annak részei között tud érvényesülni és közöttük létesít kölcsönös vonzást. Egy lelki formációban működő szimpátia ereje abban jut kifejezésre, amit **kedvnek** nevezünk, és a szimpátia minden csökkenése **kedvetlenség**. A kedvetlenség csak csökkent kedv, mint ahogy a hideg is csak csökkent meleg. Szűkebb értelemben vett **érzésvilágunk** a bensőnkben élő kedv és kedvetlenség. Az érzés a lelki formáció önmagán belüli tevékenysége. A kedv és kedvetlenség érzésétől függ, hogy lelkileg kellemesen érezzük-e magunkat vagy sem.

Még magasabb fokon állnak azok a lelki formációk, melyek szimpátiája nem marad saját életük körén belül. Ezek – mint már a negyedik fokon állók is – abban különböznek a három alsó foktól, hogy már nincs bennük antipátia, amelynek ellenállását a szimpátiának le kellene küzdenie. Csak a lelki szubsztancialitásnak ezek a ma-

gasabb fajtái egyesítik közös lelkivilággá a lelki formációk sokféleségét. Amíg az antipátia is szóhoz jut, addig a lelki formáció saját élete erősítése és gazdagítása érdekében törekszik más formációk felé. Amikor az antipátia elhallgat benne, a másikat megnyilatkozásként, híradásként fogadja. A lelki szubsztancialitásnak ez a magasabb formája olyan szerepet tölt be a lelki térben, mint a fény a fizikai térben. Hatása következtében az egyik lelki formáció a másik lényét és létét annak kedvéért mintegy magába szívja; vagy úgy is mondhatnánk, befogadja sugarait.

A lelki lények csak akkor ébrednek igazi lelki életre, amikor ezekből a magasabb régiókból merítenek. Sötétben folyó, tompa életük megnyílik kifelé, és fénylenek, sugároznak a lelki térben. Lomha, tompa belső tevékenységük, amelyet az antipátia önmagába zárva akar tartani, amíg csak az alsóbb régiók szubsztanciái vannak jelen, most eleven erővé és mozgékonyossággá változik, amely belülről kifelé árad.

A második régió folytonos ingerérzékenysége csupán a formációk találkozásánál hat. Akkor mindenesetre az egyik a másikba beleárad; de ehhez az szükséges, hogy **érintkezzenek**. A magasabb régiókban szabad áramlás és sugárzás uralkodik. (Joggal mondjuk e régió lényeire, hogy „sugárzók”, mert az itt kibontakozó szimpátia hatását a fény tevékenységéből vett kifejezés jól érzékelteti.) A lelki formációk e magasabb

régiók életet adó szubsztanciái nélkül elsatnyulnak, akárcsak a növények a pincében. A magasabb régiókhoz tartozik, és a lelki lényeknek innen nyilatkozik meg a **lelki fény** a **tevékeny lelki erő** és a szűkebb értelemben vett, tulajdonképpeni **lelki élet**.

A lélekvilágban tehát három alsó és három felső régiót kell megkülönböztetnünk, és közöttük közvetítő szerepet játszik a negyedik. A beosztás tehát a következő:

1. az izzó vágy régiója
2. a folytonos ingerérzékenység régiója
3. a vágyak régiója
4. kedv és kedvetlenség régiója
5. a lelki fény régiója
6. a tevékeny lelki erő régiója
7. a lelki élet régiója.

Az első három régió formációi tulajdonságait az antipátia és szimpátia közötti viszony szabja meg. A negyedik régióban a szimpátia magában a formációban működik. A három felső régióban a szimpátiaerők mindjobbán felszabadulnak; e régiók

lelki szubsztanciái fénylenek a lelki térben, mindazt életre keltve, ami egyébként önös létében önmagát veszítené el.

A világosság kedvéért hangsúlyozzuk, hogy a lélekvilágnak ez a hét része nincs elválasztva egymástól. A lélekvilágban az izzó vágy, a folytonos ingerérzékenység és a vágyak világának erői úgy hatják át egymást, mint a fizikai világban a szilárd, a cseppfolyós és a gáznemű anyagok. És ahogy a fizikai világban a meleg áthatja, a fény pedig besugározza a testeket, így van ez a lélekvilágban is a kedv és kedvetlenség, a lelki fény, a tevékeny lelki erő és a tulajdonképpeni lelki élet tevékenységénél.

2. A lélek a lélekvilágban a halál után

Szellemünk és testünk között a lélek az összekötő kapocs. Erői, a szimpátia és antipátia, amelyek kölcsönhatásukkal a lelki élet különféle megnyilvánulásait, pl. a vágyat, ingerérzékenységet, kívánságot; kedvet és kedvetlenséget hozzák létre, nemcsak a lelki formációk közt tevékenykednek, hanem más világok – a fizikai és a szellemi világ – lényeinek is megnyilatkoznak. Amíg a lélek a testben él, bizonyos

mértékig részt vesz mindenben, ami a testben történik. Ha a testi folyamatok zavartalanok, a lélekben kedv és kellemes érzés keletkezik; ha azonban ezeket a folyamatokat valami megzavarja, akkor kedvetlenség és fájdalom lép fel. A lélek a szellem tevékenységében is részt vesz. Egyik gondolat örömmel, a másik idegenkedéssel tölti el. A helyes ítéletet tetszéssel, a téveset nemtetszéssel fogadja. Az ember fejlődési foka éppen attól függ, hogy lelke melyik irány felé hajlik. Annál tökéletlenebbek vagyunk, minél inkább a testi folyamatok elégítik ki hajlamainkat, és annál tökéletesebbek, minél rokonszenvesebb lelkünknek a szellem megnyilatkozása.

A szellem az ember központja. A test a közvetítő, a szellem általa tudja szemlélni és megismerni a fizikai világot, és segítségével tevékenykedik benne. A lélek pedig a közvetítő kettőjük között. A levegőrezgések a fülre hatnak. A fizikai hatásból a lélek kiváltja a hangérzetet, és **kedvét leli** a hangban. Mindezt közli a szellemmel, amely így eljut a fizikai világ **megértéséhez**. A szellemben felgyulladó gondolatot a lélek a megvalósítás **vágyává** alakítja át, csak ezáltal válhat a testi eszköz segítségével **tetté**. Rendeltetésünket csak úgy tölthetjük be, ha minden tevékenységünket a szellem irányítja. A lélek maga **szabadon** fordulhat hajlamaival mind a testiek, mind a szellemiek felé. Csápjai éppúgy lenyúlnak a fizikai világba, mint fel a szellemibe.

Azáltal, hogy a fizikai világba merül, mivoltát a fizikai világ természete hatja át és színezi. Minthogy azonban a szellem csak a lélek közvetítésével tud hatni a fizikai világban, a lélek a szellemet is a fizikai világ felé irányítja.

A szellemet a lélek erői a fizikai világhoz vonzzák. Nézzük a fejletlen embert. Lelki hajlamai a testi folyamatokon csüggenek; csak azokban a benyomásokban leli kedvét, amelyeket a fizikai világ gyakorol érzékeire. Szellemi élete is teljesen ebbe a szférába süllyed. Gondolatai csak fizikai szükségletei kielégítését szolgálják. – Szellemi énkünknek azonban megtestesüléséről megtestesülésre haladva, irányát mindinkább a szellemiségtől kell kapnia. Megismerését az örök igazság szelleme, cselekvését pedig az örök jószág kell, hogy meghatározza.

A halál, mint fizikai világbeli tény, a test folyamatainak megváltozását jelenti. A halál következtében megszűnik a test közvetítő szerepe a lélek és a szellem számára. Folyamatai most már teljesen a fizikai világ törvényeinek vannak alávetve. Átadja magát a fizikai világnak, hogy feloldódjék benne. A halál bekövetkezte után fizikai érzékekkel csupán a test fizikai folyamatait figyelhetjük meg. Hogy azután a lélekkel és a szellemmel mi történik, az a fizikai érzékek előtt rejtve marad. Hiszen érzékeinkkel a lelket és a szellemet az élet folyamán is csak annyiban figyelhetjük meg,

amennyiben külső, fizikai folyamatokban kifejeződnek. Ilyen kifejeződés viszont a halál után többé nem lehetséges. Ezért a lélek és a szellem halál utáni sorsának megfigyelésére a fizikai érzékelés és az ezen alapuló tudomány nem alkalmas. Itt magasabb megismerésnek kell következnie, amely a lélek- és szellemvilág folyamatainak a megfigyelésén alapszik.

A szellem a testtől elszakadva, a lélekkel még mindig kapcsolatban marad. A lélek most a lélekvilághoz köti, mint ahogy a test kötötte a fizikai világhoz a fizikai élet folyamán. – A szellem őseredeti mivoltát azonban nem találhatjuk meg a lélekvilágban. A lélekvilág csak összeköti a szellemet működése terével, a fizikai világgal. Ahhoz, hogy új megtestesülésekor tökéletesebb alakban jelenhessék meg, a szellemi világból kell megerősítést és erőt merítenie. A szellem azonban a lélek révén belebojnyolódott a fizikai világba. Hozzákapcsolódott egy lelkeséghez, amelyet áthatott és átszínezett a fizikaiság természete, és így maga is a fizikai világ felé fordult. A halál után a lélek már nincs a testhez kötve, csak a szellemhez. Most lelki környezetben él, egyedül a lélekvilág erői tudnak hatni rá. A léleknek ehhez a lélekvilágbeli életéhez egyelőre a szellem is hozzá van kötve, ahogy a fizikai megtestesülés alatt a testhez. A test halálának idejét a test törvényei határozzák meg. Általában nem a lélek és a

szellem hagyja el a testet, hanem a test bocsátja el azokat, mikor erői már nem tudnak az emberi organizációnak megfelelően működni. Ugyanilyen a viszony a lélek és a szellem között. A lélek, mikor már nem tud az ember lelki organizációjának megfelelően működni, elbocsátja a szellemet a magasabb, a szellemi világba. A szellem abban a pillanatban szabadul fel, amikor a lélekből minden feloszlott, amit csak a testen keresztül élhet át, és csak azt tartja meg, ami tovább élhet a szellemmel. Amit a lélek így megtartott, ami ugyan testi élményből származott, de a szellemnek nyújtható gyümölcs, az kapcsolja egybe a lelket a szellemmel a tisztán szellemi világban.

Hogy megismerhessük a lélek halál utáni sorsát, feloszlási folyamatát kell megfigyelnünk. Az volt a feladata, hogy a szellemet a fizikai világ felé irányítsa. Abban a pillanatban, amikor **ezt** a feladatát teljesítette, a szellemiek felé fordul. Feladatának ilyen természete miatt tulajdonképpen azonnal csak szellemileg kellene tevékenykednie, mihelyt a test elszakadt tőle, és nem lehet többé összekötő tag. Így is volna, ha a testben leélt élete folyamán nem befolyásolta volna őt a test, ha hajlamai nem fordultak volna a test felé. A testiséggel való kapcsolata által bizonyos színezete lett. Enélkül a testtől való elválása után azonnal a lelki-szellemi világ törvényeit követné, és tovább nem mutatna vonzódást a fizikai világ iránt. Ez következne be, ha az ember

halálakor már elvesztette volna a földi világ iránti minden érdeklődését, és elhagyott életéhez fűződő minden kívánsága, vágya stb. kielégült volna. Minthogy ez nem történt meg, mindaz, ami kielégítetlen maradt, a lélekhez tapad.

Hogy össze ne zavarjuk a dolgokat, gondosan meg kell különböztetnünk azt, ami úgy köt bennünket a világhoz, hogy egy következő megtestesüléskor is kiegyenlíthetjük, attól, ami **egy** meghatározott megtestesüléshez – mindig az utolsóhoz – köt bennünket. Az első kiegyenlítését a sors törvénye, a karma végzi el, a másikat azonban csak a lélek egyenlítheti ki a halál után.

A halál után olyan időszak következik, amikor a lélek leveti a fizikai léthez fűződő hajlamait, hogy ismét pusztán a lelki-szellemi világ törvényeit kövesse majd, és szabaddá tegye a szellemet. Ez az időszak természetesen annál tovább tart, minél erősebben kötődött a lélek a fizikai világhoz. A fizikai élethez kevésbé kötődő embernél rövidebb lesz, de hosszú annál, akit csak a földi élet érdekelt, és halálakor még sok vágy és kívánság élt lelkében.

A léleknek ezt a halált közvetlenül követő állapotát úgy képzelhetjük el a legkönnyebben, ha megfontoljuk a következőket. Vegyünk egy meglehetősen szélsőséges példát: az ingyenc élvezetét. Az ingyenc az ételek ínycsiklandozó hatását élvezzi. Az

élvezet sohasem testi, hanem valami lelki. Az élvezet és az élvezet utáni vágy is a lélekben él. A vágy **kielégítéséhez** azonban megfelelő testi szervek: íny stb. szükségesek. A halál után az ilyen vágy nem tűnik el mindjárt a lélekből, de már hiányzik a vágy kielégítésének eszköze, a testi szerv. Ez az állapot olyan, mint mikor az ember égő szomjúságot érez, de közelben és távolban egy csepp víz sincs. Ezt az állapotot ugyan más okozza, de hasonló, csak sokkal erősebb. Így nélkülözi a lélek égő szenvedéssel az élvezetet, mert a testi szervet már levetette, amely ezt lehetővé tehetné. Így van ez mindennel, amire a lélek vágyódik, amit csak testi szervekkel elégíthetne ki. Ez az állapot (az égető nélkülözés) addig tart, amíg a lélek meg nem tanulta, hogy ne vágyódjék olyasmi után, ami csak testével elégíthető ki. Az ebben az állapotban eltöltött időt a „vágyak helyének” nevezhetjük, természetesen nem térbeli értelemben.

Amikor a lélek a halál után a lélekvilágba ér, a lélekvilág törvényeinek van alávetve. Ezek a törvények hatnak rá, és ezek hatásától függ, hogy a fizikai világ iránti vonzódása hogyan ég ki belőle. A hatások szükségképpen aszerint különböznek, hogy a lélek milyen lelki szubsztanciák és erők világába ér, de mindegyik érvényre juttatja tisztító, megigazuláshoz vezető befolyását. Ez a folyamat úgy történik, hogy a

szimpátia erői lassanként legyőznek a lélekben minden antipátiát, maga a szimpátia pedig legmagasabb fokára emelkedik. Ez az egész lélekvilág iránti legmagasabb fokú szimpátia eredményezi, hogy a lélek mintegy szétárad a lélekvilágban, eggyé válik vele, majd önzése teljesen kimerül. Többé már nem a fizikai világhoz, az érzékek világához vonzódó lény: felszabadította a szellemet. Így tehát a lélek a lélekvilág fent leírt régióin áthaladva mind jobban megtisztul, míg a tökéletes szimpátia régiójában az általános lélekvilággal eggyé nem válik. A szellem a lélek felszabadulásának utolsó pillanatáig a lélekhez van kötve, mert az élet folyamán vele szorosan összekapcsolódott.

Ez a kapcsolat sokkal erősebb, mint a szellem és a test közötti. Mert a szellem a testhez csak közvetve, a lelken keresztül kapcsolódik, a lélekhez azonban közvetlenül. Hiszen ez a saját élete. Ezért a szellem nem a feloszló testhez, hanem a magát lassanként felszabadító lélekhez van kötve. A szellem és a lélek közötti közvetlen kapcsolat miatt a szellem csak akkor szabadul el a lélektől, amikor a lélek már eggyé vált az általános lélekvilággal.

A lélekvilágnak azt a részét, ahol az ember közvetlenül a halál után tartózkodik, a „vágyak helyének” nevezzük. Azok a vallási rendszerek, amelyek tudnak a vágyak helyéről és azt tanaikba felvették, „tisztítótűznek” stb. nevezik.

A lélekvilág legalsó régiója az **izzó vágy** régiója. Ez irtja ki a lélekből a halál után a legdurvább, legalacsonyabbrendű testi étellel összefüggő, önző vágyakat. Mert ilyen vágyak révén vehet fel a lélek hatásokat a lelki régió erőtől. A fizikai világból megmaradt kielégítetlen vágyak képezik a támadási felületet. Az ilyen lelkekben a szimpátia csak arra terjed ki, ami önzésüket táplálja. Bennük a mindent elárasztó antipátia messze túlszárnyalja a szimpátiát. A vágy azonban a lélekvilágban ki nem elégíthető fizikai élvezetekre irányul. A kielégülés lehetetlen volta a sóvárgást a vég-sőkig fokozza, de lassanként szükségképpen ki is oltja. Az izzó vágyak fokozatosan felemészti önmagukat. A lélek ráésszél, hogy az ilyen vágyak kioltása az egyetlen módja, hogy megszabaduljon a belőlük eredő szenvedésektől. A földi élet folyamán mindig újra bekövetkezik a kielégülés, és így az égő sóvárgás fájdalmát bizonyos illúzió takarja el. A halál után, a „tisztítótűzben” ez a fájdalom leplezetlenül előtérbe lép. A lélek átéli a nélkülözés élményeit, és ezáltal súlyos állapotba kerül. Ebbe a helyzetbe természetesen csak azok az emberek kerülnek, akiknek vágyakozása a fizi-

kai életben a legdurvább dolgokra irányult. A kevésbé sóvár természetűek úgy mennek át ezen a régión, hogy szinte észre sem veszik, mert nem fűzi őket rokonság hozzá. Meg kell mondanunk, hogy annál tovább tart az izzó vágy régiójának hatása a lélekre, minél közelebbi rokonságba került vele fizikai életében; tehát minél nagyobb szüksége van a megtisztulásra. A földi világban csupán szenvedésnek éreznék a hasonló élményt. A túlvilági megtisztulást azonban nem szabad ilyen értelemben tekintenünk szenvedésnek, mert a halál után a lélek **kívánja a megtisztulást**, hiszen csak így írthat ki magából egy benne lévő tökéletlenséget.

A lélekvilág folyamatainak második fajtájánál a szimpátia és antipátia egyensúlyban vannak. Ha a halál után a lélekleben a szimpátia és antipátia egyensúlya hasonlóképpen megvan, akkor a lelket egy ideig ezek a folyamatok befolyásolják. Ezt az állapotot az jellemzi, hogy az ember feloldódik az élet jelentéktelen külsőségeiben, örömet leli az érzékek elsuhanó benyomásaiban. Az emberek akkor élnek ebben az állapotban, ha lelkük ilyen irányba hajlik, ha átengedik magukat minden semmiség hatásának. Mivel azonban szimpátiájuk egy dolog felé sem fordul különösebben, ezek a hatások hamar elsuhannak. Az ilyen embereknek minden ellenszenves, ami nem tartozik az ilyen semmiségek közé. Mikor aztán a lélek a halál után átéli ezt az

állapotot a kielégüléshez szükséges, érzékelhető fizikai dolgok nélkül, végül ennek is ki kell oltódnia. A nélkülözés érzése természetesen mindaddig szenvedést okoz, amíg teljesen ki nem alszik. Ez a szenvedés megtanít a fizikai életünk folyamán kialakított illúziók szétrombolására.

A lélekvilág folyamatainak **harmadik** fajtájánál túlsúlyban van az olyan szimpátia, amelyben a vágyak uralkodnak. Ennek a régióknak a hatását akkor éli át a lélek, ha a halál után a vágyak atmoszférája veszi körül. Lassanként ezek a vágyak is elhalnak, mert kielégülésük lehetetlen.

A lélekvilág **negyedik** régiója, a **kedv** és **kedvetlenség** régiója, különös megpróbáltatásokat ró a lélekre. Amíg a lélek a testben él, részt vesz mindenben, ami kapcsolatos a testtel. A kedv és kedvetlenség állapotai a testhez kapcsolódnak. A test kelti a lélekben a kellemes érzéseket, a kedvet, a rossz érzést és a kedvetlenséget. Fizikai életünk folyamán azonosítjuk magunkat a testünkkel. Ezen alapul **én-érzésünk**. Minél hajlamosabbak vagyunk az érzékiségre, ez annál inkább jellemzi én-érzésünket. A halál után hiányzik ennek az én-érzésnek az alapja, a test. A lélekvilágban azonban megmaradt ez az érzés, és ezért szinte **belül üresnek** érzi magát. Olyan

ézés fogja el, mintha elveszítette volna önmagát. Ez addig tart, amíg rá nem eszmél, hogy az ember valódi mivoltát nem a fizikaiak jelentik.

A negyedik régió szétrombolja azt az illúziót, hogy az ember azonos a testével. A lélek megtanulja, hogy ne érezze többé lényegesnek testiségét. Megtisztul, kigyógyul a testiséghez való ragaszkodásból. Ezzel legyőzte azt, ami azelőtt erősen a fizikai világhoz láncolta, és a szimpátia kifelé áramló erőit teljes mértékben kibontakoztatja. A lélek úgyszólván megszabadul önmagától és kész arra, hogy tevékenyen beáradjon az általános lélekvilágba.

Nem hallgatható el, hogy e régió élményeit különösen az öngyilkosok élik át. Erőszakkal hagyják el a fizikai testüket, miközben a testükkel kapcsolatos érzéseik változatlanok maradnak. Természetes halálnál a test pusztulásával együtt a testhez tapadó érzések is részben elhalnak. Az öngyilkosnak a halál után a hirtelen belső ürességen túl még azokat a kielégítetlen kívánságokat és vágyakat is el kell szenvednie, amelyek miatt elhagyta a testét.

A lélekvilág **ötödik** régiója a **lelki fény** régiója. Itt már nagy mértékben érvényre jut a mások iránti szimpátia. Ezzel a régióval az a lélek van rokonságban, aki fizikai élete során nem adta át magát egészen alacsonyrendű szükségletei kielégítésének,

hanem környezetében találta kedvét és örömét. Itt tisztul meg pl. a természet iránti rajongás, ha érzéki jellegű volt. De a természetimádásnak **ezt** a módját meg kell különböztetnünk a természet magasabbrendű átélésétől, amely szellemi természetű, és a természet jelenségeiben és folyamataiban megnyilatkozó szellemet keresi. Ez a fajta természet-érzék magát a szellemet fejleszti, és maradandó értékeket hoz létre benne. **Ettől** meg kell különböztetnünk az érzéki örömkön alapuló természetszeretet, amelytől a léleknek éppen úgy meg kell tisztulnia, mint a pusztán fizikai létben gyökerező egyéb hajlamaitól. Sokan a testi jólétet szolgáló intézményekben és a testi jólétet előmozdító nevelési rendszerekben látnak egyfajta eszményképet. Róluk nem mondható, hogy csak az önzésüket szolgálják, de lelkükkel mégis az érzéki világ felé fordulnak. A lélekvilág ötödik régiójában uralkodó szimpátia erők – minthogy itt ilyen külső eszközök, amelyek céljukat szolgálhatnák, nincsenek – kell, hogy kigyógyítsák őket. A lélek itt lassan ráeszmél, hogy ezt a szimpátiát más utakra kell terelni, és ezeket az utakat – a lelki környezet iránti szimpátia hatására – meg is találja a lélekvilággal való egybeolvadásban. Így tisztulnak meg azok a lelkek is, akik vallásos tevékenységüktől elsősorban testi jólétük fokozódását várják, akár földi, akár mennybéli paradicsom után áhítoznak. A „lélekvilágban” megtalálják ezt a paradicsomot, de

csak azért, hogy átláthassák értéktelenségét. Mindez természetesen csak néhány példa az ötödik régióban bekövetkező megtisztulásra; további példákat tetszőleges számban lehetne felsorolni.

A **hatodik** régióban, a **tevékeny lelkierő** régiójában tisztul meg a léleknek az a tettvágyó, nem önző jellegű része, amely a cselekvéshez a fizikai érzékeken alapuló kielégülés miatt vonzódott. Aki ilyen fajta tettvágyat fejleszt ki magában, az kifelé idealistának látszik, áldozatkésznek mutatkozik. Mélyebb értelemben azonban az ilyen embernél mégis csak érzéki kedvtelésről van szó. Ide sok olyan ember tartozik, aki művészi hajlamú, vagy tudományos tevékenységnek szenteli az életét, mert kedve telik benne. A fizikai világhoz az a hit láncolja őket, hogy a művészet és a tudomány ilyen kedvtelésekért van a világon.

A **hetedik** régió, a tulajdonképpeni **lelki élet** régiója, megszabadítja az embert a fizikai világ iránti utolsó vonzódásától is. Minden előbbi régió azt vette át a lélektől, ami vele a lélekben rokon volt. A hetedik régióhoz érve, ami még körülveszi a szellemet: az a vélemény, hogy tevékenységét teljesen a fizikai világnak kell szentelnie. Vannak nagytehetségű emberek, akik alig gondolkoznak el valamin a fizikai világ folyamatain kívül. Az ilyen belső magatartást materialistának nevezhetjük. Ezt ki kell

irtani, ami a hetedik régióban be is következik. A lelkek itt belátják, hogy a materializmusnak az igaz valóságban nincs tárgya. A lélek ilyen vélekedése itt úgy olvad el, mint jég a napsütésben. A lelket immár felszívta magába a lélekvilág, a szellem megszabadult bilincseitől. Felemelkedik azokba a régiókba, ahol kizárólag saját környezetében él. – A lélek betöltötte előző földi feladatát, és a halál után most már mindaz levált a szellemről ami e feladat következtében még egy ideig fogva tartotta. A lélek – miután földhöz kötöttségének maradványait is legyőzte – saját elemébe tért vissza.

Ezekből a fejtegetésekből látható, hogy a lélek a lélekvilág élményeivel és a lelki élet halál utáni állapotával annál inkább megbarátkozik, minél inkább leveti magáról azt, ami a fizikai testtel való kapcsolatából és rokonságából rátapadt. A fizikai életben megteremtett előfeltételek szerint a lélek hosszabb vagy rövidebb ideig tartozik az egyik vagy a másik régióhoz. Ahol rokonságot érez, ott addig marad, amíg ez meg nem szűnik; ahol nincs rokonság, érzéketlenül megy el a hatások mellett.

Itt a lélekvilágnak csak az alaptulajdonságait írtuk le, és a lélek lélekvilágbeli életének jellegét csak nagy általánosságban tárgyaltuk. Ugyanez érvényes a szellemi világ soron következő leírására is. Túllépnénk könyvünk határain, ha ezeknek a magasabb világoknak még további tulajdonságaival is foglalkoznánk. Mert ami a tér- és

időviszonyokkal összehasonlítható, ami egészen más, mint a fizikai világban, arról csak egészen részletekbe menően lehet érthetően beszélni. Néhány fontos dolog olvasható erről „Geheimwissenschaft” c. könyvemben.

3. A szellemi világ

Mielőtt tovább követnénk a szellemet vándorlásában, nézzük meg előbb azt a területet, ahová belép. Ez a „szellemi világ”. Ez a világ annyira nem hasonlít a fizikai világra, hogy a róla mondottak szükségszerűen fantasztikusnak tűnnek az olyan ember számára, aki csak a fizikai érzékeiben bíz. A szellemi világgal kapcsolatban még fokozottabban érvényes az, amit a lélekvilágról mondtunk, hogy leírásunkban hasonlatokkal kell élnünk. Nyelvünk főleg a fizikai valóságot szolgálja, és nem bővelkedik a „szellemi világ” leírásánál közvetlenül alkalmazható kifejezésekben. Még nyomatékossabban kell felhívni a figyelmet arra, hogy az itt elmondottak egy részét pusztán **utalásnak** szabad csak tekinteni. Leírásunk tárgya annyira különbözik a fizikai világtól, hogy csak ilyen módon lehet érzékeltetni. A szerző teljes mértékben tu-

datában van annak, hogy közlései mily kevésbé hasonlíthatnak a szellemi világban szerzett tapasztalataihoz, mert a fizikai világhoz szabott nyelvünk ezen a téren nem elég tökéletes kifejező eszköz.

Mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, hogy a szellemi világ anyaga ugyanaz, mint az emberi gondolaté. (Természetesen az „anyag” szót sem tulajdonképpen értelmében használjuk.) Az emberben élő gondolat azonban csak árnyképe valódi mivoltának. A fejünkben megszülető gondolat úgy viszonylik a neki megfelelő szellemi világbeli lényhez, mint a falon megjelenő árnyék az árnyékot vető tárgyhoz. **Szellemi** érzékeink felébredésével valóban észleljük ezeket a gondolat-lényeket, mint ahogy fizikai szemünk az asztalt vagy a széket érzékeli. Itt gondolat-lények között járunk. A fizikai szem az oroszlánt, a fizikaiakra irányított **gondolkodás** pedig – mint árnyszerű képet – csupán az oroszlán gondolatát észleli. **Szellemi szemünkkel** a szellemi világban éppen olyan valóságként látjuk az oroszlán gondolatát, mint fizikai szemünkkel a fizikai oroszlánt. Ezúttal ismét utalunk a lélekvilággal kapcsolatban használt hasonlatunkra: aki a szellemi látást elsajátította, annak környezete ugyanúgy megtelik az **eleven gondolatok**, vagyis a **szellemi lények** egészen új világával, mint

ahogy a megoperált vakon születettnek is egyszerre a színek és fények új tulajdonságai tárulnak fel a környezetében.

A szellemi világban először a fizikai és a lélekvilág dolgainak és lényeinek szellemi **ősképeit** láthatjuk (Urbilder). Ha arra gondolunk, hogy a festőben szellemileg már benne él a kép, mielőtt megfestette volna, hasonlatot kapunk arról, hogy mit értünk „őskép” alatt. Most nem az a fontos, hogy a festő fejében a kép megkezdése előtt talán nincs is mindig ilyen őskép, és az csak a gyakorlati munka folyamán, lassanként alakul ki. A szellem valóságos világában mindennek megvan a maga ősképe, és a fizikai dolgok és lények ezeknek az ősképeknek csak **képmásai**. A csupán külső érzékszerveiben bízó ember nem érzékelheti a magasabb világokat, mert a gondolatok világát csak árnyképszerű elvontságában ismeri. Érthető tehát, ha tagadja az ősképek világát és azt állítja, hogy az ősképek csak a fizikai dolgok absztrakciói, és ezeket az absztrakciókat értelmünk összehasonlító képessége hozta létre. Nem tudja, hogy a szellemi látó, olyan meghitt kapcsolatban van ezekkel a szellemi lényekkel, mint ő maga a kutyájával vagy macskájával, és hogy az ősképek világa sokkal intenzívebb valóság, mint a fizikailag érzékelhető.

Előszörre a szellemi világ még zavartkeltőbb, mint a lélekvilág, mert az ősképek igazi alakjukban nem hasonlítanak fizikai képmásaikhoz. Ugyanígy különböznek azonban **árnyékaiktól**, az elvont gondolatoktól is. A szellemi világban folytonos mozgékonyosság és szüntelen teremtő tevékenység uralkodik. Ott nincs nyugalom, nincs egy helyben tartózkodás, mint a fizikai világban, mert az ősképek **teremtő lények**. Alkotó mesterei mindannak, ami a fizikai és a lélekvilágban létrejön. Formáik gyorsan változóak. Minden őskép számtalan különféle alakot ölthet. A sok különböző alakot úgyszólván kisarjasztják magukból, és alig született meg az egyik, már hozzálátnak a következő létrehozásához. Az ősképek többé-kevésbé rokoni kapcsolatban állnak egymással. Nem elszigetelten működnek. Teremtő tevékenységükben szükségük van egymás segítségére. Sokszor számtalan őskép működik közre abban, hogy a fizikai vagy lélekvilágban létrejőjön egy lény.

A szellemi világban – azon kívül, amit szellemi látással észlelhetünk – van még valami, amit a „szellemi hallás” élményének nevezhetünk. Mihelyt ugyanis a „látó” a lélekvilágból a szellemi világba emelkedik, az észlelt ősképek **zengőkké** is válnak. Ezt a „zengést”, amely tisztán szellemi folyamat, minden fizikai hang nélkül kell elképzelnünk. Észlelésekor úgy érezzük, hogy hangok tengerében vagyunk. Ezekben

a hangokban, ebben a szellemi zengésben a szellemi világ lényei fejezik ki magukat. Összecsendülésükben, harmóniájukban, ritmusukban és melódiáikban létük östörvényei, kölcsönös viszonyai és kapcsolatai jutnak kifejezésre. Amit értelmünk a fizikai világban törvénynek, eszmének ismer meg, az a „szellemi fül”-nek szellemi zene. (Ezért nevezték a pythagoreusok a szellemi világnak ezt az észlelését a „szférák zenéjének”. A „szellemi füllel” rendelkező ember számára a „szférák zenéje” nem képszerű, allegorikus valami, hanem jól ismert **szellemi** valóság.) A „szellemi zenéről” csak úgy alkothatunk fogalmat, ha félreteszünk minden a fizikai füllel érzékelhető zenére vonatkozó képzetet. Itt ugyanis **szellemi** észlelésről van szó, tehát olyan érzékelésről, amelyre a fizikai fül nem képes. A „szellemi világ” további leírásában az egyszerűség kedvéért elhagyjuk majd az utalást erre a „szellemi zenére”, de azért mindazt, amit képnék, fénylőnek írunk le, képzeljük el egyúttal mindig **zengő**-nek is. Minden észlelt színnek és fénynek egy szellemi hang felel meg, a színek összhatásának pedig egy szellemi harmónia, melódia stb. Tudnunk kell ugyanis, hogy a zengés birodalmában a „szellemi szem” érzékelése nem szűnik meg, csak éppen a fényhez még a zengés is hozzájárul. Ha a továbbiakban „ösképekről” beszélünk, mindig hozzá kell gondolnunk az „öshangokat” is. Ehhez még más észlelések is csatlakoznak;

hasonlatként „szellemi ízlésről” stb. beszélhetünk. Most mégsem bocsátkozunk ezeknek a folyamatoknak a leírásába, mivel csupán néhány érzékelési módot ragadunk ki, hogy képzetet alkothassunk a szellemi világról.

Először az ősképek különböző fajtáit kell egymástól megkülönböztetnünk. Tájékozódás végett a szellemi világban is fokozatokat vagy régiókat különböztetünk meg. Az egyes régiók itt sem rétegszerűen egymás felett helyezkednek el, hanem úgy, mint a lélekvilágban, kölcsönösen áthatják egymást. Az **első régióban** az élettelen fizikai világ ősképei vannak. Itt találhatjuk az ásványok ősképeit, és a növényekét is, de csak a fizikai növény ősképét, tekintet nélkül a benne rejlő életre, és itt találhatók a fizikai állat- és emberformák is. Ezek a kézenfekvő példák csak illusztrálják, de nem merítik ki az első régió tartalmát. – Ez a régió a szellemi világ alapja, váza. Fizikai Földünk szilárd talajához hasonlítható. Ez a szellemi világ kontinentális tömege. Vonatkozását a fizikai testi világhoz csak hasonlatszerűen írhatjuk le, és a következőkkel szemléltethetjük:

Képzelnünk el egy körülhatárolt teret a legkülönbözőbb fizikai testekkel betöltve. Azután e fizikai testek helyett formáiknak megfelelő üres tereket képzeljünk el, és hogy azokat az üres közöket, amelyek előbb az ott lévő fizikai testek között voltak,

most a legkülönbözőbb formák töltik ki, amelyek az előbbi testekkel különféle vonatkozásban állnak. Valahogy így képzelhető el az ősképek világának legalsó régiója. A fizikai világban megtestesülő dolgok és lények itt „üres terek”. A köztes terekben pedig elevenen tevékenykednek az ősképek (és a „szellemi zene”). A fizikai megtestesülésnél ezek az üres terek bizonyos mértékig fizikai anyaggal telnek meg. Aki egyszerre nézne a térbe fizikai és szellemi szemmel, az láthatná a fizikai testeket és közöttük a teremtő ősképek eleven tevékenységét.

A szellemi világ **második régiójában** az **élet** ősképei vannak. Ez az élet azonban itt tökéletes egységet alkot. Folyékony elemként áramlik át a szellemi világon. Lükettelve hatol át mindenben, mint a vér. A fizikai Föld tengereivel és vizeivel hasonlítható össze. Eloszlása azonban inkább hasonlít az állati test véreloszlásához, mint a tengerek és folyók vizének eloszlásához. A szellemi világ második régióját gondolat-szubsztanciából való, folytonosan áramló életnek nevezhetnénk. Benne találhatóak a fizikai valóságban megjelenő minden élőlény teremtő őserői. Itt válik nyilvánvalóvá, hogy minden élet egységet alkot, hogy az emberben lévő élet rokonságban van az összes társteremtmények életével.

A szellemi világ **harmadik régiójában** van minden lelkiség ősképe. Ebben a régióban sokkal ritkább, finomabb elemekben találjuk magunkat, mint az első kettőben. Ezt az elemet hasonlatképpen a szellemi világ légkörének nevezhetjük. A másik két világ lelkeiben végbemenő minden folyamatnak megvan itt a szellemi megfelelője. Itt az összes érzetek, érzések, ösztönök, szenvedélyek stb. még egyszer jelen vannak szellemi módon. A másik két világ teremtményei bánatot és örömet éreznek; a szellemi világ harmadik régiójának atmoszférikus folyamatai felelnek meg ennek a bánatnak és örömnak. Az emberi lélek vágyódása itt halk fuvallat; szenvedélyes kitörése viharos légáramlás. Itt minden teremtmény sóhajának mélyére láthatunk, ha figyelmünket ráirányítjuk, és ha egyáltalán fogalmat tudunk alkotni e régió lényegéről. Beszélhetünk pl. heves viharokról, cikázó villámokkal és morajló mennydörgésekkel. További kutatással megbizonyosodhatunk róla, hogy az ilyen „szellemi viharokban” egy Földön vívott csata szenvedélyei jutnak kifejezésre.

A **negyedik régió** ősképei nem vonatkoznak közvetlenül a többi világra. Ezek bizonyos tekintetben olyan lények, akik a három alsó régió ősképei felett uralkodnak és azok egymás közti kapcsolatait közvetítik. Az alárendelt ősképek rendezésével és

csoportosításával foglalkoznak. A negyedik régió tevékenysége tehát sokkal átfogóbb, mint az alsóbbaké.

Az **ötödik, hatodik és hetedik régió** lényegesen különbözik az előbbiektől, mert az alsóbb régiók ősképei az itteni lényektől kapják tevékenységük **indítékait**. Bennük található meg maguknak az ősképeknek teremtő erői. Aki ezekben a régiókba fel tud emelkedni, az a világunk alapját képező „szándékokkal” ismerkedik meg. (A nyelvi kifejezés nehézségeiről fentebb mondottak szerint természetesen az ilyen megjelölés, mint „szándék” is csak hasonlatként értendő. Szó sincs a régi „célszerűség-tan” felmelegítéséről.)

Itt az ősképek még mint eleven csírapontok, készek arra, hogy a gondolatlények legkülönbözőbb formáit vegyék fel. Ha ezek a csírapontok az alsóbb régiókba kerülnek, felduzzadnak és a legkülönfélébb alakot öltik. Azok az eszmék, amelyek a fizikai világban az emberi szellemet teremtő tevékenységre indítják, a magasabb szellemi világok csíra-állapotú gondolat-lényeinek visszfényei, árnyékai. Ha a „szellemi füllel” rendelkező megfigyelő a szellemi világok alsóbb régióiból ezekben a felsőbb régiókba emelkedik, észreveszi, hogy itt a szellemi zengés és hangzás „szellemi nyelvvé” válik. Kezdi észlelni a „szellemi szót”, amellyel a dolgok és lények most

már a zenén kívül „szavakban” is kifejezik természetüket. A szellemtudomány szóhasználatával élve: megmondják „**örök neveiket**”.

A csíraállapotú gondolat-lényeket összetett természetűeknek kell elképzelnünk. Csak a csíraburok származik a gondolatvilág elemeiből. Ez a burok zárja körül a tulajdonképpeni **életmagot**. Ezzel a „három világ” határához értünk, mert a **mag** még magasabb világokból származik.

Amikor az embert könyvünk egy korábbi fejezetében lényének részei szerint leírtuk, erről az életmagról is beszéltünk és azt mondtuk, hogy részei az „életszellem” és „szellemember”. Más kozmikus lényeknek is van hasonló életmaga, amely magasabb világokból származik, és feladata teljesítésére az említett három világba kerül.

Most kövessük az emberi szellemet a szellemi világon keresztül, két megtestesülés vagy inkarnáció közötti vándorútján. Eközben még egyszer megvilágítjuk majd a szellemi világ viszonyait is sajátosságait.

4. A szellem a szellemi világban a halál után

Ha az emberi szellem két megtestesülés közötti útja során áthaladt a „lélekvilágon”, belép a „szellemi világba”, és mindaddig itt marad, míg éretté nem válik egy újabb testi létre. A szellemi világban való tartózkodásának értelmét csak akkor foghatjuk fel, ha tisztában vagyunk a földi megtestesüléseken átvezető út feladatával. Az ember fizikai megtestesülése idején a fizikai világban tevékenykedik és alkot, mint **szellemi lény**. A fizikai formákba, anyagokba és erőkbe mindazt belevési, amit szelleme kigondol és létrehoz. Feladata tehát, hogy a szellemi világ követeként belevigye a szellemet a fizikai világba. Csak a megtestesülés teszi lehetővé, hogy a fizikai világban működjék. Fel kell vennie magára a testet mint eszközt, hogy a testiségen keresztül a testiségre hasson, és hogy a testiség is hathasson rá. De ami az ember fizikai testisége által hat, az a **szellem**. Belőle fakadnak a **szándékok** és **irányok** földi működéséhez.

Amíg a szellem a fizikai testben működik, addig mint szellem nem élhet a maga igazi alakjában, csak mintegy átragyoghat a **fizikai lét fátyolán**. Az ember gondolkodása ugyanis valójában a szellemi világhoz tartozik, és amikor a fizikai életben

megnyilvánul, fátyol takarja igazi alakját. Úgy is mondhatjuk, hogy a fizikai ember gondolatvilága árnyéka, visszfénye annak a valóságos szellemi lénynek, amelyhez tartozik. Így a szellem a földi élet folyamán a fizikai testen keresztül kölcsönhatásba lép a földi testi világgal. És bár az emberi szellem egyik feladata hogy megtestesülésről megtestesülésre haladva hasson a fizikai világra, ezt a feladatát semmiképpen sem teljesíthetné megfelelően, ha csak testi élete volna. Mert földi feladatunk elvégzéséhez a szándékokat és célokat éppen úgy nem a földi megtestesülésünk folyamán kapjuk és fejlesztjük ki, mint ahogy a ház terve sem az építkezés helyén – a munkások munkahelyén – készül el. Mint ahogy a ház tervét is az építész irodájában dolgozzák ki, földi működésünk céljai és szándékai is a szellemi világból származnak. Az ember szellemének két megtestesülés között mindig a szellemi világban kell élnie, hogy a fizikai életben mindazzal felvértezve foghasson bele munkájába, amit innen magával hoz. Az építész hozzá sem nyúl a téglához és vakolathoz, hanem az építészeti és egyéb törvények szerint elkészíti a ház tervét a dolgozószobájában. Így kell az emberi tevékenység építészének, a szellemnek, vagyis a magasabb „én”-nek is kialakítania képességeit és céljait a szellemi világban, a szellemi világ törvényei szerint, hogy aztán a földi világba belevihesse azokat. Az emberi szellemnek mindig újra

és újra a saját világában kell tartózkodnia, hogy azután a fizikai, testi eszközökkel belevihesse a szellemet a földi világba. – Az ember a fizikai szintéren ismeri meg a fizikai világ tulajdonságait és erőit. Itt gyűjt tapasztalatokat munkálkodás közben arról, hogy milyen követelményeket támaszt a fizikai világ a benne dolgozni akaró emberrel szemben. Megismeri az anyag tulajdonságait, amelyben gondolatait és eszméit meg akarja testesíteni. Magát a gondolatot és eszmét nem merítheti az anyagból. Így lesz a fizikai világ az **alkotás** és egyben a **tanulás** színtere is. A szellemi világban azután a tanultak a szellem eleven képességeivé alakulnak át.

Folytathatjuk a hasonlatot, hogy érthetőbbé tegyük a dolgot. Az építész kidolgozza a ház tervét, és az kivitelezésre kerül. Kivitelezés közben az építész a legkülönbözőbb tapasztalatokat szerzi meg. Mindezek a tapasztalatok növelik a képességeit. Legközelebbi tervéhez ezeket a tapasztalatokat is felhasználja. A következő terv annyival lesz tökéletesebb az előzőnél, amennyit az előzőn tanult. Így van ez az egymásután következő emberi életekkel is. A megtestesülések közötti időben a szellem saját világában él; teljesen átadhatja magát a szellemi élet követelményeinek. Megszabadulva a fizikai testiségtől, minden irányban továbbfejleszti magát, és önmaga továbbfejlesztéséhez felhasználja az előbbi életeinek tapasztalatait. Így irányítja tekin-

tetét állandóan földi feladatának színterére, így igyekszik folyton a Földet – mint működésének helyét – szükségszerű fejlődésében követni. Önmagán pedig azért munkálkodik, hogy minden egyes megtestesülése alkalmával a Föld állapotának és változásainak megfelelően teljesítse hivatását. Ez csak **általános képe** az egymást követő emberi életeknek. Ezzel a képpel a valóság csak többé-kevésbé egyezik, de teljességgel soha. Megtörténhet, hogy valakinek egyik későbbi élete tökéletlenebb egy előbbinél. Az ilyen szabálytalanságok az egymásra következő földi életek folyamán bizonyos határok közt nagyjából ismét kiegyenlítődnek.

A szellem fejlődése a szellemi világban úgy történik, hogy az ember a különböző régiókba „beleéli magát”. Élete megfelelő sorrendben egybeolvad ezekkel a régiókkal, és eközben felveszi magába ezek tulajdonságait. A régiók ezáltal áthatják saját mivoltukkal az ember lényét, hogy az így megerősödve működhessék a földi életben.

A szellemi világ **első régiójában** az embert a földi dolgok szellemi ősképei veszik körül. Földi életében az ősképeknek csak az árnyékát ismeri meg az ember, amelyet gondolataival felfog. Amit a Földön csak **elgondolunk**, azt ebben a régióban **átéljük**. Az ember gondolatok között él, ezek a gondolatok azonban **valóságos lények**. Amit az ember földi életében érzékeivel észlelt, az most gondolati formájában

hat rá. A gondolat azonban nem a dolgok mögött megbújó árnyként jelenik meg, hanem mint a dolgokat létrehozó életteljes valóság. Az ember itt mintegy a gondolatok műhelyében van, ahol a földi dolgok formálása és alakítása történik, mert a szellemi világban minden életteljes tevékenység és mozgékonyság. Itt a gondolatvilág mint eleven lények világa működik, teremti és formálja. Itt válik láthatóvá, hogyan alakul ki mindaz, amit a Földön átértünk. Szellemi mivoltunkban most éppen úgy valóságként éljük át a szellemi alakító erőket, mint a fizikai testben a fizikai dolgokat. Saját fizikai testiségünk gondolata is itt van a többi gondolatlények között; ezt távolinak érezzük magunktól, csak a szellemi lényt érezzük hozzánk tartozónak. És amikor a levett testünket, mint az emlékezésben, már nem fizikailag, hanem mint gondolat-lényt érzékeljük, akkor már a külvilághoz tartozónak tekintjük a testünket. Megtanuljuk valami külvilághoz tartozónak tekinteni, a külvilág egy részének. Ennek következtében **saját** testiségünket már nem választjuk el mint hozzánk közelebb állót a külvilág többi részétől. Az egész külvilágot – beleértve saját testi inkarnációnkat is – egyetlen egységnek érezzük. Saját megtestesüléseink egységbe olvadnak a világ többi részével. Ezért itt úgy tekintünk a fizikai-testi valóság ösképeire, mint egységre, amelyhez mi magunk is tartozunk. Megfigyelés útján fokról-fokra megtanuljuk, hogy rokon-

ságban vagyunk környezetünkkel, egységet alkotunk vele. Ráeszmélünk, hogy „ami itt van körülötted, te magad voltál”. Ez a régi indiai Védá-bölcsesség egyik alapgondolata. A „bölcös” már földi életében elsajátítja, amit más a halál után él át, és pedíg azt a gondolatot, hogy ő maga mindennel rokonságban van, hogy „Ez vagy te”. A földi életben ez csak ideál, amelynek gondolatban átadhatjuk magunkat; a szellem világában azonban ez közvetlen tény, amely szellemi tapasztalataink révén egyre világosabbá válik.

Ebben a világban mi magunk is mindinkább tudatára ébredünk annak, hogy tulajdonképpen mivoltunk szerint a szellemi világhoz tartozunk. Úgy látjuk magunkat, mint szellemet a szellemek között, mint az őszellemek egy tagját, és érezzük magunkban az őszellem szavát: „Én vagyok az őszellem”. (A Védák bölcsessége azt mondja: „Én brahman vagyok”, vagyis az Istenséghez tartozom, mint annak egy tagja, akitől minden lény származik.) – Látjuk: Ami minden bölcsesség célja, és amit a földi életben csak árnyékszerű gondolatként fogunk fel, azt a szellemi világban közvetlenül átéljük. Sőt a földi életben a **gondolkodás** csak azért lehetséges, mert az a szellemi világban **tény**.

Szellemi létünk folyamán tehát mintegy kívülről, magasabb nézőpontból látjuk földi életünk dolgait és viszonyait. Így látjuk a szellemi világ legalsó régiójában a fizikai testi valósággal közvetlenül összefüggő földi viszonyokat. – Az ember a Földön egy család, egy nép körébe születik, egy bizonyos országban él. Ezek a körülmények mind meghatározzák földi életét. Erre vagy arra a barátra tesz szert, mert a fizikai világ viszonyai ezt így hozták magukkal. Ezzel vagy azzal foglalkozik. Mindez meghatározza földi életkörülményeit. Míg a szellemi világ első régiójában tartózkodik, mindez mint **eleven** gondolat-lény lép elé. Mindezt egy bizonyos módon még egyszer átéli, de a tevékeny szellemiség oldaláról. A családuink iránti szeretet, a barátság érzése belülről életre kel, és ez irányú képességei fokozódnak. A családi és baráti szeretet ereje megerősödik az ember szellemében. Ebben a vonatkozásban tökéletesebb emberként lép később ismét a földi létbe.

A szellemi világ e legalsó régiójában bizonyos mértékig a földi élet hétköznapi körülményei érlelődnek meg. Lényünknek az a része, amelynek érdeklődését teljesen a mindennapi viszonyok kötik le, a két megtestesülés között eltöltött szellemi életben leghosszabb ideig ezzel a régióval érzi majd rokonságban magát.

Azokra az emberekre, akikkel a fizikai világban együtt éltünk, a szellemi világban újra rátalálunk. Mint ahogy a lélekről minden lehull, amit a fizikai test adott neki, ugyanúgy megszabadul a lelkek között a Földön kifejlődött kapcsolat is a fizikai élet minden olyan feltételétől, amelynek csak a fizikai világban van hatása és jelentősége. A halálon túl, a szellemi világban is megmarad azonban az, amit a fizikai világban egyik lélek a másiknak jelentett. A fizikai viszonyokhoz szabott szavak természetesen nem adhatják vissza pontosan azt, ami a szellemi világban történik. Ha ezt figyelembe vesszük, akkor nagyon helytálló, ha azt mondjuk, hogy a fizikai életben egymáshoz tartozó lelkek a szellemi világban ismét találkoznak, hogy ott megfelelő módon folytassák együttélésüket.

A következő régió a földi világ **közös életének** régiója. A közös élet itt gondolatlány, s mintegy a szellemi világ folyékony elemeként áramlik. Amíg az ember fizikai testben szemléli a világot, az élet a Földön az egyes **élőlényekhez** van kötve. A szellemi világban azonban az élet eloldódik az egyes élőlényektől, és mint éltető vér áramlik át az egész szellemi világon. Az élet itt eleven egység, amely mindenben jelen van. Földi életünkben ennek is csak a visszfényét látjuk. Ez a visszfény az egész világ harmóniájával és egységével szemben érzett tiszteletünk különböző formában

jut kifejezésre. Az ember **vallásos élete** is ebből a visszfényből ered. Az ember ráeszmél, hogy a lét egyetemes értelme nem a múlandóban, nem az egyes dolgokban van. A múlandót hasonlatnak, egy örök, harmonikus egység képmásának tekinti. Tisztelettel és imádatlal néz fel erre az egységre, és vallásos, kultikus cselekményeket mutat be neki.

A szellemi világban nem a visszfény, hanem a valódi alak jelenik meg eleven gondolat-lény formájában. Itt valóban egyesülhet az ember azzal az egységgel, amelyet a Földön tisztelt. A vallásos élet és mindaz, ami a vallásos élettel kapcsolatos, ebben a régióban hozza meg gyümölcsét. Szellemi tapasztalatai itt megtanítják az embert arra, hogy egyedi sorsát nem szabad elválasztania a közösségtől, amelyhez tartozik. Itt fejlődik ki az a képesség, amelynek alapján az ember felismeri, hogy egy közösség tagja. Vallásos érzésünk és mindaz, ami életünkben a tiszta, nemes erkölcs felé törekedett, ebből a régióból fog erőt meríteni a két megtestesülés közötti szellemi lét nagy részében. Újratesztelésünkön pedig ilyen irányú képességeink gyarapodásával indulunk neki következő életünknek.

Az első régióban azokkal a lelkekkel vagyunk együtt, akikhez előbbi életünkben a fizikai élet közvetlen szála fűztek. A második régióban azok körébe kerülünk,

akikkel a közös tisztelet, közös hitvallás stb. hozott össze, akikkel tehát tágabb értelemben éreztük magunkat egynek. – Hangsúlyoznunk kell, hogy az előbbi régiók élményei a következő régiók élményei közben is megmaradnak. A családi, baráti stb. kötelékek nem szakadnak el a második és az azt követő régiókban sem. – A szellemi világ régiói sem különülnek el egymástól külön „osztályokként”, hanem áthatják egymást. Az ember nem azért éli át önmagát egy új régióban, mert látszólag „belelépett”, hanem mert megszerezte azt a belső képességet, hogy észlelje azt is, amit régebben nem tudott észlelni.

A szellemi világ **harmadik régiójában a lélekvilág ősképei** vannak. Mindaz, ami a lélekvilágban él, itt eleven gondolat-lényként van jelen. Itt találjuk a megkívánások, vágyak, érzések stb. ősképeit. A szellemi világban azonban a lelkiséghez nem tapad semmi önzés. A harmadik régióban minden megkívánás, vágy, kedv és kedvetlenség – ugyanúgy, mint a második régióban minden élet – egységet képez. A más kívánsága, vágya nem különbözik az én kívánságomtól, vágyamtól. Valamennyi lény érzetei és érzései közös világot alkotnak, amely minden egyebet úgy vesz körül és úgy zár magába, mint a fizikai légkör a Földet. A harmadik régió mintegy atmoszférája a szellemi világnak.

A közösség szolgálatában és az embertársak iránti önzetlen odaadásban véghezvitt földi tettek itt hoznak gyümölcsöt, mert az ilyen szolgálat és odaadás közepette a szellemi világ harmadik régiójának visszfényében élünk. Az emberiség nagy jótéveői, az odaadó természetű emberek, akik a közösségnek nagy szolgálatokat tesznek, ez irányú képességeiket ebben a régióban szerezték meg, miután előbbi életeikben kiépítették a rokonságot ezzel a régióval.

Láthatjuk, hogy a szellemi világ fent leírt három régiója és az alattuk álló világok – a fizikai és a lélekvilág – között bizonyos kapcsolat áll fenn, mert ezekben a régiókban vannak azok az ősképek, azok az eleven gondolat-lények, amelyek a fizikai vagy lélekvilágban testi vagy lelki létet öltenek magukra.

Tisztán szellemi világnak csak a **negyedik régió** mondható, de még ez sem az a szó teljes értelmében. A negyedik régió abban különbözik az első háromtól, hogy az első háromban olyan fizikai és lelki viszonyok ősképei vannak, amelyeket az ember ott talál a fizikai és lélekvilágban, mielőtt ő maga is belépne oda. A mindennapi élet körülményei azokhoz a dolgokhoz és lényekhez kapcsolódnak, melyeket az ember a földi világban talált. E földi világ múltó dolgai irányítják tekintetét annak örök ősokeire; és azok a társteremtények, amelyeknek önzetlenül szenteli magát, szintén

nem az ember által kerültek ebbe a világba. De általa kerülnek oda a művészi, tudományos, technikai, állami stb. alkotások, röviden mindaz, ami szelleme eredeti műveként kerül a világba. Az ő működése nélkül ezek mint fizikai képmások nem jelenének meg a Földön. E tisztán emberi alkotások ősképei a szellemi világ negyedik régiójában vannak. – Földi életünk tudományos eredményei, művészi eszméi és alkotásai, technikai gondolatai a negyedik régióban hoznak gyümölcsöt. A művészek, tudósok, nagy feltalálók ebből a régióból merítik impulzusaikat a szellemi világban való tartózkodásuk alatt. Itt fejlesztik tovább lángelméjüket, hogy új inkarnációjukban fokozott mértékben járulhassanak hozzá az emberi kultúra továbbfejlesztéséhez.

Ne gondoljuk, hogy a szellemi világ e negyedik régiójának csak a különösen kimagasló emberek számára van jelentősége. **Minden** ember számára jelentősége van. **Ebből** a régióból ered mindaz, amivel a mindennapi élet, a mindennapi kívánságok és akarások szféráján felül még foglalkozik az ember a fizikai életben. Ha a halál és újabb születés közötti időszakban nem menne át ezen a régión, akkor következő életében érdeklődésével nem emelkedhetne a személyes életvitele szűk körén túl az általános emberi kérdésekhez. Említettük, hogy a szó **teljes** értelmében még ezt a régiót sem nevezhetjük tisztán szellemi világnak, mert még erre a régióra is hatással van az

ember által elhagyott földi kultúra fejlettségi állapota. A szellemi világban csak azoknak a teljesítményeknek a gyümölcsét élvezheti az ember, amelyeket tehetsége és annak a népnek, államnak stb. fejlettségi foka alapján elérhetett, amelybe beleszületett.

A szellemi világ még magasabb régióiban az ember szelleme megszabadul minden földi köteléktől. Felemelkedik a tisztán szellemi világba, ahol átéli azokat a szándékokat és célokat, amelyeket a szellem a földi élettel maga elé tűzött. A legmagasabb céloknak és szándékoknak csak többé-kevésbé gyenge mása valósul meg a földi világban. Minden kristály, minden fa, minden állat, de minden emberi alkotás is, csak mása a szellem szándékának. Megtestesülései folyamán az ember csak a tökéletes szándékok és célok tökéletlen másaihoz tud kapcsolódni. Így azonban egy-egy megtestesülésen belül ő is csak ilyen képmása lehet a szellemi világ vele kapcsolatos szándékának. Hogy az ember mint szellem voltaképpen mi is a szellemi világban, ez csak akkor derül ki, amikor két megtestesülése között a szellemi világ **ötödik régiójába** felemelkedik. Az ember itt él igazi mivoltában. Ez az igazi lény magára ölti a külső létet a különböző megtestesülésekben.

Ebben a régióban nyilatkozhat meg szabadon az ember igazi énje minden irányában. Ez az az én, amely minden megtestesülésben mindig újra mint ugyanaz jelenik meg. Ez az én magával hozza a szellemi világ alsóbb régióiban kifejlődött képességeit, és ezzel előbbi életeinek gyümölcseit átviszi a következő életeibe, hordozója a korábbi megtestesülések eredményeinek.

A szellemi világ ötödik régiójában tehát az én a szándékok és célok világában él. Ahogy az építész okul a felismert hibákból, és új tervébe csak azt veszi be, amit tökéletesíthetett, ugyanúgy az én is elveti az ötödik régióban előbbi életei eredményeiből mindazt, ami az alsóbb világok tökéletlenségeivel függ össze, és a szellemi világ szándékait – amelyekkel most már együtt él – előbbi életeinek eredményeivel megtermékenyíti.

Világos, hogy az ebből a régióból meríthető erő nagysága attól függ, hogy az én megtestesülései folyamán mennyi olyan eredményt ért el, amelyek alkalmasak arra, hogy felvigye azokat a szándékok világába. Ha az én földi életében élénk gondolkodással vagy bölcs és tevékeny szeretettel a szellem szándékainak megvalósítására törekedett, akkor várományosa lett ennek a régiónak. Az, aki teljesen átadta magát a mindennapi életnek, csak a múlandónak élt, az nem vetett olyan magot, amelynek az

örök világrénd szándékaiban szerepe lehetne. Csak az a kevés, amit a mindennapi érdekeken túlmenően tett, hozhat gyümölcsöt a szellemi világ ötödik régiójában.

Ne gondoljuk azonban, hogy itt mindenekelőtt olyasmiről van szó, ami „földi hírnevet” vagy hasonlót hoz. Sőt éppen arról van szó – ami a legegyszerűbb életkörülmények között is tudatosodhat – hogy mindennek megvan a maga jelentősége a lét örök fejlődésmenetében. Meg kell barátkozni azzal a gondolattal, hogy ebben a régióban másként kell megítélni a dolgokat, mint a fizikai életben. Ha pl. valaki kevés kapcsolatot szerzett az ötödik régióval, akkor igény támad benne arra, hogy következő élete folyamán **sorsában** (karmájában) megnyilvánulhasson a hiánynak megfelelő hatás. A következő földi életben, földi nézőpontból tekintve ez a sors keservesnek látszik, sőt talán panaszkodik is majd miatta, de a szellemi világ ötödik régiójában ezt magára nézve feltétlenül szükségesnek találja.

Minthogy az ember az ötödik régióban igazi énjében él, itt ki is emelkedik mindabból, ami megtestesülései folyamán az alsóbb világokból beburkolta. Itt az, aki mindig volt és aki megtestesülései folyamán mindig lesz. Itt a megtestesüléseire irányuló szándékok működése között él, és ezeket a szándékokat felveszi saját énjébe. Visszatekint saját múltjára és érzi, hogy mindaz, amit átélt, belekerül a jövőben meg-

valósítandó szándékaiba. Felvillan benne egy bizonyos fajta emlékezés korábbi életeire és egy próféta bepillantás a későbbiekbe.

Látható, hogy amit könyvünkben szellemének nevezünk, az ebben a régióban – amennyire már kifejlődött – a neki megfelelő valóságban él. Itt fejlődik tovább és készül elő arra, hogy egy új inkarnációban a földi valóságban megvalósíthassa a szellemi szándékokat.

Ha a szellemén a szellemi világbeli tartózkodásai során odáig fejlődött, hogy teljesen szabadon tud itt mozogni, akkor egyre inkább a szellemi világot tekinti igazi hazájának. Éppoly otthonosan él majd a szellemi világban, mint a földi ember a fizikai valóságban. Ettől kezdve a szellemi világ nézőpontjai az irányadók a számára, és többé-kevésbé tudatosan vagy öntudatlanul magáévá teszi ezeket a következő földi életei számára.

Az én az isteni világrend tagjának érezheti magát. A földi élet korlátai és törvényei már nem érintik legbensőbb mivoltában. A szellemi világból kapja az erőt mindahhoz, amit véghez visz. A szellemi világ azonban egység. Aki benne él, tudja, hogy az örökkévalóság miként munkálkodott a múlton, és most már az örökkévalónak megfelelően határozhatja meg a jövő irányát. A múltat most már tökéletesen áttekinti.

Aki eljutott erre a fokra, az már maga tűzi ki azokat a célokat, amelyeket a következő inkarnációjában meg kell valósítania. A szellemi világból úgy befolyásolja jövőjét, hogy az az igazságnak és a szellem követelményeinek megfelelően alakuljon. Az ember a két megtestesülés közötti időszakban azok között a magasztos lények között él, akik előtt leplezetlenül feltárul az isteni bölcsesség. Köztük élhet, mert elérte azt a fokot, ahol meg tudja érteni őket.

A szellemi világ **hatodik régiójában** az ember minden tetteivel azt viszi véghez, ami a legjobban megfelel a **világ igazi mivoltának**. Már nem tudja azt keresni, ami neki hasznos, hanem egyedül azt keresi, aminek a világtrend helyes menete szerint történnie kell.

A szellemi világ **hetedik régiója** a „három világ” határához vezet. Itt az ember az életmagokra talál, amelyek, – hogy feladatukat teljesítsék – a magasabb világokból kerülnek át a három leírt világba. Amikor az ember a három világ határához ér, önmagára ismer saját életmagvában. Ez azt eredményezi, hogy a három világ rejtélyének meg kell oldódnia számára, és mindhárom világ életét teljesen át tudja tekinteni.

A fizikai életben a mindennapi körülmények között nem tudatosak azok a lelki képességek, amelyekkel a szellemi világban a leírt élményekhez jut az ember. Mé-

lyen a tudat alatt dolgoznak ezek a képességek azokon a testi szerveken, amelyek a fizikai világbeli tudatunkat létrehozzák. Éppen ez okozza, hogy nem észlelhetők **ebben** a világban. A szem sem **önmagát** látja, mert **benne** működnek azok az erők, amelyek valami mást tesznek láthatóvá.

Ha meg akarjuk ítélni, hogy valamely születés és halál közötti emberélet mennyiben lehet előbbi földi életek eredménye, akkor figyelembe kell vennünk, hogy egy ebben a földi életben gyökerező nézőpont – bár először természetyszerűen ilyen nézőpontból nézzük a dolgokat – nem ad lehetőséget a kérdés megítélésére. Ilyen nézőpontból pl. valamely földi élet szenvedésteljesnek, tökéletlennek stb. látszhat, holott a földi életen **kívüli** nézőpont szerint az életnek éppen ez az alakulása kell, hogy az előbbi életek eredménye legyen, minden szenvedésével és tökéletlenségével.

Ha a lélek a megismerés útjára lép úgy, ahogy azt egy későbbi fejezetben leírjuk, megszabadul a testi élet feltételeitől. Ezen az úton haladva az ember a halál és újjaszületés között átélt élményeit **képekben** láthatja. Az ilyen észlelés lehetővé teszi a szellemi világ folyamatainak a leírását úgy, ahogy ez könyvünkben vázlatosan megtörtént. Ezeket a leírásokat azonban csak akkor fogjuk helyes megvilágításban látni,

ha mindig szem előtt tartjuk, hogy a lélek állapota más a fizikai testben, mint a tisztán szellemi életben.

5. A fizikai világ és kapcsolata a lélek- és szellemi világgal

A lélekvilág és a szellemi világ alakjai nem lehetnek a külső fizikai érzékelés tárgyai. A fizikai érzékelés tárgyait harmadik világgként az itt leírt két világhoz kell sorolnunk. Az ember testi élete folyamán is egyszerre él mindhárom világban.

A **fizikai világot** az ember érzékeli és hat rá. A **lélekvilág** erői – a szimpátia és antipátia – hatnak az emberre, saját lelke pedig hajlamaival és idegenkedéseivel, vágyaival és kívánságaival hullámokat ver a lélekvilágban. A dolgok **szellemi** mivolta azonban gondolatvilágában tükröződik; ő maga, mint gondolkodó szellemi lény, polgára a szellemi világnak, társa minden ott élő lénynek. Ebből látható, hogy a fizikai világ csak egy része annak, ami az embert körülveszi. Általános környezetének ez a része bizonyos önállósággal emelkedik ki, mert a fizikai érzékszervek észlelni tudják, míg a fizikai világhoz tartozó lelkiséget és szellemisséget nem. Ahogy a vízen úszó

jégdarab is a körülötte lévő víz anyagából való, csak bizonyos tulajdonságai következtében elüt tőle, éppen így a fizikai dolgok is a körülöttük lévő lélekvilág és szellemi világ szubsztanciáiból valók, de elütnek tőlük bizonyos tulajdonságaik következtében, amelyek fizikailag érzékelhetővé teszik őket. Félig-meddig képtelenek szólva nem mások, mint megsűrűsödött szellemi és lelki formációk, és a sűrűsödés következménye, hogy az érzékek tudomást vehetnek róluk.

Mindaz, ami fizikailag érzékelhető, a lelki és szellemi lényeknek csupán egyik megjelenési formája, mint ahogy a jég is csak egyik megjelenési formája a víznek. Ha ezt megértettük, az is világossá válik, hogy ahogy a víz jéggé válhat, úgy változhat át a szellemi világ is lélekvilággá, az pedig fizikailag érzékelhető világgá.

Ebből a szemszögből nézve magyarázatot kapunk arra is, hogy miért alkothatunk magunknak gondolatokat a fizikai világról. Milyen viszonyban van a körül alkotott gondolatunk magával a kövel? Ezt a kérdést tulajdonképpen minden gondolkodó embernek fel kellene tennie magában. Akik különösen mélyen tudnak beletekinteni a külső természetbe, azoknak szellemi szeme előtt teljesen világosan felmerül ez a kérdés. Érzik, hogy az ember gondolatvilága harmóniában van a természet felépítésével és berendezésével.

Szépen beszél erről a harmóniáról pl. Kepler, a nagy csillagász: „Való igaz, hogy az isteni szózat, amely bennünket az asztronómia tanulására indít, bele van írva a világba. Nem szavakkal és betűkkel, hanem – mivoltának megfelelően – azzal, hogy az emberi fogalmak és érzékek megfelelnek az égitestek és kozmikus viszonyok kapcsolatának.”

Csak mert a fizikai dolgok nem mások, mint megsűrűsödött szellemi lények, azért tudja az ember megérteni a dolgokat gondolkodásával, ha gondolataival felemelkedik ezekhez a szellemi lényekhez. Az érzékelhető dolgok a szellemi világból származnak, csak **más formái** a szellemi lényeknek. Mikor az ember gondolatokat alkot róluk, benső világa csak elfordul a fizikai formától a dolgok szellemi ősképe felé. Mikor gondolkodásunkkal megértjük a dolgokat, ez ahhoz a folyamathoz hasonló, amellyel a vegyész a szilárd testet először folyékonyá teszi a tűzben, hogy azután folyékony állapotban megvizsgálhassa.

A szellemi világ különböző régióiban található a fizikai világ szellemi ősképei. Az ötödik, hatodik és hetedik régióban ezek az ősképek még eleven csírapontok; a négy alsó régióban szellemi alakot öltenek. Ezeknek a szellemi alakzatoknak árny-szerű visszfényét észleli az emberi szellem, amikor gondolkodásával meg akarja ér-

teni a fizikai dolgokat. Ha környezetünk szellemi megértésére törekszünk, felmerül bennünk a kérdés: miként sűrűsödnek az ősképek fizikai világgá?

Fizikai érzékeléssel a körülöttünk lévő világban négy egymástól világosan elválasztott fokot találunk: az ásványi, a növényi, az állati és az emberi fokot.

Az ásványvilágot érzékszerveinkkel észleljük és gondolkodásunkkal értjük meg. Ha valamely ásványi testről gondolatot alkotunk, kétféle dologgal állunk szemben: az érzékelhető testtel és a gondolattal. Ennek megfelelően az ásványi testet megsűrűsödött gondolat-lénynek kell tekintenünk. Az egyik ásványi lény külsőleg hat a másikra: meglöki és mozgásba hozza, felmelegíti, megvilágítja, feloldja stb. Ez a külső hatás mód gondolatokkal kifejezhető. Az ember gondolatokat formál az ásványi testek egymásra gyakorolt külső, törvényszerű hatásáról. Ezáltal egyes gondolatai az egész ásványvilág gondolatképévé tágulnak ki; ez pedig visszfénye az egész érzékelhető ásványvilág ősképeinek, amely a szellemi világban **mint egész** található meg.

A növényvilágban az egyik növénynek a másikra gyakorolt külső hatásához még hozzájárulnak a növekedés és szaporodás jelenségei is. A növény növekszik és magához hasonló lényeket hoz létre. Benne az ásványvilág tulajdonságain kívül **élet** is van. Ha ezt a tényt meggondoljuk, ez maga is megvilágítja a dolgokat. A növényben

benne vannak azok az erők, amelyek megadják saját **élő alakját**, és ezt az élő alakot egy hozzá hasonló lényben is létrehozzák.

Az ásványi anyagok alakatlan formái (pl. gázok, folyadékok) és a növény élő alakja között van a kristály-forma. A kristály átmenet az alakatlan ásványvilág és a növényvilág eleven alakítóképessége között. – Az ásványi és növényi formák kialakításának külső fizikai folyamata nem egyéb, mint annak a tisztán szellemi folyamatnak fizikaivá sűrűsödése, amely akkor játszódik le, amikor a szellemi világ három felső régiójának szellemi csírái az alsóbb régiók szellemi formáivá alakulnak. A kristályosodás folyamatának mint ősképeknek a szellemi világban a forma nélküli szellemi csíra és a kialakított formáció közötti átmenet felel meg. Ha ez az átmenet annyira megsűrűsödik, hogy eredményeiben érzékszervekkel észlelhető, akkor a fizikai világban mint ásványi kristályosodási folyamat jelenik meg.

A növényi életben is van egy alakot öltött szellemi csíra. Itt azonban a kialakult lény megtartotta eleven alakítóképességét. A kristályban a szellemi csíra kialakulása közben elvesztette alakítóképességét. Kíélte magát a létrehozott alakban. A növénynek alakja is van és alakítóképessége is. A növényi élet megtartotta a szellemi csírának azt a tulajdonságát, amellyel a szellemi világ felsőbb régióiban rendelkezett. A

növény tehát forma, mint a kristály, és ezenfelül még alakító erő is. Azon a formán kívül, amelyet a szellemi őskép a növényi alakban magára öltött, egy másik forma is dolgozik, amely a felső régiók szellemi lényeiének jellegét viseli. Érzékszervi úton a növényből azonban csak az észlelhető, ami kész alakjában éli ki magát. Azok a formáló lények, akik ennek a növényi alaknak az életet adják, fizikailag nem észlelhető módon vannak jelen a növényvilágban. Fizikai szemmel ma a kis liliomot, később a nagyobbat látjuk; azt a formáló erőt azonban, amely az előbbiből az utóbbit kialakította, fizikai szemmel nem látjuk. Ez az alakító „erőlény” a növényvilág fizikailag láthatatlanul működő része. A szellemi csíra egy fokkal mélyebbre szállt, hogy a formák világában hasson.

A szellemtudományban elementáris világokról beszélünk. A még alak nélküli ősfomák világát **első elementáris világnak** nevezzük. A fizikailag láthatatlanul működő „erőlények”, a növényi növekedés alkotó mesterei pedig a második elementáris világhoz tartoznak.

Az állatvilágban a növekedés és szaporodás képességeihez még az érzés és ösztön is járul. Ezek a **lélekvilág** megnyilvánulásai. Az ilyen képességekkel rendelkező

lény a lélekvilághoz tartozik, ez hat rá és ő is visszahat a lélekvilágra. Az állati lényben keletkező minden érzés és ösztön az állati lélek mélységeiből származik.

A forma maradandóbb, mint az érzés vagy ösztön. Ahogy a változó növényi forma viszonylik a merev kristályformához, úgy viszonylik az érzésvilág a maradandóbb eleven formához. A növény bizonyos mértékig kimerül a formaképző erőben; élete folyamán egyre újabb formákat fejleszt: először a gyökeret, azután a levelet, majd a virágot stb. Az állat formaképzése önmagában befejezett alakjával lezárul. Ezen belül változatos érzés- és ösztönéletet fejleszt, amelynek a lélekvilág a hazája.

A növény növekszik és szaporodik, az állat érez és kifejleszti ösztöneit. Az állatban az érzés és az ösztön képviseli azt a forma nélküli erőt, amely egyre újabb formákat ölt. Ősképi folyamatai végső fokon a szellemi világ legmagasabb régióiban vannak, de a lélekvilágban tevékenykednek. Az állatvilágban tehát a növekedést és szaporodást irányító, fizikailag, láthatatlan „erőlényeken” kívül még más lények is működnek, amelyek egy fokkal még mélyebbre szálltak le, egészen a lélekvilágba. Az állatvilág érzéseinek és ösztöneinek a létrehozói olyan forma nélküli lények, akik lelki burokba öltöznek. Ők az állati formák tulajdonképpeni építőmesterei, és a **harmadik elementáris világhoz** tartoznak.

Az ember a növények és állatok képességein kívül még olyan képességekkel is rendelkezik, amelyekkel érzeteit képzetté és gondolatlá alakítja, ösztöneit pedig gondolkodva szabályozza. A gondolat, amely a növényeknél az alakban, az állatoknál a lelki erőkből kerül kifejezésre, az embernél saját formájában mint gondolat jelenik meg: Az állat lélek, az ember szellem. A szellemi lény még egy fokkal mélyebbre szállott le; az állatban a lelket alakítja, az embernél pedig ő maga vonul be a fizikai anyagi világba.

A szellem jelen van az ember fizikai testében, de – mert fizikai mezbe öltözött – csupán a szellem árnyaszerű visszfényeként, gondolatként jelenhet meg. A szellem a fizikai agy-organizmus adottságain keresztül jelenik meg az emberben, ezért is lett az ember belső mivoltává. A gondolat az a forma, amelyet a forma nélküli szellemi lény az emberben magára ölt, mint ahogy a növényben alakot, az állatban pedig lelket ölt magára. Így az embert mint gondolkodó lényt nem valamely rajta kívüli elementáris világ építi fel. Az ember elementáris világa saját fizikai testében működik. A növény és állatvilág elementáris lényei az emberen csak annyiban munkálkodnak, amennyiben neki is van alakja és érzésvilága. Az ember saját elementáris világa azonban teste bensőjéből hatva alakítja ki a gondolkodó organizmust. Az ember szellemi organiz-

musában, tökéletes aggyá kifejlődött idegrendszerében fizikailag láthatóan áll előttünk az az erőlény, amely a növényeken és állatokon nem érzékelhető módon dolgozik. Ez teszi, hogy az állatnak érzése, az embernek azonban **éntudata** van. Az állatban a szellem léleknek érzi magát, még nem fogja fel önmagát mint szellemet. Az emberben a szellem – bár a fizikai körülmények miatt csak a szellem árnyékszerű visszfényének, gondolatnak – de mégis szellemnek ismeri fel magát.

Ilyen értelemben a hármasság a következőképpen tagozódik:

1. A forma nélküli ősképek lényeinek világa (első elementáris világ)
2. A formateremtő lények világa (második elementáris világ)
3. A lelki lények világa (harmadik elementáris világ)
4. A teremtett formák világa (kristályformák)
5. Az a formáiban fizikailag észlelhető világ, amelyen a formateremtő lények dolgoznak (növényvilág)
6. Az a formáiban fizikailag észlelhető világ, amelyen a formateremtő lények és a magukat lelkileg kiélő lények is dolgoznak (állatvilág)

7. Az a formáiban fizikailag észlelhető világ, melyen a formateremtő lények és a magukat lelkileg kiélő lények is dolgoznak, és amelyben a szellem a fizikai világon belül maga alakul gondolattá (az emberek világa).

Ebből látható, hogy a testben élő ember alapvető részei milyen összefüggésben vannak a szellemi világgal. A fizikai testet, az étertestet, az érzőlelket és az értelmi lelket a fizikai világban megsűrűsödött szellemi világbeli ősképeknek kell tekintenünk. A fizikai test úgy jön létre, hogy az ember ősképe egészen a fizikai megjelenésig sűrűsödik. Ezért mondhatjuk ezt a fizikai testet a fizikai láthatóságig megsűrűsödött első elementáris világbeli lénynek is. Az étertest úgy jön létre, hogy az így keletkezett formát mozgékony-ságban tartja egy olyan lény, aki kiterjeszti ugyan tevékenységét a fizikai világra, ő maga azonban nem válik fizikailag láthatóvá. Ha pontosan akarjuk jellemezni, azt kell mondanunk, hogy ez a lény a szellemi világ legfelső régióiból származik, majd a második régióban az élet ősképevé alakul. Így hat a fizikai világban. Az érzőlelket felépítő lény hasonlóképpen a szellemi világ legfelső régiójából ered, a harmadik régióban a lélekvilág ősképevé alakul, és így tevékenykedik a fizikai világban. Az értelmi lélek azonban úgy jön létre, hogy a gondolkodó ember

ősképe a szellemi világ negyedik régiójában gondolattá alakul, és – mint gondolkodó emberi lény – közvetlenül így működik a fizikai világban.

Így áll az ember a fizikai világban. Így dolgozik a szellem a fizikai testén, étertestén és érzőlelkén. Így jelenik meg ez a szellem az értelmi lélekben. Az ember lényének három alsó tagján tehát ősképek működnek együtt olyan lények formájában, akik bizonyos értelemben kívülről állnak vele szemben; értelmi lelkében azonban ő maga dolgozik (tudatosan) önmagán. Fizikai testén ugyanazok a lények dolgoznak, akik az ásványi természetet építik fel, étertestében ugyanolyan lények munkálkodnak, mint a növényvilágban, érzőlelkében pedig olyanok, mint akik az állatvilágban fizikailag nem észlelhetően élnek, de működésüket kiterjesztik ezekre a világokra.

Így működnek együtt a különböző világok. Az a világ, amelyben az ember él, ennek az együttműködésnek a kifejeződése.

* * *

Ha a fizikai világot így megértettük, megnyílik a lehetőség előttünk másfajta lények megértéséhez is, akiknek léte nem a természet megnevezett négy világában gyökerezik. Egyik ilyen lény pl. az, akit **népszellemnek** (nemzeti géniusz) neveznek. Fizikailag közvetlenül nem jelenik meg. Azokban az érzésekben, hajlamokban éli ki magát, amelyek valamely népközösséget jellemeznek. Fizikailag nem testesül meg, hanem míg az ember a testét fizikailag láthatóvá alakítja, addig a népszellem a sajátját a lélekvilág anyagaiból formálja. A népszellemnek ez a lélek-teste olyan, mint egy felhő, amelyben egy nép tagjai élnek; hatása megnyilvánul az egyes emberek lelkében, de nem belőlük származik. Aki nem így képzei el a népszellemet, annak élettelen, árnyszerű gondolatkép, üres absztrakció marad.

Ugyanezt mondhatjuk azokról a lényekről is, akiket **korszellemekeknek** neveznek. Ezzel szellemi tekintetünk hatósugara kitágul, és még sok más alacsonyabb és magasabb rendű lényre is kiterjed. Ezek a lények környezetünkben élnek anélkül, hogy fizikailag érzékelhetnénk őket. Azok azonban, akik szellemi látóképességgel rendelkeznek, észlelik és le is tudják írni őket. Alsóbbrendű fajtáikhoz tartoznak azok a lények, amelyeket a szellemi látók mint szalamandereket, tündéreket, sellőket, manókat írnak le. Mondanunk sem kell, hogy az ilyen leírások **nem képmásai** a nekik ala-

pul szolgáló valóságnak, mert hiszen akkor a szellemi világ durván fizikai és nem szellemi volna. Ezek a leírások csak szemléltetései a szellemi valóságnak, amelyet csak így, hasonlatokkal ábrázolhatunk.

Teljesen érthető, ha azok, akik csak a fizikai szemlélet érvényességét ismerik el, ezeket a lényeket a vad fantázia és babona szüleményeinek tekintik. Fizikai szemmel természetesen sohasem láthatók, mert nincs fizikai testük. Nem az a babonás, aki létezésüket valóságnak tartja, hanem az, aki azt hiszi, hogy ezek a lények fizikailag megjelennek. – Az ilyen lények részt vesznek a világ felépítésében, és mihelyt a testi érzékelés elől elzárt magasabb területre lépünk, találkozunk velük. Nem az a babonás tehát, aki az ilyen leírásokban a szellemi valóság képét látja, hanem azok, akik e képek fizikai létében hisznek. De babonás az is, aki – mivel úgy véli, hogy a fizikai képet el kell utasítania – egyúttal a szellemet is tagadja.

Vannak olyan lények is, akik nem szállnak le a lélekvilágig, hanem burkaik csak a szellemi világ szubsztanciáiból vannak szöve. Az ember észleli őket, és társukká válik, mihelyt szellemi szeme és füle megnyílik. Amint ez bekövetkezett, sok mindent megért, amivel egyébként értetlenül állt szemben. Világosság lesz körülötte, és meglátja a fizikai világban lejátszódó hatások okait. Megérti, amit szellemi látás nél-

kül vagy teljesen tagad, vagy meg kell elégednie azzal, hogy „több dolgok vannak a földön és egen... mintsem bölcselmetek álmodni képes”.^{*} Finomabban, szellemileg észlelő emberek nyugtalanok lesznek, ha tompán észlelik és megsejtik, hogy a fizikain kívül más világ is van körülöttük, és ha ebben úgy kell tapogatózniuk, mint vannak a látható tárgyak között. A lét magasabb világára fényt kell derítenünk, teljes megértéssel kell behatolnunk folyamataiba. Csak ez erősíthet meg és vezethet bennünket igazi rendeltetésünk felé. Ha belélatunk mindabba, ami a fizikai érzékek elől rejtve van, akkor egész lényünk megnövekszik, és úgy érezzük, hogy **eddigi** életünk csak „álom volt, melyet a világról álmodtunk”.

6. A gondolatformák és az emberi aura

Említettük, hogy a három világ bármelyikének formációi csak akkor jelentenek valóságot az ember számára, ha képességei vagy szervei vannak az észlelésükhöz.

^{*} Shakespeare: Hamlet (Arany János ford.)

Bizonyos térbeli folyamatokat csak azért érzékelünk fényjelenséggként, mert jól fejlett szemünk van. Hogy a valóságból mennyi nyilatkozik meg egy lény számára, az a felfogóképességétől függ.

Sohasem szabad tehát azt mondanunk, hogy csak az valóság, amit észlelni tudunk. Sok minden lehet valóság, aminek észlelésére nincsenek szerveink. – A lélekvilág és a szellemi világ éppen úgy valóság, sőt sokkal magasabb értelemben valóság, mint a fizikai világ. Bár fizikai szemünk nem láthatja az érzéseket és képzeteket, ezek mégis valóságok. A testi világ jelenségei külső érzékszerveink által, az érzések, hajlamok, ösztönök, gondolatok stb. pedig szellemi érzékszerveinkkel észlelhetők. Ahogyan a fizikai szemünkkel pl. bizonyos térbeli folyamatokat színjelenségeknek látunk, úgy a belső érzékszerveink segítségével az említett lelki és szellemi jelenségek a fizikai színjelenségekhez hasonló észleletekké válhatnak.

Csak az értheti meg teljesen az elmondottakat, aki a következő fejezetben leírt megismerési utat megjárta, és így kifejlesztette a belső érzékszerveit. Számára a körülötte lévő lélekvilág jelenségei és a szellemi világ szellemi jelenségei érzékfeletti módon láthatókká válnak. A más lényeknél észlelt érzések fényjelenségekként sugároznak felé, a megfigyelt gondolatok pedig átáramlanak a szellemi téren. Egyik em-

bernek a másokra vonatkozó gondolata nem észlelhetetlen számára, hanem érzékelhető folyamat.

Egy gondolat tartalma **csak** a gondolkodó lelkében él, ez a tartalom azonban hatásokat kelt a szellemi világban. **Ezt** a folyamatot észleli a szellemi szem. A gondolat mint tényleges valóság áramlik az egyik emberi lényből a másik felé. Az a mód, ahogy a gondolat a másik emberre hat, észlelhető folyamat a szellemi világban. Akinek már megnyíltak a szellemi érzékszervei, az a fizikailag észlelhető embert csupán az egész ember egyik részének látja. A fizikai ember a lelki és szellemi kisugárzások központjává válik.

A „látó” előtt feltáruló világ változatos gazdagságát csak éppen jelezhetjük. Egy emberi gondolat pl., amely egyébként csak az odafigyelő másik ember gondolkodó értelmében él, a „látó” számára szellemileg észlelhető színjelenséggé válik. Színe a gondolat jellegének felel meg. Az érzéki ösztönökből eredő gondolatnak más színezete van, mint a tiszta megismerés, a nemes szépség vagy az örök jó szolgálatában fogant gondolatnak. Az érzéki életből származó gondolatok a lélekvilágban piros színárnyalatúak. (Az itt mondottak könnyen igen félreérthetők. Ezért a könyv végén található „Megjegyzések...”-ben még visszatérünk rájuk.) A gondolkodó ember ma-

gasabb megismeréséhez vezető gondolata szép világossárga színben jelenik meg. Gyönyörű rózsaszínben ragyog az odaadó szeretetből származó gondolat. Az érzékfeletti megjelenési formában nemcsak a gondolat tartalma, hanem határozottságának mértéke is kifejeződik. A szabatos gondolatok határozott körvonalúak, míg a zavaros gondolat elmosódott, felhőszerű formációként jelenik meg.

Így mutatkozik meg az ember lelki és szellemi mivolta mint az **egész** emberi lény érzékfeletti része.

Azokat a szellemi szemmel észlelhető színhatásokat, amelyek a tevékenysége közben észlelt fizikai embert körül sugározzák és egy tojás alakú felhőbe burkolják, emberi, **aurának** nevezzük. Különböző embereknél az aura nagysága különböző. Mégis átlagban az **egész ember** kétszer olyan hosszúnak és négyszer olyan szélesnek képzelhető el, mint a fizikai.

A legkülönbözőbb színárnyalatok áramlanak az aurában, és ez az áramlás hű képe az ember belső életének. Az egyes színárnyalatok ugyanolyan változók, mint belső életünk. Bizonyos maradandó tulajdonságok: a tehetségek, szokások, jellemvonások azonban maradandó alapárnyalatokban jutnak kifejezésre.

Akik egyelőre még távol vannak a későbbi fejezetekben leírt „megismerési út” élményeitől, könnyen félreérthetik az „aurá”-ról mondottakat. Azt képzelhetik, hogy az itt említett „szín” úgy áll a lélek előtt, mint a fizikai szín a szem előtt. Az ilyen „lelki szín” azonban nem lehet egyéb hallucinációnál. Hallucinációszerű benyomásokhoz a szellemtudománynak a legcsekélyebb köze sincs, fejtegetéseinkben a legkevésbé sem ilyesmiről van szó. A következők szem előtt tartásával jutunk helyes elképzeléshez: **a lélek a fizikai szín** látásakor nemcsak a fizikai benyomást éli át, hanem **lelki élménye** is van. Ez a lelki élmény más, ha a lélek a szem segítségével sárga felületet észlel és más, ha kéket. Erről az élményről azt mondjuk, hogy a „sárga átélése” vagy a „kék átélése”. A megismerés útján haladó lélek ugyanígy „átéli a sárgát”, amikor más lények aktív lelki élményeivel áll szemben, és „átéli a kéket”; mikor azok odaadó lelki hangulatát figyeli meg. Nem az a lényeges, hogy a „látó” a másik lélek átélésénél éppúgy lássa a kéket, mint a fizikai világban, hanem hogy élménye alapján éppoly jogosan nevezheti ezt a képzetet „kék”-nek, mint amikor a fizikai világban pl. egy függönyt kéknek nevez.

Lényeges továbbá, hogy a „látó”-ban tudatos, hogy élményét testétől függetlenül éli át, és ezért lehetősége nyílik rá, hogy a lelki élet értékéről és jelentőségéről be-

széljen egy olyan világban, amelyet **nem** testünkkel érzékelünk. Bár nem téveszthetők szem elől az elmondottak, a látó számára mégis egész természetes, hogy az aura „kék”, „sárga”, „zöld” stb. színeiről beszél.

Az aura az emberek temperamentuma, lelkülete és szellemi fejlettségi foka szerint igen különböző. Az állati ösztöneinek élő ember aurája egészen más, mint azé, aki inkább gondolataiban él. A vallásos hangulat felé hajló ember aurája lényegesen különbözik a mindennapi életbe teljesen belemerülő ember aurájától. Ehhez járul még, hogy minden változó hangulat, minden hajlam, öröm és fájdalom is kifejeződik az aurában.

Hogy megérthessük a színárnyalatok jelentését, össze kell hasonlítanunk a különböző lelki élmények auráját. Nézzük először a nagy indulatokkal áthatott lelki élményeket. Ezeknek két fajtáját különböztethetjük meg. Az elsónél a lelket főként állati természete hozza indulatba, a másodiknál az élmény rafináltabb formát ölt, mert a gondolkodás erősen befolyásolja. Az elsőhöz tartozó élményeknél az aura bizonyos részein főleg a barna és a vörös-sárga valamennyi színárnyalata áramlik keresztül. A rafináltabb indulatoknál ugyanezek a helyeken világosabb vörös-sárga és zöld árnyalatok mutatkoznak. Növekvő intelligenciával a zöld árnyalatai

egyre gyakoribbá válnak. A nagyon okos, de teljesen állati ösztöneinek élő ember aurájában sok a zöld. Ez a zöld azonban kisebb-nagyobb mértékben barna vagy barnásvörös árnyalatú. Unintelligens emberek aurájának nagy részében barnásvörös, sőt sötét vérvörös áramlatok is vannak.

Egészen más az aura nyugodt, mérlegelő, elgondolkodó lelki hangulatnál, mint indulatos állapotban. A barnás és vöröses árnyalatok helyet adnak a zöld különböző árnyalatainak. Megfeszített gondolkodás közben az aura alaptónusa kellemes zöld. Kiváltképpen azoknak az embereknek az aurája ilyen, akik az élet minden helyzetébe bele tudnak illeszkedni.

A kék színárnyalatok odaadó lelki hangulatnál jelennek meg az aurában. Minél inkább egy ügy szolgálatába állítja az ember egész valóját, az aurában annál jelentékenyebbé válnak a kék árnyalatok. Az emberek e tekintetben is két teljesen különböző csoportra oszlanak. Vannak, akik nem szokták meg, hogy gondolkodó erejüket kifejtsék; passzív lelkek, akik a világesemények áradatába úgyszólván semmi egyebet nem tudnak belevinni, mint „jó kedélyüket”. Aurájuk szép kék színben csillog. Sok odaadó, vallásos természetű ember aurája is ilyen. Hasonló aurájuk van a részvételteljes, és a jótéteményekben szívesen feloldódó lelkeknek. Ha az ilyen ember

ezen kívül még intelligens is, akkor váltakoznak a zöld és kék árnyalatok, vagy maga a kék szín vesz fel zöldes árnyalatot. Az aktív léleknek a passzívvval ellentétben az a sajátja, hogy aurájának két színét belülről kifelé áramló világos színárnyalatok szövik át. A találékony természetű, termékeny gondolkodású emberek auráját belülről egy pontból kifelé irányuló világos színárnyalatok járnak át. Ez a legnagyobb mértékben a „bölc”-nek nevezett embereknél van így, különösen azoknál, akik termékeny eszmékkel vannak telve. Egyáltalán mindaz, ami szellemi aktivitásra mutat, inkább belülről kifelé irányuló sugarak alakjában jelenik meg, míg az állati élet megnyilvánulásai szabálytalan felhő formájában áramlanak az aurán át.

Aszerint, hogy a lélek aktivitásából származó gondolatok az ember saját állati ösztönei vagy valami objektív eszme szolgálatában állnak, az aura formációi is különböző színezetűek. A találékony ember aurája, aki minden gondolatát érzerki szenvedélyei kielégítésére használja, sötét kékes-vörös. Aki ezzel szemben önzetlenül állítja gondolatait egy ügy szolgálatába, annak aurája világos vöröses-kék árnyalatú. Ha valaki a szellemben él és ehhez még nemes odaadás és áldozatkészség is járul, akkor az aurában rózsaszín vagy világos-lila színek láthatók.

Az aurában nemcsak a lélek alaptermészetének megfelelő színárnyalatok vannak, hanem a múltó indulatok, hangulatok és más élmények is színáramlásokban mutatkoznak meg. A hirtelen kitörő heves bosszúság vörös színáramlatokat okoz; a hirtelen felgerjedésben megnyilvánuló sértett önérzet sötétzöld felhőben jelenik meg. – A színjelenségek azonban nemcsak szabálytalan felhőalakulatokban mutatkoznak, hanem körülhatárolt, szabályos formákban is. Ha pl. valakit elfog a félelem, ez aurájában felülről lefelé húzódó kék, kékes-vörös csillogású hullámos csíkokban jut kifejezésre. A valamely eseményre feszülten váró ember aurájában vöröses-kék csíkok sugárzanak belülről kifelé.

Pontos szellemi megfigyelő-képességgel minden külső hatásra keletkező érzés észlelhető az aurában. Azoknak az embereknek az aurájában, akik minden külső hatásra erősen felindulnak, folytonosan felvillanó kis kékes-vörös pontok és foltocskák láthatók. Akinek az érzésvilágából hiányzik az elevenség, annak aurájában ezek a foltocskák szép sárgák vagy narancssárgák. Az ún. „szórakozottság” zöldbe játszó kék színben, többé-kevésbé változó formájú foltokban nyilvánul meg.

Fejlett szellemi látással az ember körül áramló és sugárzó aurában háromféle színjelenség különböztethető meg. Az egyikben többé-kevésbé átlátszatlanok, tom-

pák a színek. A fizikailag látható színekhez képest ugyan átlátszók és illanók, az érzékfeletti világban azonban az általuk betöltött teret viszonylag átlátszatlaná teszik, ködszerűen töltik be. – A színek második fajtája jóformán csupa világosság. A betöltött teret bevilágítják és fénytérre változtatják. – A harmadik fajtájú színjelenségek teljesen különböznek az első kettőtől. Sugároznak, szikráznak, ragyognak; nemcsak átvilágítják, hanem besugározzák, beragyogják a betöltött teret. Van valami tevékenység, mozgékonyosság ezekben a színekben. Az előbbi két csoport színeit nyugalom, fénytelenység jellemzi, ezek viszont szinte folytonosan újraszülik önmagukat. – Az első két színjelleg nyugalmi állapotban lévő finom folyadékhoz hasonlóan tölti be a teret; a harmadik soha nem nyugvó mozgékonyással és önmagát gerjesztő élettel telíti.

Ez a három színjelleg az emberi aurában nincs egymástól térbelileg elválasztva, nincs egymás mellett, hanem a legváltozatosabban áthatja egymást. Az aura egyazon helyén mindhárom színfajta egymásba olvadó játéka látható, mint ahogy egy fizikai testet, pl. egy harangot láthatunk, és ugyanakkor hallhatunk is. Így az aura rendkívül bonyolult jelenség, mert úgyszólván három egymást átható aurával van dolgunk. Hogy megismerhessük, felváltva kell a figyelmet e három aura egyikére majd mási-

kára irányítanunk. Olyan ez, mint amikor a fizikai világban behunyjuk a szemünket, hogy egy zenedarab hatásának egészen átadhassuk magunkat. A „látó”-nak a három színjelleg érzékelésére háromféle érzékszerve van, és a zavartalan megfigyelés érdekében képes az egyiket megnyitni, a többi működését pedig kikapcsolni. – Lehet, hogy a „látó”-nak egyelőre csak a színek első fajtájának észlelésére alkalmas érzékszerve fejlődött ki. Az ilyen csak az egyik aurát láthatja, a másik kettő láthatatlan marad számára. Ugyanúgy az is lehetséges, hogy valaki a első kettő látására képes, a harmadikéra nem. – A „látás” magasabb fokán az ember mindhárom aurát látja, és tanulmányozásuk céljából figyelmét felváltva hol az egyikre, hol a másakra képes irányítani.

A háromszoros aura az ember lényének érzékfeletti módon látható kifejezése. Az ember három tagja: a test, a lélek és a szellem fejeződik ki benne.

Az első aura a testnek az emberi lélekre gyakorolt hatását tükrözi. A második a lélek saját életét mutatja, amely már felülemelkedett az érzékek közvetlen ingerein, de még nem adta át magát az örök szellem szolgálatának. A harmadik aura az örök szellemnek a halandó ember feletti uralmát tükrözi. Az aura leírásánál hangsúlyozni

kell, hogy mindezeket nemcsak megfigyelni nehéz, de még nehezebb leírni. Éppen ezért az ilyen leírásokat ne tekintsük másnak, mint **serkentésnek**.

A „látó”-nak tehát az aura minőségében fejeződnek ki a lelki élet sajátosságai. Aki teljesen az érzéki ösztönöknek és vágyaknak, a pillanat külső ingereinek adja át magát, annál az első aurában a „látó” a legrikítóbb színárnyalatokat látja, a második aura ellenben még fejletlen, csak gyér színjelenségek láthatók benne; a harmadiknak alig van nyoma, csak itt-ott mutatkozik meg egy-egy csillogó, színszakra, ami arra mutat, hogy még az ilyen lelkületű emberben is adottságként él az örök szellem, de ezt a fizikai világ hatása elnyomja. – Minél jobban sikerült legyőznünk ösztöneinket, annál inkább veszt az aura első része uralkodó jellegéből. Akkor mindinkább megnövekszik a második rész, és fénylő erejével egyre tökéletesebben tölti be az aurát, azt a színtestet, amelyben a fizikai ember él.

Minél inkább bizonyul valaki az „örökkévaló szolgájának”, annál láthatóbbá válik nála a csodálatos harmadik aura, vagyis az aurának az a része, amely megmutatja, hogy milyen mértékben lett az ember a szellemi világ polgára. Mert az isteni Én ezen az aurán keresztül küldi le sugarait a földi világba. Akinek ilyen aurája van, az égő fáklyává válik, mellyel az istenség megvilágítja a világot. Aurájuknak ez a része mu-

tatja, hogy milyen mértékben tudnak nem önmaguknak, hanem az örök igazságnak, a nemesen szépnek és jónak élni, mennyire küzdötték ki alsóbbrendű énjükből azt a képességet, hogy fel tudják magukat áldozni a világfejlődés oltárán. Így mutatkozik meg az aurában, hogy megtestesüléseink során mivé fejlesztettük magunkat.

Az aura mindhárom részében a legkülönbözőbb színárnyalatok vannak, az árnyalatok jellege azonban az ember fejlettségi foka szerint változik. – Az aura első része a fejletlen ösztönéletet mutatja, a pirostól a kékig minden árnyalatban. Ezek az árnyalatok itt zavarosak, homályosak. A rikító vörös árnyalatok az érzéki vágyakra, testi gyönyörökre, a gyomor és íny élvezeteinek hajszolására vallanak. A zöld árnyalatok itt különösen a szellemileg eltompult, közönyösségre hajlamos emberek aurájában láthatók, akik mohók az élvezetben, de ahhoz mégis restek, hogy a kielégülésért megerőltessék magukat. Ha a szenvedélyek hevesen elérhetetlen cél felé irányulnak, mert a megszerzett képességek a cél eléréséhez nem elegendők, az aura barnás-zöld és sárgászöld színeket mutat. Bizonyos modern életmódok valósággal tenyésztenek az ilyen aurákat.

Az alacsonyrendű hajlamokban gyökerező személyes énézés, tehát az önzés legalsó foka, barnába hajló szennyes sárga színt mutat. Természetesen az állati ösztön-

élet is felvehet nemesebb jelleget. Már az állatvilágban is megtalálható egy magas fokú természetes áldozatkészség. A természetes anyai szeretet ennek az állati ösztönnek legszebb, legtökéletesebb formája. Az ilyen önzetlen természetes ösztönök az első aurában a világos-pirostól a rózsaszínig terjedő színárnyalatokban jutnak kifejezésre. Érzéki ingerektől való gyáva féltékenység és ijedőesség esetén az aurában barnás-kék vagy szürkés-kék szín jelenik meg.

A második aurában is a legkülönbözőbb színfokokozatok vannak. Az erősen fejlett énézés, büszkeség és becsvágy barna és narancsszínű formációkban jut kifejezésre. A kíváncsiság is vöröses-sárga foltokban jelentkezik. A halványsárga világos gondolkodást és intelligenciát tükröz; a zöld a világ és élet megértésének a jele. Jó felfogású gyermek aurájának ebben a részében sok a zöld. A jó emlékezőtehetség a második aurában zöldessárga színben jelentkezik. A rózsaszín jóakarató, szeretetteljes lényre mutat; a kék a jámborság jele. Minél inkább közeledik a jámborság a vallásos áhítathoz, annál jobban megy át a kék az ibolyaszínbe. Az idealizmus és a magasabb értelemben vett komoly életfelfogás indigókéket mutat.

A harmadik aura alapszínei a sárga, a zöld és a kék. Ha a gondolkodást magasrendű, olyan átfogó eszmék hatják át, amelyek az egyes dolgokat az isteni világrénd

egészből értelmezik, akkor a harmadik aurában a világos **sárga** jelenik meg. Az érzéki képzettől tökéletesen mentes intuitív gondolkodásnál ennek a sárgának aranylós fénye van. A zöld szín a minden lény iránti szeretet, a kék pedig a minden lény iránti önzetlen áldozatkészség jele. Ha ez az áldozatkészség erős akarattá fokozódik, amely tevékenyen a világ szolgálatába áll, akkor a kék halvány ibolyaszínné világosodik. Ha a magasan fejlett lelki élet ellenére is van még valakiben büszkeség és becsvágy a személyes önzés utolsó maradványaként, akkor a sárga színárnyalatok mellett még narancsszínben játszó árnyalatok is láthatók. – Mindenesetre meg kell jegyezni, hogy **ebben** az aurarészben a színek erősen különböznek a fizikai világban megszokott árnyalatoktól. A „látó” itt olyan szépséggel és magasztossággal találkozik, amihez a mindennapi világban semmi sem fogható.

Az auráról itt elmondottakat csak az ítélni meg helyesen aki azt tartja a leglényegesebb szempontnak, hogy az „aura látása” **kibővíti és gazdagítja** a fizikai világból nyert észleleteink körét. Az a célja ennek a gazdagításnak, hogy megismerjük a lelki életnek a fizikai világon túli szellemi valóságát. A fenti leírásoknak **semmi köztük** sincs az ember jellemének vagy gondolatainak valamely hallucinációval észlelt aura alapján történő magyarázatához. Céljuk, hogy **kiterjesszék a megismerést** a

szellemi világra és semmi közösséget sem vállalnak azzal a kétes mesterkedéssel, amely az emberi lelket az aurájából magyarázza.

A megismerés útja

A könyvünkben leírt szellemtudomány megismeréséhez **minden** ember eljuthat. Az olyan jellegű fejtegetések, mint amilyenek itt szerepelnek gondolkodásunk számára képet adnak a magasabb világokról. És ez bizonyos tekintetben az **első lépés** ahhoz, hogy valaki a szellemi világ önálló szemléléséhez eljusson, mert az ember gondolkodó lény, és a megismerés útját csak úgy találja meg, ha a gondolkodásból indul ki. Ha értelme képet kap a magasabb világokról, ez akkor is gyümölcsöző lesz, ha egyelőre nem más számára, mint a magasabbrendű tények elbeszélése, amelyekbe saját maga még nem tud betekinteni. Maguk a kapott gondolatok ugyanis olyan erőt jelentenek, amely gondolatvilágában tovább hat és szunnyadó adottságokat kelt életre.

Aki úgy véli, hogy felesleges ilyen ábrázolásoknak átadnia magát téved; mert a gondolatban csupán üres absztrakciót lát. Pedig a gondolat eleven erő. A látó számára a gondolat közvetlen kifejezése annak, amit szellemileg lát, így hat a gondolatok közlése is arra, aki befogadja őket, **csíra**-ként, amelyből kifejlődik a megismerés

gyümölcse. Aki a gondolkodás munkájának lebecsülésével, az emberben lévő egyéb erők felhasználásával törekszik a megismerésre, nem veszi tekintetbe, hogy az emberi képességek közül a fizikai világban éppen a gondolkodás a legmagasabbrendű.

Arra a kérdésre tehát, hogy „hogyan juthatok el a szellemtudomány magasabb megismeréséhez?” azt felelhetjük, hogy „először mások közléseiből tájékozódj az ilyen megismerésekről”. És ha erre azt válaszolja, hogy „én magam akarok látni, nem érdekel az, amit mások látnak”, akkor azt felelhetjük: „Éppen az az önálló megismerés első foka, hogy megismerjük a mások közléseit”. Ez ellen azt mondhatják: „hiszen akkor egyelőre vakon hinnem kell”. Azonban nem hitről vagy hitetlenségről van itt szó, hanem arról, hogy fogadjuk elfogulatlanul a közléseket. A szellemi világ igazi kutatója sohasem várja el, hogy vakon higgyenek neki. Csak az az álláspontja, hogy a lét szellemi területein ezt és ezt élte át és most elmondja élményeit. De azt is tudja, hogy élményeinek befogadása és elmélyült átgondolása a másik emberben a szellemi fejlődést előmozdító eleven erővé válik.

Ha helyes megvilágításban akarjuk látni, miről van itt voltaképpen szó, meg kell gondolnunk, hogy lelkünk mélyén ott rejtőzik minden tudás a lélek- és szellemvilágról, és a megismerés útján felszínre hozható. „Belátni” azt is lehet, amit nem mi ma-

gunk hoztunk fel a lélek mélységeiből, hanem más, akkor is, ha mi magunk még nem léptünk a megismerés útjára. A szellemi világ helyes leírása az előítélet-mentes léleknek erőt ad a megértésre. Hatására a lélekben rejlő nem tudatos ismeret és a mások által közölt szellemi tények egymásra találhatnak. És ez az egymásra találás nem vak hit, hanem az egészséges emberi értelem helyes működése. Ez az egészséges megértés a szellemi világ önálló megismeréséhez is jobb kiindulópont, mint a kétes értékű misztikus „elmélyülések” és ehhez hasonlók, még ha vannak is, akik azt hiszik, hogy ez utóbbiak többet érnek, mint az igazi szellemi kutatásnak egészséges emberi értelemmel való elismerése.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, mennyire szükséges, hogy a magasabbrendű képességek kifejlesztésére törekvő ember vállalja a komoly gondolkodás munkáját. Ezt azért kell ilyen nyomatékosan hangsúlyozni, mert sokan akarnak „látáshoz” jutni, de a gondolkodásnak ezt a komoly, lemondásteljes munkáját lebecsülik. Szerintük a gondolkodás nem segíthet, a dolog az érzéseken vagy ehhez hasonlókon múlik. Ezzel szemben hangsúlyoznunk kell, hogy magasabb értelemben, vagyis valójában **senki** sem lehet „látó”, aki előbb bele nem dolgozta magát a gondolati életbe.

Sok embernél bizonyos belső kényelmesség játszik itt nem kívánatos szerepet. Nem válik tudatossá bennük, mert ez a kényelmesség az „elvont gondolkodás”, az „értelmetlen spekuláció” megvetésének mezébe öltözik. Félreismerjük azonban a gondolkodást, ha hiábavaló, elvont gondolatmenetek kieszelésével tévesztjük össze. Az „elvont gondolkodás” könnyen megölheti az érzékfeletti megismerést. Az életteljes gondolkodás viszont az érzékfeletti megismerés alapja lehet. Minden esetre sokkal kényelmesebb volna, ha a gondolkodás munkája nélkül érhetnénk el a magasabbrendű látást. Sokan éppen ezt szeretnék. A „látás” eléréséhez azonban belső szilárdság és lelki biztonság kell, amelyhez csak a gondolkodás vezethet el bennünket. Enélkül csak semmitmondó, fel-felvillanó és ismét eltűnő képekről, zavaróan ható lelki játékokról lehet szó. Ez sokakat szórakoztat, de a magasabb világok igazi megismeréséhez semmi köze sincs.

Ha meggondoljuk továbbá, hogy milyen tisztán szellemi élmények várnak arra, aki valóban belép a magasabb világokba, akkor azt is megértjük, hogy a kérdésnek van egy másik oldala is. A „látó” **lelki élete** tökéletesen **egészséges** kell, hogy legyen. Semmi sem ápolja jobban a lelki élet egészségét, mint az igazi gondolkodás. A lelki élet egészsége többnyire megsínyli, ha a magasabb fejlődéshez vezető gyakorlatok

nem a gondolkodásra épülnek. Amilyen igaz, hogy az egészségesen és helyesen gondolkodó embert a „látás” adománya még egészségesebbé teszi, és az életben még derekabbá lesz, olyan igaz az is, hogy ha úgy akarunk fejlődni, hogy közben álmodozunk és félünk a megfeszített gondolkodástól, akkor ez fantáziálásból vezet, és hamis lesz az étellel szembeni beállítottságunk. Annak, aki az elmondottak figyelembevételével törekszik a magasabb megismeréshez vezető fejlődésre, nincs mitől tartania. De ez csak ezzel a feltétellel történhet. E feltétel csupán az ember lelkére és szellemére vonatkozik. Ha betartjuk, a testi egészségre gyakorolt bármilyen káros befolyásról beszélni képtelenség.

Az alaptalan hitetlenség mindenképpen káros, mert elriasztó erőként működik az emberben, megakadályozza a termékenyítő gondolatok befogadását. A magasabb érzékszervek kifejlesztésének az előfeltétele nem az, hogy vakon higgyünk, hanem hogy a szellemtudomány gondolatvilágát magunkba fogadjuk. A szellemi világ kutatója a következőt kívánja tanítványától: nem **hinned** kell azt, amit neked mondom, hanem **átgondolnod**, gondolatvilágod tartalmává tenned; akkor gondolataim önmaguktól úgy hatnak rád, hogy felismered az igazságukat. Így gondolkodik a szellemi világ kutatója. Ő adja az ösztönzést, de a közöltek igaz voltának elismeréséhez szük-

séges erő hallgatója benső világából fakad. Ilyen értelemben kell szellemtudományos szemléletre törekednünk. Ha megvan hozzá az önfegyelmünk, hogy gondolkodásunkkal a szellemtudomány közléseiben elmélyedjünk, biztosak lehetünk abban, hogy hosszabb-rövidebb idő alatt önálló látáshoz jutunk.

Az eddig elmondottak máris utaltak az első tulajdonságra, amit ki kell fejlesztenie magában annak, aki magasabbrendű tények látására törekszik. Ez a tulajdonság a **fenntartás nélküli, elfogulatlan odaadás** az emberi élet és az emberen kívüli világ megnyilatkozásai iránt. Aki a világ dolgaihoz eleve az eddigi életéből magával hozott ítéletével közeledik, az elzárkózik a dolgok zavartalan, sokoldalú hatása elől. Ha tanulni akarunk, el kell sajátítanunk azt a képességet, hogy bármely pillanatban üres edénnyé váljunk, amelybe az idegen világ beleárad.

Csak azok a pillanatok a megismerés pillanatai, amikor minden ítékezés és kritika elhallgat bennünk. Ha valakivel szemben állunk, nem az a fontos pl., hogy bölcsőbbek vagyunk-e nála. Még a legeggyűbb gyermekben is megnyilatkozhat valami a legbölcsőbb ember számára is. De ha mégoly bölcs ítékezéssel közeledik is a gyermek felé, bölcsessége homályos üvegként takarja el előle azt, ami a gyermek megnyilatkozásában rejlik számára. (Ebből látható, hogy a „fenntartás nélküli oda-

adásnál” nem az önálló ítélet kiküszöböléséről és vak hitről van szó. Egy gyermekkel szemben ilyesminek semmi értelme sem volna.)

Az idegen világ megnyilatkozásaival szembeni odaadáshoz teljes benső önzetlenségre van szükség. Ha megvizsgáljuk magunkat, hogy milyen mértékben van meg bennünk ez az odaadás, akkor megdöbbentő felfedezésre jutunk. Ha a magasabb megismerés útjára akarunk lépni, gyakorolni kell magunkat abban, hogy minden előítéletünkkel együtt, bármely pillanatban ki tudjuk oltani magunkat. Ameddig így kioltjuk magunkat, a világ megnyilatkozásai belénk áramlanak. A mindenütt körülötünk lévő magasabb szellemi tények befogadására csak az ilyen egészen magas fokú önzetlen odaadás tesz képessé bennünket. Ezt a képességet céltudatosan kifejleszthetjük magunkban.

Kíséreljük meg pl., hogy a környezetünkben lévő emberekkel szemben tartózkodjunk minden ítélettől. Ne mérlegeljünk, hogy vonzónak vagy visszataszítónak, butának vagy okosnak találunk-e valakit. Próbáljuk meg félretenni ezt a zsinórmértéket, és az embereket tisztán önmagukból megérteni. A legjobb gyakorlatokat azokkal az emberekkel kapcsolatban végezhetjük, akiktől irtózunk. Nyomjuk el teljes erővel ezt az irtózást, és engedjük, hogy elfogulatlanul hasson ránk minden, amit tesznek. –

Az ilyen vagy olyan ítéletet kihívó környezetben nyomjuk el ítélezésünket, és fogadjuk elfogulatlanul a hatásokat. (Ennek az elfogulatlan odaadásnak semmi köze sincs a „vak hithez”. Nem azon múlik a dolog, hogy vakon higgyünk, hanem azon, hogy ne helyezzük a „vak ítéletet” az eleven hatás helyébe.)

Engedjük, hogy a dolgok és események szóljanak **hosszánk**, és ne mi beszéljünk róluk. Ezt a magatartást terjesszük ki gondolatvilágunkra is. Nyomjuk el magunkban valamely gondolat előidéző okát és hagyjuk, hogy a külső jelenségek szabadon keltsek életre gondolatainkat. – Csak akkor vezetnek ezek a gyakorlatok magasabb megismeréshez, ha a legszentebb komolysággal és állhatatossággal végezzük azokat. Aki lebecsüli az ilyen gyakorlatokat; fogalma sincs értékükről. Akinek van e téren tapasztalata, tudja, hogy az odaadás és elfogulatlanság valódi erőket teremt. Ahogy a hó a gőzkazánban a mozdony hajtóerejévé változik, úgy változnak át az önzetlen szellemi odaadás gyakorlatai az emberben szellemi látóerővé.

Ezek a gyakorlatok az embert befogadóképessé teszik az egész környezete iránt. A befogadóképességhez azonban helyes értékelésnek is kell járulnia. Amíg az ember még hajlamos rá, hogy túlértékelje önmagát a környezete rovására, addig elzárja maga elől a magasabb megismeréshez vezető utat. Aki a világ minden dolgával és ese-

ményével a **neki** okozott örömnél vagy fájdalomnak adja át magát, az önmagát becsüli túl. Mert a **saját** öröme és saját fájdalma révén semmit sem tud meg a dolgról, csakis önmagáról tud meg valamit.

Ha rokonszenvet érzek valaki iránt, először csak azt érzem, hogy **én** milyen kapcsolatban vagyok vele. Ha ítéletemet és viselkedésemet csupán az örömtől és szimpátiától teszem függővé, akkor magamat állítom előtérbe és kényszerítem rá a világra. Úgy akarom magam a világba kapcsolni, amilyen vagyok, de a világot nem akarom elfogulatlanul elfogadni, és nem engedem, hogy a benne ható erők szerint élje ki magát. Más szóval: csak azzal szemben vagyok türelmes, ami nekem felel meg. Minden mást visszautasítok.

Amíg az ember a fizikai világ rabja, addig különös erővel utasítja el a nem fizikai hatásokat. A tanítványnak ki kell fejlesztenie magában azt a képességet, hogy a világgal és az emberekkel szemben **azok** sajátosságának megfelelően viselkedjék és engedje, hogy minden a maga értéke és jelentősége szerint érvényesüljön. A szimpátia és antipátia, a kedv és kedvetlenség egész új szerepet kell, hogy kapjon. Nem arról van szó, hogy az ember ezeket kiirtsa magából, hogy eltompuljon a szimpátiával és antipátiával szemben. Ellenkezőleg, minél jobban fejleszti ki magában azt a képessé-

get, hogy ítéletével és cselekedeteivel nem nyomban engedelmeskedik szimpátiájának és antipátiájának, annál finomabbá válik a fogékonysága. Azt fogja tapasztalni, hogy a benne lévő szimpátia és antipátia megfékezésével a szimpátia és antipátia magasabbrendűvé válik. Még az eleinte legellenszenvesebb dolgoknak is rejtett tulajdonságai vannak; ezek akkor nyilatkoznak meg, ha az ember magatartásában nem önző érzéseit követi. Ha ebben az irányban kiműveltük magunkat, akkor másoknál finomabb érzőképességre teszünk szert minden téren, mert nem hagyjuk magunkat többé önmagunktól érzéketlenségre csábítani. Viszont minden vakon követett hajlam eltompítja bennünk azt a képességet, hogy környezetünket helyes megvilágításban lássuk. Hajlamaink követésével mintegy keresztültörtetünk környezetünkön ahelyett, hogy átengednénk magunkat hatásának és átéreznök értékeit.

Ha az ember már nem reagál minden örömrre és fájdalomra, minden szimpátiára és antipátiára önös válasszal, önös magatartással, akkor a **külvilág változó benyomásaitól is függetlenné válik**. Az öröm nyomban függővé teszi attól a dologtól, amely az örömet nyújtja, mert feloldódik benne. Aki a váltakozó hatásokra mindig elmerül az örömben és a fájdalomban, az nem tud a szellemi megismerés útján járni. De ha az örömet és fájdalmat **higgadtan** fogadja, akkor nem vész el benne, hanem

kezdi megérteni azt. Az öröm, amelynek átadom magam, az odaadás pillanatában felemészti lételemet: az örömet csak arra kell felhasználnom, hogy rajta keresztül megértsem azt, ami az örömet okozza nekem. Ne az legyen a fontos nekem, hogy valami örömet szerez, hanem hogy tapasztaljam az élvezetet, hogy általa megismerjem a dolog **mivoltát**. Az öröm csak azt adja hírül, hogy a dolognak van egy tulajdonsága, amellyel örömet tud szerezni. Ezt a tulajdonságot kell megismernem. Ha megállok az örömnél és teljesen átadom magam neki, akkor csak önmagamat élem ki; ha az öröm csak alkalmat ad arra, hogy a dolog egyik tulajdonságát átéljem, akkor ezzel az él-ménnyel gazdagítom benső életemet.

A „kutató” számára a kedv és kedvetlenség, az öröm és fájdalom arra legyen alkalom, hogy **megtanuljon** valamit a dolgokról. Nem tompul el az örömmel és fájdalommal szemben, hanem följük emelkedik, hogy általuk a dolgok természete megnyilatkozhassék neki. Az ilyen irányban fejlődő ember megtanulja belátni, hogy milyen tanítómester az öröm és a fájdalom. Együtt fog érezni minden lénnel, és azok meg fognak nyilatkozni előtte.

A kutató sohasem mondja magában, hogy „Jaj de szenvedek! Jaj de örülök!”, hanem mindig arra figyel, hogy mit mond neki a szenvedés, mint mond az öröm. Átadja

magát a külvilág szenvedéseinek és örömeinek. Ezáltal egészen másképpen áll szemben a világgal. Azelőtt az egyik vagy másik hatásra csak azért felelt ezzel vagy azzal a cselekvéssel, mert ezek a hatások örömet vagy bánatot okoztak neki. Most azonban az öröm és a fájdalom is szervvé válik, amelyen keresztül maguk a dolgok beszélnek hozzá és elmondják, milyen is az igazi mivoltuk. Az öröm és a fájdalom, amely eddig csak érzés volt, a külvilágot érzékelő szervvé válik **benne**.

Ahogy szemünk sem maga cselekszik, ha lát valamit, hanem ezt a kézre bízva, úgy a megismerés eszközéül használt öröm és fájdalom sem indít tettekre, hanem befogadja a benyomásokat. Az öröm és fájdalom útján szerzett tapasztalat közvetít benyomásokat. Az ilyen módon átélt öröm és fájdalom közvetítő szervvé válik és felépíti lelkünkben azokat a tulajdonképpeni szerveket, amelyek segítségével a lélekvilág feltárul előttünk. Szemünk csak azáltal szolgálhatja testünket, hogy az érzéki benyomások közvetítő szerve; az öröm és fájdalom **lelki szemmé** fejlődik, ha már nemcsak önmagáért van, hanem kezdi az idegen lélek megnyilatkozását közvetíteni a lelkünknek.

A felsorolt tulajdonságok teszik lehetővé, hogy a személyes sajátosságok zavaró befolyásától mentesen fogjuk fel a környezetünkben lévő valamennyi lény hatását.

Szellemi környezetünkbe is helyesen kell azonban beilleszkednünk. Hiszen az ember mint gondolkodó lény a szellemi világ polgára, és csak akkor lehet helyes módon az, ha gondolatmenete a szellemi megismerés folyamán megfelel az igazság és a szellemi világ örök törvényeinek. Mert a szellemi világ csak így tud hatni rá, és tényeit csak így nyilatkoztatja meg számára. Az ember, ha csak az énjén folytonosan átáramló gondolatoknak adja át magát, nem jut el az igazsághoz, mert ilyenkor gondolatmenetét kényszerítően szabja meg testi természete. Szabálytalan és zavaros annak az embernek a gondolatvilága, aki elsősorban az agy által meghatározott szellemi tevékenységnek adja át magát. Alig villan fel benne egy gondolat, máris megszakad, máris elúzta egy másik gondolat. Aki figyelmesen hallgatja két ember beszélgetését vagy elfogulatlanul figyeli önmagát, fogalmat kap erről a lidércfényszerű gondolat-tömegről. Amíg az ember csak a fizikai élet feladatainak szenteli magát, addig zavaros gondolatmenetét a valóság tényei mindig újból helyreigazítják. Ha mégoly zavarosan gondolkodik is, a mindennapi élet rákényszeríti tetteire a valóságnak megfelelő törvényeket. Lehet egy városról alkotott gondolati képem akármilyen zavaros, ha a városban meg akarok tenni egy utat, alkalmazkodnom kell a való tényekhez. Bármilyen tarka összevisszaságban kavargó gondolatokkal lép is be műhelyébe a gépész, a

gépek törvényei helyes intézkedésekhez vezetik. A fizikai világban a tények folyton helyreigazítják a gondolkodást. Egy fizikai jelenségről vagy egy növény alakjáról alkotott hamis nézeteimet az elém kerülő valóság helyreigazítja.

Egészen más a köztem és a lét magasabb területei közötti viszony. A lét magasabb síkjai csak akkor tárulkoznak fel előttem, ha világukba már szigorúan szabályozott gondolkodással lépek. Itt gondolkodásomnak kell helyesen és biztosan vezetnie, különben nem találok meg a megfelelő utat. Mert azok a szellemi törvények, amelyek a magasabb világokban érvényesek, nem sűrűsödtek meg a fizikailag érzékelhetőig, és így nem tudnak kényszerítően hatni rám. Csak akkor vagyok képes követni ezeket a törvényeket, ha rokonságban vannak a saját magam, mint gondolkodó lény törvényeivel. Itt magamnak kell megtalálnom a helyes utat. A megismerés útján tehát önmagában szigorúan szabályozottá kell tennem a gondolkodásomat. Fokozatosan teljesen le kell szoknom róla, hogy gondolataim mindennapi menetüket kövessék. Fel kell venniük egész menetükbe a szellemi világ belső jellegét. Az embernek ezirányban tudnia kell megfigyelni és kézben tartani önmagát. Egyik gondolata ne önkényesen kövesse a másikat, hanem csak a gondolati világ szigorúan vett tartalmának megfelelően. Az átmenet egyik képzetről a másikra meg kell, hogy feleljen a

gondolkodás szigorú törvényeinek. Az ember mint gondolkodó lény bizonyos mértékig állandóan a gondolkodás szigorú törvényeinek képmása kell, hogy legyen. Gondolatmenetéből ki kell tiltania mindent, ami nem ezekből a törvényekből ered. Ha felmerül egy kedvenc gondolata, akkor el kell azt utasítania. Ha a gondolatait egy személyes érzés helytelen irányba akarná kényszeríteni, akkor ezt az érzését el kell nyomnia. – Pláton azt kívánta meg tanítványaitól, hogy először matematikai tanulmányokat folytassanak. A matematika valóban jó előkészület a szellemi megismerésre, mert szigorú törvényei nem a fizikai jelenségek mindennapi menetéhez igazodnak. A haladás érdekében a matematikai tanulmányokban minden személyes önkénykedést, minden zavaró momentumot ki kell küszöbölni.

A szellemi megismerést kereső ember azzal készíti elő magát feladatára, hogy tudatos akarattal legyőzi mindazt, ami gondolkodásában önkényes. Megtanulja, hogy csak a gondolat követelményeinek tegyen eleget, mert ezt kell tennie a szellemi megismerést szolgáló gondolkodásában. Ez a **gondolati** élete maga a zavartalan matematikai ítélet és következtetés mása kell, hogy legyen. Arra kell törekednie, hogy mindig és minden helyzetben így tudjon gondolkodni, és akkor lelkébe áramlanak a szellemi világ törvényszerűségei. Amíg azonban gondolkodása hétköznapi és kusza,

addig ezek a törvényszerűségek nyomtalanul elmennek mellette. A rendezett gondolkodás biztos kiindulópontokból a legrejtettebb igazságokhoz vezet el. Az ilyen utalásokat azonban ne fogjuk fel egyoldalúan. A matematika kitűnően fegyelmezi ugyan a gondolkodást, de a tiszta, egészséges, életteljes gondolkodás matematika nélkül is elérhető.

Aki a szellemi megismerést keresi, annak cselekvéseiben ugyanarra kell törekednie, mint gondolkodásában. Tettei kövessék – személyiségének zavaró befolyása nélkül – a nemes szépség és az örök igazság törvényeit. Ezek a törvények legyenek irányadók számára. A megkezdett és helyesnek felismert cselekvést nem szabad **azért** abbahagyni, mert ez személyes érzéseit nem elégíti ki. De folytatnia sem szabad csak azért, mert örömet szerez, ha úgy találja, hogy az nem egyezik meg az örök szépség és igazság törvényeivel. A mindennapi életben cselekvéseink rendszerint személyes hajlamaink kielégítését szolgálják, és **nekünk** hoznak hasznot. Ezzel személyes életünk irányát kényszerítjük rá a világjelenségek menetére. Nem a szellemi világ törvényei szerinti igazságot, hanem önkényünk követelményét valósítjuk meg. Csak akkor cselekszünk a szellemi világ értelmében, ha kizárólag annak törvényeit követjük. Ha csak személyiségünk indít cselekvésre, akkor ebből a cselekedetből

nem fakad olyan erő, amely szellemi megismerésünk alapjául szolgálhatna. A megismerést kereső ember nem kérdezheti csak azt, hogy „mi hasznos nekem, mivel lesz sikerem?”, hanem azt is tudnia kell kérdezni, hogy „mit ismertem meg jónak?”

Lemondás a személyiség érdekében végzett cselekedetek eredményeiről, lemondás minden önkényről; ezek azok a komoly törvények, amelyeket szem előtt kell tartani. Aki betartja őket, egész lényét áthatják ezek a törvények és elvezetik a szellemi világ útjaira. Megszabadul a fizikai világ minden kényszerétől. Kiemelkedik a fizikai burokból a szellemember. Így haladhat a szellemiség felé, és így válik maga is szellemivé. Nem mondhatjuk: mit ér minden igyekezet az igazság törvényeinek követésére, ha erre az igazságra nézve esetleg tévedünk? A törekvésen, az érzületen múlik a dolog.

Az **igaz dolgokra való törekvés** még a tévedőnek is olyan erőt ad, amely eltéríti a helytelen úttól. Ha téved, ez az erő megragadja és a helyes irányba tereli. Már az az ellenvetés is zavaró hitetlenség, hogy „tévedhetek”. Azt mutatja, hogy nem bízunk az igazság erejében. Mert éppen azon múlik a dolog, hogy célunkat ne önző álláspontunk szerint tűzzük ki, hanem önzetlen odaadással a szellem irányítása alá rendeljük cselekvéseinket. Ne az önző emberi akarat parancsoljon az igazságnak, hanem ez az

igazság maga jusson uralomra az emberben, hassa át egész mivoltát és tegye őt a szellemi világ örök törvényeinek képmásává. Ezek az örök törvények kell, hogy betöltsék egész lényét, hogy azután kiárassza azokat az életbe.

A megismerésre törekvő embernek akaratát is éppen olyan szigorúan kézben kell tartania, mint gondolkodását. Így az igazság és szépség világának szerény, önhittség nélküli követévé válik, és ezáltal felemelkedik a szellemi világ életének részesévé. Ez emeli őt egyik fejlődési fokról a másikra, mert a szellemi élet nem érhető el pusztá szemlélődéssel, át is kell élni.

Ha a megismerés útján az előbb vázolt törvényeket betartjuk, a szellemi világra vonatkozó lelki élményeink egészen új alakot öltenek. Már nem csak **bennük** élünk, már nem csak saját életünk szempontjából lesz jelentőségük, hanem a magasabb világok lelki észlelésévé alakulnak. Ahogy szemünk és fülünk nemcsak a maga külön életét éli testünkben, hanem önzetlenül közvetíti a külső hatásokat, úgy lelkünkben is az érzések – a kedv és kedvetlenség, öröm és fájdalom stb. – lelki szervekké fejlődnek. Ezzel a megismerést kereső ember megszerzi a szellemi világ kutatásához szükséges **nyugalmat** és **biztonságot**. Egy nagy öröm már nemcsak ujjongásra fogja készíteni, hanem hírt hoz neki a világ olyan tulajdonságairól, amelyek azelőtt elke-

rülték a figyelmét. Örömeiben is nyugodt marad és a nyugalom révén megnyilatkoznak előtte az örömet hozó lény ismertetőjelei. A fájdalom sem tölti el egészen bánattal, hanem a fájdalmat okozó lény tulajdonságairól is beszél neki. Ahogy a szem sem kíván semmit önmagának, hanem az út irányát adja meg, amelyen járni kell, úgy fogják az öröm és fájdalom biztosan vezetni majd lelkét az úton.

A lelki egyensúlynak ezt az állapotát kell elérnie az útkeresőnek. Minél kevésbé merül ki az öröm és fájdalom hatása abban, hogy az ember lelki világát hullámszóba hozza, annál alkalmasabb arra, hogy érzékfeletti látószervvé alakuljon. Amíg **benne** élünk az örömben és bánatban, addig ezek nem vezetnek **megismeréshez**. Ha megtanulunk **általuk** élni, ha kikapcsoljuk érzésünket, akkor érzékszervekké válnak, megismeréshez, látáshoz vezetnek. Ne gondoljuk, hogy a megismerés útja szárazzá, jőzanná teszi az embert, hogy megfosztja örömtől és bánattól. A szellemi világ kutatása közben is megvan bennünk az öröm és bánat, csak más alakban: „szemmé és füllé” változottan.

Amíg személyiségünk kapcsol a világhoz, addig csak az nyilatkozik meg számunkra a dolgokból, ami személyiségünkkel kapcsolatos, tehát múlandó. Ha visszahúzódunk attól, ami bennünk múlandó, és érzésünkkel, „énünkkel” örök mivol-

tunkban élünk, akkor mulandó részeink közvetítőkké válnak és a világ el nem múló, örök része nyilatkozik meg előttünk. A megismerés útján a bennünk és a dolgokban lévő örökkévaló közötti kapcsolatot kell helyreállítani. Figyelmünket az örökkévalóra kell fordítanunk, még mielőtt más, a leírtakhoz hasonló gyakorlatokba kezdenénk, de a gyakorlatok folyamán is.

Amikor megfigyelek egy követ, egy növényt, egy állatot, egy embert, tudatában kell lennem, hogy valami örökkévaló jut bennük kifejezésre. Meg kell kérdeznem magamtól, hogy mi a maradandó a mulandó kőben, a halandó emberben? Mi az bennük, ami túléli a múló, fizikai jelenséget?

Ne higgyük, hogy ha szellemünk az örökkévalóság felé fordult, már nem tudunk olyan odaadással foglalkozni a mindennapi dolgokkal, mint azelőtt, és hogy elidegenedünk a közvetlen valóságtól. Ellenkezőleg! Minden levél, minden kis bogár számtalan titkot fed fel, ha nemcsak szemünket, hanem szemünkön keresztül szellemünket is felé fordítjuk. Minden felvillanás, minden színárnyalat, minden hanglejtés eleven és érzékelhető marad érzékszerveink számára. Semmi sem megy veszendőbe, hanem egy új, határtalan élet tárul fel a régi mellett. Aki nem képes szemével a legapróbb dolgot is megfigyelni, az csak halvány, vérszegény gondolatokhoz jut, de nem szel-

lemi látáshoz. – Azon múlik a dolog, hogy ezirányban milyen érzületet tudunk kialakítani. Hogy mennyire visszük, ez képességeinktől függ. Nekünk csak a helyeset kell tennünk, és minden mást a fejlődésre kell bízunk.

Egyelőre meg kell elégednünk azzal, hogy értelmünket az örökkévalóságra irányítjuk, mert **éppen ezáltal** jutunk el annak megismeréséhez. Várnunk kell, míg a megismerés részesei lehetünk. Amikor eljön az ideje, mindenki részesül belőle, aki türelemmel vár és dolgozik. – Az ilyen gyakorlatok folyamán hamarosan észreveszünk, hogy milyen hatalmas változás történik velünk. Az ember megtanulja, hogy mindennek a fontosságát aszerint ítélje meg, hogy milyen viszonyban áll a maradóval, az örökkévalóval. Így a világot másként értékeli és becsüli meg, mint azelőtt. Érzései más viszonyba kerülnek egész környezetével. Már nem vonzódik a mulandó dolgokhoz pusztán magukért a dolgokért, mint azelőtt, hanem egyszerre mind az örökkévalóság részeinek és képmásainak is tekinti azokat. Megtanulja szeretni azt, ami a dolgokban örökkévaló. Közel kerül hozzá, mint ahogy azelőtt a mulandó dolgokkal volt meghitt kapcsolatban. Ezzel nem idegenedik el az élettől, hanem megtanul mindent igazi jelentősége szerint értékelni. Az élet hiú semmiségei sem mennek el mellette nyomtalanul, de a szellemiséget kereső már nem vész el bennük, hanem megis-

meri korlátozott értéküket, és így helyes megvilágításban látja őket. Rossz úton jár, aki csak a felhők magasságaiban akar járni, és közben szeme elől téveszti az életet. Aki a megismerési úton helyesen jár, az mintegy magaslatról, világosan tekinti át a dolgokat, és helyes érzései segítségével mindent a helyére tud tenni.

Így nyílik meg a tanítvány előtt annak a lehetősége, hogy ne csak a külső fizikai világ kiszámíthatatlan hatásainak engedelmeskedjék, amelyek akaratát hol erre, hol arra irányítják. A megismerés megláttatja vele a dolgok örök mivoltát. Benső világának átalakításával megszerezte azt a képességet, hogy észlelje ezt az örök mivoltot. – A megismerés útján még a következő gondolatoknak van különös fontosságuk:

Az ember, amikor cselekvése saját lényéből fakad, mindig tudja, hogy a dolgok örök mivoltának megfelelően kell cselekednie, mert a dolgok mivolta **őbenne** nyilvánkozik meg. Az örök világrend értelmében cselekszik tehát, ha cselekvéseinek irányát a bensejében élő örökkévalóság szabja meg. Tudja, hogy már nem csak a dolgok ösztökélik őt, hanem ellenkezőleg, ő irányítja a dolgokat a bennük gyökerező törvények szerint, amelyek saját lényének törvényeivé váltak. – Az ilyen bensőnkől fakadó cselekvés egyelőre csak eszménykép lehet, törekvéseink célja. A cél elérése még nagyon messze van. A megismerés útján azonban meg kell, hogy legyen bennünk az

akarata arra, hogy ezt az utat tisztán felismerjük. Ez a **szabadságra törekvő akarat**; mert a szabadság nem egyéb, mint a saját lényünkéből fakadó cselekvés. De csak annak szabad önmagából kiindulva cselekednie, aki indítékait az örökkévalóságból meríti. Aki nem ezt teszi, az más indítékok alapján cselekszik, mint amely a dolgokba bele van plántálva; az szembeszáll a világrénddel, és a világrénddel szemben el kell buknia. Vagyis végeredményben nem valósulhat meg az, amit akar; akarata nem válhat szabaddá. Az egyedi lény önkénye tettei hatásával önmagát semmisíti meg.

* * *

Aki benső életére ilyen módon tud hatni, fokról-fokra előrehalad a szellemi megismerésben. Gyakorlatai eredményeképpen kezd bepillantani a szellemi világba. Megtanulja, hogyan értendők a szellemi világról szóló igazságok, és ezeket saját tapasztalatai fogják igazolni.

Amikor a tanítvány elérte ezt a fokot, olyan valamiben lesz része, ami csak ezen az úton válhat élménnyé. Az „emberiség nagy szellemi vezetői” beavatásban (iniciációban) részesítik oly módon, amelynek jelentősége csak most válhat számára

világossá. A „bölcesség tanítványává” válik. Minél kevésbé képzeljük valamilyen külsőséges emberi eljárásnak a beavatást, annál helyesebb fogalmunk lesz róla. Itt csak utalhatunk rá, hogy mi történik most a tanítvánnyal.

Új hazára talál: tudatos lakója lesz a szellemi világnak, és magasabb helyről kapja szellemi látását. A megismerés fénye többé már nem kívülről világít feléje, hanem ő maga kerül a fény forrásába. A világ rejtélyeit új megvilágításban látja. Már nem a szellem-alkotta dolgokkal beszél, hanem magukkal az alkotó szellemekkel. Személyes élete a szellemi megismerés pillanataiban csak azért van még meg, hogy tudatos hasonmása legyen az örökkévalóságnak. Ha kételkedett is azelőtt a szellemben, ez a kételkedés most eltűnik, mert csak az kételkedhet, akit a fizikai világ jelenségei a bennük uralkodó szellemiségre nézve tévedésbe ejtenek. Mivel a „bölcesség tanítványa” magával a szellemmel tud beszélgetni, a szellemről alkotott minden régebbi téves elképzelése eltűnik. A szellemről alkotott téves elképzelés babona. A beavatott fölötte áll a babonának, mert ismeri a szellemi igazi alakját. Aki a megismerési úton elérte a „bölcesség tanítványa” fokot, megszabadul személyes előítéleteitől, kételyeitől és babonáitól. Személyisége eggyé vált a mindent átfogó szellemi élettel. Ne tévesszük ezt össze a személyiséget megsemmisítő „általános szellemi-

ségben” való feloldódással. A személyiség ilyen „eltűnése” helyes fejlődés esetén nem következhet be. A személyiség a szellemi világgal létrejött viszonyában is személyiség marad. Nem a személyiség legyőzéséről, hanem magasabbra fejlődéséről van itt szó. Ha hasonlattal akarjuk szemléltetni az egyes szellemek eggyéválását az általános szellemisséggel, nem az olyan körök példáját választjuk, amelyek egy körben esnek össze és abban megsemmisülnek, hanem olyan körökét, amelyeknél minden körnek határozottan más-más színárnyalata van; egybeesnek, de az egészen belül minden egyes színárnyalat megtartja a maga mivoltát. Egyik sem veszíti el saját erőinek teljességét.

Az „út” leírását itt nem folytatjuk. „Geheimwissenschaft” c. munkám, amely e könyv folytatásának tekinthető, további közléseket tartalmaz – amennyire ez lehetséges.

A szellemi megismerés útjáról itt elmondottak **helytelen értelmezése** könnyen okozhatja azt a félreértést, hogy olyan lelki hangulatokat ajánlunk, amelyek az élet közvetlen, örömteli és tetterős átélésétől eltérítik az embert. Ezzel szemben hangsúlyoznunk kell, hogy azt a lelki hangulatot, amelynek révén a lélek a szellemi valóság közvetlen átélésére alkalmassá válik, nem terjeszthetjük ki az egész életre mint álta-

lános követelményt. A szellemi lét kutatójának hatalmában áll, hogy a kutatás céljából lelkét a szükséghez mérten az érzékelhető valóságtól függetlenné tegye anélkül, hogy ezzel általában elidegenednék a világtól. – Másrészt azonban azt is tudnunk kell, hogy a szellemi világ megismerése – nemcsak a megismerési út követésével szerzett ismeret, hanem az is, amelyet úgy szereztünk, hogy előítéletmentes, egészséges emberi értelemmel felfogtuk a szellemtudomány igazságait – az erkölcsi élet magasabb fokához, a fizikai lét valódi megismeréséhez, életbiztonsághoz és benső lelki egészséghez vezet.

Megjegyzések és kiegészítések

A **35. oldalhoz**: Nemrégén még a tudományos képzettség hiányának számított „életerőről” beszélni. Jelenleg újra ott tartunk, hogy már nem húzódodik annyira a tudomány az életerő régebben elismert eszméjétől. A jelenkor tudományos fejlődését áttekintve mégis úgy tűnik, hogy azoknak a táborában találunk következetesebb logikát, akik nem akarnak tudni semmiféle „életerőről”. Ez az életerő egyáltalán nem tartozik abba a fogalomkörbe, amit ma „természeti erő”-nek neveznek. Nem volna szabad életerőről beszélnie annak, aki a mai tudomány gondolkodásbeli szokásairól és elképzelési módjáról nem hajlandó áttérni a magasabb gondolkodásra. Csak a szellemtudományos gondolkodás feltételei teszik lehetővé az életerő ellentmondásmentes megközelítését. A XIX. század második felében keletkezett felfogás szerint az életjelenségek csak azokkal az erőkkel magyarázhatók, amelyek az élettelen természetben is működnek. Ma ezt a felfogást még a tisztán természettudományos alapon álló gondolkodók is elvetik. A kiváló természetkutatónak, Oskar Hertwignek „Das Werden der Organismen. Eine Widerlegung von Darwins zufallstheorie” c.

könyve messze világító tudományos jelenség. Ellentmond annak a feltevésnek, hogy a pusztán fizikai és kémiai törvények összefüggései életet hozhatnak létre.

Annak is jelentősége van, hogy az ún. neovitalizmus ismét olyan szemléletet hirdet, amely az „életerő” régebbi híveihez hasonlóan ismét elismeri az élőlényekben működő különleges erőket. – Ezen a téren azonban csak az tud túljutni az árnyékszerű elvont fogalmakon, aki elismeri, hogy az élőlényben a szervetlen erőkön kívül működő különleges erőket csakis az érzékfelettiek **meglátásához** emelkedő észlelés közelíti meg. Az élet birodalmának megismeréséhez nem a szervetlenre irányított természettudományos módszer folytatása vezet el, hanem egy egészen más megismerési mód.

A 35. oldalhoz: Az alacsonyrendű szervezetek **tapintóérzéke** alatt nem azt értjük, amit az érzékek leírásánál ezzel a kifejezéssel általában jelölni szokás. Sőt ez a kifejezés az alacsonyrendű szervezetekre vonatkoztatva éppen a szellemtudomány nézőpontjából igen erősen kifogásolható. Itt „tapintóérzék” alatt inkább egy külső benyomás **általános észlelését** értjük, ellentétben a **specifikus** érzékeléssel, mint a látás, hallás stb.

A 32-63. oldalhoz: Könnyen úgy tűnhet, mintha az ember lényének itt ismertetett **tagozódása** az egységes lelki élet önkényes részekre bontásán alapulna. Ezzel szemben hangsúlyoznom kell, hogy az egységes lelki élet tagozódásának hasonló a jelentősége, mint a hét szivárványszín megjelenésének a fényben, amikor az egy prizmán hatol át. A szellemi világ kutatója ugyanazt teszi a lelkiségnél, mint a fizikus a fényjelenségek magyarázatánál, amikor a fény áthatolását és az így megjelenő hét szint tanulmányozza. A lélek hét tagját éppúgy nem az absztraháló értelem különbözteti meg, mint ahogy a hét szint sem, a fényvel kapcsolatban. A megkülönböztetés mindkét esetben a tények belső természetéből fakad. Csakhogy míg a fény hét „tagját” fizikai kísérlet teszi láthatóvá, addig a lélek hét tagját szellemi szemlélet ismerteti meg, amely a lélek mivoltára irányul. A lélek igazi mivolta e tagozódás ismerete nélkül nem érthető meg. Mert a lélek a fizikai test, életttest (étertest) és lélektest (érzőtest) révén a múlandó világhoz tartozik, többi négy tagja azonban az örökkévalóságban gyökerezik. Az „egységes lélekben” megkülönböztetés nélkül kapcsolódik egymáshoz múlandó és örökkévaló. Aki ezt a tagozódást nem látja át, a léleknek a világhoz való viszonyát sem ismerheti meg. Vehetünk egy másik hasonlatot: a vegyész a vizet oxigénre és hidrogénre bontja. Ez a két anyag nem figyelhető meg az „egységes

vízben”, pedig mindkettő külön elem. Mind az oxigén, mind a hidrogén, más elemekkel is vegyületet alkot. A halál beálltával a lélek három alsó része így vegyül el a múltó világgal, a négy magasabb az örök életbe illeszkedik bele. Aki vonakodik a lélek tagozódásának elismerésétől, olyan vegyészhez hasonlít, aki nem akar tudni a víznek oxigénre és hidrogénre való bontásáról.

A 43. oldalhoz: A szellemtudomány fejtegetéseit egészen pontosan kell venni, mert értékük az eszmék **szabatos megfogalmazásában** van. Ha pl. valaki ebben a mondatban: „Az állat... ösztöneibe és szenvedélyeibe nem szövődnek bele a közvetlen átélésen túlterjedő önálló gondolatok” figyelmen kívül hagyja a „közvetlen átélésen túlterjedő, önálló” kifejezéseket, könnyen eshet abba a tévedésbe, hogy itt olyasmit állítottunk, mintha az állat érzetei és ösztönei nem tartalmaznának gondolatokat. Ezzel szemben éppen az igazi szellemtudomány áll annak a megismerésnek a talaján, hogy az állat minden belső élményét (mint minden létet) gondolatok szövik át. Csak-hogy az állat gondolatai nem egy benne élő „én” önálló gondolatai, hanem az állati **csoportén** (tierischer Gruppen-Ich) gondolatai. A csoportén kívülről kormányozza az állatot, nem a fizikai világban él, mint az ember énje, hanem a lélekvilágból hat az állatra. (Ezzel részletesebben „Geheimwissenschaft” c. könyvem foglalkozik.) Az

embernél az a fontos, hogy **benne** önálló léte van a gondolatnak, és az ember azt nem közvetve az érzetben, hanem közvetlenül a lelkében is mint gondolatot éli át.

Az 49. oldalhoz: Kis gyermekek így beszélnek: „Karcsi jó, Mariska ezt akarja”. Ebben nem annyira az a fontos, hogy milyen korán használják a gyermekek az „én” szót, mint inkább az, hogy mikor kapcsolják hozzá a megfelelő képzetet. Ha a gyermek ezt a szót hallja a felnőttektől, használhatja esetleg anélkül, hogy énképzete volna. E szónak többnyire késői használata a fejlődésnek egy fontos tényére mutat, mégpedig az énképzet fokozatos kibontakozására a homályos énérzésből.

A 53-54. oldalhoz: Az **intuíció** tulajdonképpen leírása „Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?” és „Geheimwissenschaft” c. könyveimben található meg. Felületes megfigyeléssel ellentmondást láthat valaki ennek a kifejezésnek kétféle használatában az előbb említett két könyv, illetve e könyv szövegében. Nincs azonban ellentmondás, ha pontosan figyelembe vesszük a következőket: ami a szellemi világból intuícióval a maga teljes valóságában megnyilatkozik az érzékfeletti megismerés számára, az a maga **legalacsonyabb** megjelenési formájában a szellemén számára is úgy jelentkezik, ahogyan a fizikai világ külsőleg az érzetben adja hírül magát.

A 64. oldalhoz: Ebben a fejezetben kizárólag a gondolkodás alapján szemléltük az emberi életet, tekintet nélkül a más fejezetekben leírt szellemtudományos megismerésre, és így akartunk fogalmat alkotni arról, hogy az ember élete és sorsa mennyiben utal a saját határain túlterjedő, ismétlődő földi életekre. Akik csak az egyes életre irányuló, megszokott gondolatokat tartják „biztosan megalapozottnak”, azok fejtegetéseinket magától értetődően majd kételkedve fogadják. Azonban az is meggondolandó, hogy ezek a fejtegetések éppen annak a véleménynek a megalapozására törekednek, amely szerint az előbb említett, megszokott gondolkodásmód nem vezethet az **élet alapjainak** a megismeréséhez. Ezért más – a megszokottnak **látszólag** elmentmondó – elképzelési módot kell keresnünk. Ilyen másféle elképzelést csak az nem keres, aki alapvetően elutasítja, hogy a csak lelkileg felfogható folyamatok ép-púgy lehetnek a gondolkodó szemlélet tárgyai, mint a fizikai folyamatok. Az ilyen ember pl. nem helyez súlyt arra a tényre, hogy egy, az „én”-t ért sorscsapás az **érzés szempontjából** rokonságban van azzal a folyamattal, amely az emlékezés találkozáskor egy átélthez hasonló élménnyel játszódik le. Aki azonban megkísérli észlelni, hogy miként élünk át egy sorscsapást a valóságban, különbséget fog tudni tenni a **sorscsapások tényleges átélése** és a között a magyarázat között, amely nézőpontját a

külvilágból meríti, és így a sorscsapás és az én közötti minden eleven kapcsolat el-sikkad. Ilyen szemszögből nézve a sorscsapás vagy véletlennek vagy kívülről elrendeltnek látszik. Mivel olyan sorscsapások is vannak, amelyek bizonyos mértékig elsőként érik az embert életében, és következményeik csak később jelentkeznek, annál nagyobb a kísértés, hogy az ember a rájuk érvényest általánosítsa és más lehetőséget figyelembe se vegyen. A más lehetőségre csak akkor kezd felfigyelni, amikor az élettapasztalatok terelik új irányba elképzelését, mint Goethe barátjával, Knebellel történt, aki ezt írja egyik levelében: „Pontos megfigyeléssel a legtöbb ember életében bizonyos tervszerűség található, amelyet saját természete vagy az őt vezető körülmények mintegy előírnak. Legyenek bár életkörülményei mégoly változatosak és változékonyak is, a végén mégis egység mutatkozik meg bennük és ezen belül bizonyos egyezés vehető észre. Ha mégoly rejtve működik is a sors keze, mégis pontosan látszik, mozgassa bár külső hatás vagy benső indíték: gyakran egymásnak ellentmondó okok haladnak a sors irányában. Bármilyen kuszált legyen is az életük, az **ok** és az irány mindig megmutatkozik benne”. Az ilyen megfigyelés könnyen vált ki ellenvetést, különösen olyanokból, akik nem is **akarnak** tudni azokról a lelki élményekről, amelyekből az ilyen megfigyelés származik. A szerző úgy véli, hogy az ismétlődő

földi életekről és a sorsról szóló fejtegetésekben pontosan megszabta azokat a határokat, amelyekben belül az élet alakulásának okairól fogalmat lehet alkotni. Utalt rá, hogy azt a szemléletet, amelyhez ezek a fogalmak vezetnek, csak „sziluetszerűen” vázolja. Ezek az elképzelések gondolatilag csak előkészíthetnek arra, amit a szellettudomány segítségével majd meg kell találni. Ez a gondolati előkészítés azonban **lelki tevékenység**. Ha horderejét helyesen felmérjük, ha nem „bizonyítani” akarunk, hanem csupán a lélek gyakorlására törekszünk, akkor előítélet-mentessé, a megismerésre fogékonyá válhatunk, arra a megismerésre, amely ilyen előkészítés nélkül döreségnek látszik.

A 103. oldalhoz: Ami könyvem későbbi, „A megismerés útja” c. fejezetében a „szellemi érzékszervekről” csak röviden olvasható, annak részletes leírását „Wie erlangt man Erkenntniss der höheren Welten?” és „Geheimwissenschaft” c. könyveimben megtalálhatják.

A 131. oldalhoz: Helytelen volna azt gondolni, hogy a szellemi világban folytonos **nyugtalanság** van, mert „olyan nyugalom, olyan egy helyben tartózkodás, mint a fizikai világban van, ott nincs”. Ott, ahol az „ösképeket teremtő lények” vannak, bár olyasmi, amit „egy helyben nyugvás”-nak nevezhetnénk, nincsen, de van az a szelle-

mi természetű nyugalom, amely összeegyeztethető a tevékeny mozgékonyssággal. Ez a cselekvésben, nem pedig a tétlenségben megnyilvánuló szellemiség nyugodt megelégedettségével és boldogító érzésével hasonlítható össze.

A 136., 138. oldalhoz: A világfejlődést mozgató hatalmakra a **szándék** szót kell alkalmaznunk, bár kísértésbe jöhetünk, hogy ezeket a hatalmakat egyszerűen az emberi szándékokhoz hasonlóknak képzeljük el. Ezt a kísértést csak úgy kerülhetjük el, ha az emberi világból vett szavaknak olyan magasabb értelmezésig emelkedünk, ahol már leválik róluk minden szűk korlátúan emberi, és ehelyett az az értelem válik jelentőssé, amelyet megközelítően olyankor adunk nekik, amikor bizonyos mértékig önmagunk fölé tudunk emelkedni.

A 137. oldalhoz: Továbbiak „Geheimwissenschaft” c. könyvemben olvashatók.

A 153. oldalhoz: Amikor itt ez olvasható, hogy „...az örökkévalónak megfelelően határozhatja meg a jövő irányát”, arra a speciális lelkiállapotra történik utalás, amelyben az emberi lélek van a halál és az újabb születés közötti időben. Amikor az embert a fizikai világban valamilyen sorscsapás éri, ez a **földi élet** lelki beállítottsága szerint akarathoz hasonlóan ellenkezőnek látszhat. A halál és az újabb születés közötti életben azonban a lélekben egy, az akarathoz hasonló erő működik, amely az

embert a sorscsapás átélése felé vezet. A lélek mintegy látja, hogy előbbi életeiből valamilyen tökéletlenség tapad hozzá, amely egy rút tetteből vagy rút gondolatból származik. A halál és az újabb születés közötti időben a lélekben a tökéletlenség kiegyenlítésére irányuló, akarathoz hasonló impulzus keletkezik. Ezért felveszi magába azt a tendenciát, hogy későbbi földi életében szerencsétlenségbe sodorja magát, hogy elszenvedésével kiegyenlítődést idézzon elő. Fizikai testében élve a lélek **nem** sejtja, hogy születése előtti szellemi életében ő maga irányította magát e sorscsapás felé. Ami tehát a földi élet szemszögéből nézve **akaratumkkal merőben ellenkezőnek** látszik, azt maga a lélek **akarta** az érzékfeletti világban. „Az örökkévalóból szabja meg magának az ember a jövőt.”

A 169. oldalhoz: A könyvnek ez a fejezete: „Gondolatformák és az emberi aura” adhat a legkönnyebben alkalmat a félreértésekre. Az ellenséges érzések éppen az itt elmondottakkal szemben találnak ellenvetésekre okot. Pl. valóban kézenfekvőnek tűnik azt követelni, hogy a „látó” a természettudományos gondolkodásnak megfelelő kísérletekkel bizonyítsa be, amit mond. Követelheti, hogy olyan emberek, akik magukat aura-látónak mondják, odaálljanak mások elé, hagyják hatni magukra aurájukat, azután írják le az ott látott gondolatokat, érzéseket stb. Ha azután majd meg-

egyeznek az adataik egymással, és kiderül, hogy a megfigyelt embernek valóban olyan érzései, gondolatai stb. voltak, akkor az aura léte hihetővé válik. Ez minden bizonnyal egészen természettudományos elgondolás. Csakhogy tekintetbe kell vennünk a következőket: a szellemi világ kutatója éppen azért dolgozik a saját lelkén, hogy a látás képességét **megszerezze**. Hogy azután egyes esetekben észlel-e valamit és **mit** észlel a szellemi világban, az már nem tőle függ, azt a szellemi világtól **adományként** kapja. Nem erőszakolhatja ki, várnia kell, míg megkapja. Az észlelés előidézésének **szándéka** sohasem lehet okozója az észlelés bekövetkezésének. Márpedig a természettudományos gondolkodás éppen **ezt a szándékot** követeli meg a kísérlethez. A szellemi világnak azonban nem lehet parancsolni. Ha létre kellene jönnie a kísérletnek, a szellemi világnak kellene létrehoznia; vagyis a **szellemi világban** egy **lénynek** kellene hogy a szándéka legyen, hogy egy vagy több ember gondolatát egy vagy több „látó” előtt kinyilatkoztassa, és ezeket a látókat egy szellemi impulzussal megfigyelés céljából egymáshoz vezesse. Ebben az esetben a látók adatai egész bizonyosan meg is egyeznének egymással. Bármilyen paradoxnak tűnik is ez a tisztán természettudományosan gondolkodó szemében, mégis így van. Szellemi „kísérletek” nem jöhetnek úgy létre, mint a fizikaiak. Pl. a látó egyelőre ismeretlen személy láto-

gatásakor nem határozhatja el minden további nélkül magában, hogy megfigyeli annak auráját. Csak akkor láthatja az aurát, ha a szellemi világ szándékának megfelel, hogy az feltáruljon előtte. – E néhány szó csak a fenti ellenvetésekben lévő félreértésekre mutat rá. A szellemtudománynak az a feladata, hogy megmutassa az aura látásához vezető utat. Vagyis azt, hogyan szerezhet tapasztalatokat az ember maga az aura létezéséről. E tudomány tehát csak annyit mondhat a megismerésre törekvő embernek, hogy: teremtsd meg saját lelkedben a látás feltételeit, és látni fogsz. Mindezenre kényelmesebb volna, ha teljesíthető lenne a természettudományos gondolkodásmód fenti követelménye; a követelmény támasztói azonban csak azt árulják el, hogy még a szellemtudomány legalapvetőbb eredményeit sem ismerik.

Az emberi aura jelen ismertetésének célja nem az érzékfelettire vonatkozó szenzációéhség kielégítése; ez a szenzációéhség csak akkor elégedett a szellemi világgal, ha az felmutat valamit mint „szellemet”, amely a fizikaitól nem különbözik, elképzelésével tehát kényelmesen az érzékelhető dolgok körében maradhat. Amit arról mondtunk, hogy milyen speciális módon kell az aurikus színeket elképzelni, alkalmas rá, hogy távol tarthassa fejtegetéseinktől a félreértéseket. Aki e téren helyes megértésre törekszik, be kell látnia, hogy az emberi lélek szükségképpen az aura szellemi – és

nem fizikai – szemlélését állítja maga elé, amikor a szellemieket és lelkieket **átéli**. Ilyen **szemlélés** nélkül az élmény nem válik tudatossá. A képszerű szemlélést ne tévesszük össze magával az élménnyel. Azzal is tisztában kell azonban lennünk, hogy az élmény ebben a képszerű szemlélésben egészen találóan fejeződik ki. A lélek a képszerű szemlélést nem önkényesen hozza létre, hanem az maga alakítja ki önmagát az érzékfeletti észlelésben. – Manapság megbocsátják egy természetkutatónak, ha úgy beszél valamilyen emberi auráról, mint azt dr. Moritz Benedikt professzor teszi „Ruten und Pendellehre” c. könyvében: „Vannak olyan emberek, ha relatíve kevesen is, akik a sötétséghez alkalmazkodtak. Ennek a kisebbségnek a relatíve nagyobb része a tárgyakat a sötétben **szín nélkül** látja, és közülük csak viszonylag kevesen látnak színeket is... Két klasszikusan „sötétséghez alkalmazkodó” ember számos tudóst és orvost vizsgált meg sötétkamrában. A megfigyelés és leírás helyességét illetően nem merült fel jogos kétely a megvizsgáltak részéről... A színérzékelő sötétséghez alkalmazkodók a homlok elülső részét és a fejtetőt kéknek, a jobboldal többi részét szintén kéknek, és a baloldalt vörösnek, ill. néhányan narancsszínűnek látják. A fej hátul-só részén ugyanilyen elosztást és színeket érzékelnek.” – A szellemi világ kutatójának azonban nem egykönnyen bocsátják meg, ha auráról beszél. Itt nem akarok állást

foglalni Benedikt fejtegetéseivel szemben, amelyek a modern természettudomány legérdekesebb részeihez tartoznak. Még kevésbé akarom megragadni az olcsón kínálkozó alkalmat, hogy a szellemtudományt a természettudomány segítségével „mentegessem”, amit pedig sokan szívesen megtennének. Csak arra akarok rámutatni, miként juthat egy természetkutató olyan megállapításokhoz, amelyek a szellemtudomány megállapításaival némi hasonlóságot mutatnak. Egyúttal azonban azt is hangsúlyoznom kell, hogy a könyvemben tárgyalt, csupán szellemi látással megismerhető aura egészen más valami, mint a fizikai eszközökkel kikutatott aura, amiről Benedikt beszél. Durva tévedés volna azt hinni, mintha a szellemi aura külső, természettudományos eszközökkel kikutatható lenne. Csak olyan szellemi látással lehet eljutni hozzá, amely a „megismerés útjának” az eredménye (amint ez a könyv utolsó fejezetében olvasható). De az is félreértés volna, ha azt hinnénk, hogy a szellemileg észlelhető dolgok valóságát ugyanolyan módon kell bebizonyítani, mint a fizikailag érzékelhetőket.